

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
MİMARLIK PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSTANBUL'UN KAYBOLAN MİMARİ KÜLTÜRLERİNİN
İZİNDE**

**- TARİHİ YARIMADA'DA PAGAN TAPINAKLARI İÇİN
RESTİTÜSYON ÖNERİSİ -**

**Hazırlayan
Mimar Tuğba ERDİL**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr.Nural GÜNDÜZALP**

İstanbul , 2009

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mimarlık Programı Yüksek Lisans öğrencisi **Tuğba ERDİL** tarafından hazırlanan **“İstanbul'un Kaybolan Mimari Kültürlerinin İzinde Tarihi Yarımada Pagan Tapınakları İçin Restitüsyon Önerisi”** adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi : 23.01.2009

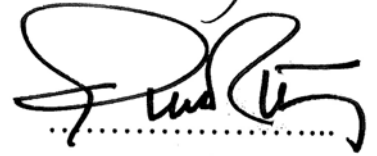
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi: Prof.Dr.Nural GÜNDÜZALP
(Danışman-HAL.Ü.Mimarlık ABD Öğr.Üyesi)

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Onur ALTAN
(MSGSÜ Öğr.Üyesi)

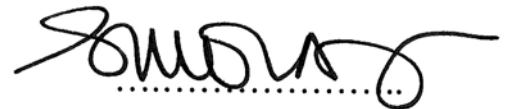
Jüri Üyesi : Prof.Dr.Vefa ÇETİN
(HAL.Ü.Mimarlık ABD Öğr.Üyesi)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç Dr.İpek FİTÖZ
MSGSÜ Öğr.Üyesi (Yedek)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç Dr.Saadet AYTİS
MSGSÜ Öğr.Üyesi (Yedek)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VI
TABLO LİSTESİ.....	VII
ÇİZELGE LİSTESİ.....	XI
ÖZET.....	XIII
SUMMARY.....	XIV
GİRİŞ.....	XV
1-TARİHİ YARIMADA’NIN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ.....	2
2-TARİHİ YARIMADA’NIN SOSYO-KÜLTÜREL GEÇMİŞİ.....	2
2.1. YABANSI BAŞLANGIÇLAR.....	2
2.2. İNANIŞLAR VE ANTROPOMORFİZM.....	5
2.3. ANADOLU VE EGE MİTOLOJİSİNİN OLUŞUMUNDA KÜLTÜRLER ARASI ETKİLEŞİM.....	8
3. TARİHİ YARIMIDA’DA TAPINIM GÖREN TANRILAR.....	11
3.1.ZEUS.....	11
3.2. HERA.....	12
3.3. ATHENA.....	13
3.4. ARTEMİS.....	14
3.5. APOLLON.....	15
3. 6. AFRODİT.....	16
3.7. POSEİDON.....	17
4. ARKAİK VE KLASİK ÇAĞ’DA TAPINAKLAR.....	17
4.1. TAPINAKLARDA YER SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	22
4.2.TAPINAKLARIN YAPISAL GELİŞİMİ.....	24
5. TARİHİ YARIMADA TAPINAKLARININ ANALİZİ İÇİN BATI VE K.BATI ANADOLU’DAN SEÇİLEN EŞ ÖRNEKLER.....	26
5.1. ZEUS TAPINAKLARI.....	28
5.1.1. Bergama Zeus Tapınağı.....	28
5.1.2. Termessos Zeus Tapınağı.....	29
5.1.3. Magnesia ad Meandrum Zeus Tapınağı.....	29
5.1.4. Priene Zeus Olympos Tapınağı.....	29
5.1.5. Assos Asklepios-Zeus Tapınağı.....	29

5.2. HERA TAPINAKLARI.....	30
5.2.1. Bergama Hera Tapınağı.....	30
5.2.2. Priene Zeus-Hera Tapınağı.....	30
5.3. ATHENA TAPINAKLARI.....	31
5.3.1. Troya Athena Tapınağı.....	31
5.3.2. Symirna Athena Tapınağı.....	31
5.3.3. Assos Athena Tapınağı.....	32
5.3.4. Bergama Athena Tapınağı.....	32
5.3.5. Side Athena Tapınağı.....	32
5.3.6. Notion Athena Tapınağı.....	33
5.3.7. Eyrthrai Athena Tapınağı.....	33
5.3.8. Priene Athena Tapınağı.....	33
5.3.9. Milet Athena Tapınağı.....	34
5.3.10. Herakleia am Latmos Athena Tapınağı.....	34
5.3.11. Pedesa Athena Tapınağı.....	34
5.4. ARTEMİS TAPINAKLARI	35
5.4.1. Ephessos Artemis Tapınağı.....	35
5.4.2. Sardes Artemis Tapınağı.....	36
5.4.3. Termessos Artemis Tapınakları.....	37
5.4.4. Letoon Artemis Tapınağı.....	37
5.4.5. Magnesia ad Meandrum Artemis Tapınağı.....	38
5.5. APOLLON TAPINAKLARI.....	38
5.5.1. Dydimia Apollon Tapınağı.....	38
5.5.2. Letoon Apollon Tapınağı.....	39
5.5.3. Side Apollon Tapınağı.....	39
5.5.4. Alabanda Apollon Tapınağı.....	39
5.5.5. Knidos Apollon Tapınağı.....	39
5.6. APHRODITE TAPINAKLARI.....	40
5.6.1. Knidos Aphrodite Tapınağı.....	40
5.7. POSEİDON TAPINAKLARI.....	41
5.7.1. Sunion Poseidon Tapınağı.....	41
6. TARİHİ YARIMADA TAPINAKLARININ RESTİTÜSYON DENEMESİ.....	41
6.1.RESTİTÜSYON ÇİZİMLERİNDE UYULAN KISITASLAR VE YÖNTEM....	42

6.1.1. Tapınak Planları.....	43
6.1.2. Sütun Aralıkları.....	43
6.1.3. Süsleme Düzenleri.....	44
6.1.3.1. Dor Düzeni.....	44
6.1.3.2. İon Düzeni.....	44
6.1.3.3. Korent Düzeni.....	45
6.2. TARİHİ YARIMADA TAPINAKLARI İÇİN REKONSTRÜKSİYON DENEMESİ.....	45
6.2.1. Zeus Tapınağı.....	45
6.2.2. Hera Tapınağı.....	47
6.2.3. Athena Tapınağı.....	47
6.2.4. Artemis Tapınağı.....	48
6.2.5. Apollon Tapınağı.....	50
6.2.6. Aphrodite Tapınağı.....	50
6.2.7. Poseidon Tapınağı.....	51
SONUÇ.....	53
TABLolar.....	55
ÇİZELGELER.....	106
KAYNAKLAR.....	147
TABLO KAYNAKLARI.....	154
ÖZGEÇMİŞ.....	158

ÖNSÖZ

Tarihi Yarımada, ziraate elverişli topoğrafyası, ılıman iklimi ve kültürler arasında bağlayıcı rol oynayan jeo-politik konumu ile, ilkel çağlardan beri pek çok topluluğun sahip olmak istediği, üzerinde dünya kültür tarihinin en büyük uygarlıklarının yükseldiği ender toprak parçalarından biridir. Çağlar boyu insan topluluklarını cezbeden yarımada, özellikle Byzans, Roma ve Osmanlı gibi tarih sahnesinde önemli rol oynayan uygarlıkların sayısız eserleriyle örülmüş eşsiz bir kültür mozağini bünyesinde taşır.

Ne yazık ki, Tarihi Yarımada'nın Hıristiyan ve Müslüman kültürü ile ilgili kültürel gelişimine ait eserlerin çokluğuna tezat bir biçimde, Hıristiyanlık öncesine ait pagan toplulukların kurmuş olduğu kent dokusu, Sarayburnu mevkiinde kurulan bir koloni kenti olan Byzas'a ait kültürel ve mimari bilgi ve bulguların yok denecek kadar az oluşu, Tarihi Yarımada'nın antik çağlara ilişkin geçmişini karanlıkta bırakmaktadır. Ancak yakın tarihte, özellikle Marmaray metro projesi esnasında yapılan temel kazıları sonucu, Karaköy ve Sultanahmet mevkilerinde antik çağlara ait liman yapılarının bulgularına rastlanmasıyla, gözler yeniden kayıp kent Byzas'ın sokaklarına çevrilmiş, Tarihi Yarımada'nın pagan geçmişi dikkatleri bir anda üzerine çekmiştir. Metro kazılarının İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nce iki yıl süre ile durdurulmasıyla, bölgede değerli bilim adamları başkanlığında yapılan kazılarda, Antik Çağ'a ait çarpıcı bulgular ortaya çıkarılmış ve konu ile ilgili araştırmalar uluslararası platforma taşınmıştır.

Bütün bunlardan anlaşılabilceği gibi, kayıp kent Byzas ile ilgili tartışmalar heyecan verici safhadadır. Çalışmada özellikle bu konuya yönelmemdeki etken, Tarihi Yarımada'nın kaybolan kültürlerinin izini sürerek bir devrin en büyük liman kenti olan bölgenin karanlıkta kalan dokusuna aynı heyecan içinde katkıda bulunma isteğidir. Hakkındaki bilgi ve bulguların oldukça kısıtlı olduğu bir kentin kültür haritasını çıkarma amacı taşıyan ve kent dokusu içindeki farklı mimari yapılara doğru genişletilebilecek uzun vadeli bir çalışmanın başlangıç noktası olarak düşünülen bu araştırmada, başlangıç noktası olarak Byzas kentine ait pagan tapınak yapıları seçilmiştir. Bu seçimdeki en büyük etken ise, Antik Çağ'da koloni hareketleri ile kurulan kentlerde inşasına başlanan ilk kamu yapılarının tapınaklar olması, kentin geri kalan bölümünün akrapoliste inşa edilen bu tapınakların etrafında onlarla uyum içinde inşa edilmiş olmasıdır. Dolayısıyla tapınak yapılarına dair biçimsel bir sorgulama, kentin geri kalan bölümü için en önemli referans kaynağını teşkil etmektedir.

İstanbul'un geçmiş kültürel birikimi için pek çok etkinlik yapılabilir. Ancak kentin Antik Çağa ait zengin mirası bu etkinliklerden soyutlanırsa, yapılan bütün diğer çalışmalar gölgede kalacak, İstanbul'un zaman içinde ortaya koyduğu özgün kimliğinin en önemli parçası eksik bırakılmış olacaktır. Bu gibi araştırma projelerinden destek ve ilgisini hiçbir zaman esirgemeyerek bizleri bu yolda yüreklendiren T.C. Haliç Üniversitesi Rektörlüğü'ne, özellikle engin bilgi birikimi ile beni bu konuyu araştırmaya yönlendiren ve bilgilerini benimle paylaşan danışman hocam Sayın Prof.Dr.Nural GÜNDÜZALP'e , tez çalışmam süresince beni her zaman destekleyen aileme ve değerli çalışma arkadaşlarıma teşekkürü bir borç biliyorum.

09.01.2009

İstanbul

Tuğba EDİL

KISALTMALAR

A.J.A.	: American Journal of Archeoloji
A.S.C.S.A.	: American School of Classical Studies At Athens
A.S.	: Anatolian Studies
B.A.G.S.	: Bulletin of American Geographical Society
G.R.	: The Geographical Rev.
J.D.H.	: Journal of Design History
J.H.S.	: Journal of Hellenic Studies
J.S.A.H.	: Journal of the Society of Architectural Historians
S.I.A.	: Sweedish Enstitute at Athens
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
T.P.A.P.	: Transactions and Proccedings of the American Philological Association

TABLO LİSTESİ

Tablo 1; Tarihi Yarımada hava fotoğrafı.

Tablo 2 ; İstanbul Arkeolojik Sit Alanları Haritası.

Tablo 3; İstanbul dışında kalan Prehistorik Çağ yerleşmeleri.

Tablo 4 ; Alibey ve Kağıthane derelerinin oluşturduğu alüvyal alanlar.

Tablo 5 ; Tarihi Yarımada Eski Yerleşim Alanları Haritası

Tablo 6; İlk Tunç Çağı'nda Hipodrom ve St.Evphemia arasında yerleşimin bulunduğunu gösteren çok önemli bir kanıt olan parça.

Tablo 7; Çarşıkapı Kocamustafa Paşa Türbesi yakınlarında Geç Kıbrıs çağı Yerleşimi olduğunu belgeleyen parça.

Tablo 8; Kuruluş ve gelişme aşamasında Sarayburnu mevkiindeki Byzas kent-devleti.

Tablo 9; Kutsal hayvanı olan kartal ile birlikte betimlenen Zeus heykeli.

Tablo 10; Akıl ve bilgelik tanrıçası Athena heykeli.

Tablo 11; Ana Tanrıça Kybele ile yakından bağlantılı olarak betimlenen Ephessos Artemisi.

Tablo 12, Güneş Tanrısı Apollon.

Tablo 13 – Knidos Aphrodit'i (Roma Kopyası).

Tablo 14; Rüzgarın ve Denizlerin tanrısı Poseidon.

Tablo 15; İ.Ö.1 yılında Byzas Limanlarının dağılımı.

Tablo 16: Batı Anadolu'da Seçilen Kentler

Tablo 17 –Bergama şehir planı içinde agoradaki Zeus Tapınağı'nın yeri.

Tablo 18; Bergama Zeus Tapınağı'nın stoa yapıları ile ilişkisi.

Tablo 19- Bergama Zeus Tapınağı planı.

Tablo 20- Termessos kent planı içinde Zeus Solymos tapınağının yeri.

Tablo 21; Magnesia ad Meandrum'daki Zeus Sosipolis Tapınağı ve stoalar ile ilişkisi.

Tablo 22; Magnesia ad Meandrum'daki Zeus Sosipolis Tapınağı'na ait süsleme detayı.

Tablo 23; Hippodamos planlı kent içinde Zeus Olympos temenosunun konumu.

Tablo 24; Zeus Olympos Tapınağı'nın stoa yapıları ile konumu.

Tablo 25; Assos'taki Zeus-Asklepios Tapınağı'nın kent içindeki konumu ve stoalar ile ilişkisi.

Tablo 26- Bergama'daki Hera Basileia Kutsal Alanı'nın kent içindeki yeri.

Tablo 27 – Bergama'daki Hera Basileia Tapınağı'nın planı.

Tablo 28; VIII. Kültür katında yer alan Athena Tapınağı'nın kent içindeki konumu.

Tablo 29; Symirna Athena Tapınağı'nın kent içindeki konumu.

Tablo 30; Symirna Athena Tapınağı'nın kalıntıları.

Tablo 31; Assos Athena Tapınağı'nın akropolisin en yüksek düzlüğündeki konumu.

Tablo 32; Assos Athena Tapınağı'nın planı.

Tablo 33; Assos Athena tapınağı'nın rekonstrüksiyonu.

Tablo 34; Bergama Athena tapınağı'nın kent içindeki yeri.

Tablo 35; Side Athena Tapınağı'nın kent içindeki konumu.

Tablo 36; Notion Athena Tapınağı'nın kent içindeki yeri.

Tablo 37; Eyrthrai Athena Tapınağı'nın akropolisteki denize hakim konumu.

Tablo 38; Eyrthrai Athena Tapınağı'nın temel planına göre çizimi ve tapınağın önündeki sunak yapısı.

Tablo 39; Hippodamos planlamacılığına rağmen batıya yönelen Priene Athena Tapınağı'nın kent içindeki konumu.

Tablo 40 – Priene Athena Tapınağı Planı.

Tablo 41- Ion nizamında olan Priene Athena Tapınağı detayı.

Tablo 42; Miletos Athena Tapınağı'nın kent içindeki denize hakim konumu.

Tablo 43; Herakleia am Latmos'daki Athena Tapınağı'nın göle hakim konumu.

Tablo 44; Pedesa'da Athena Tapınağı olduğu düşünülen yapının kalıntıları, kazı çalışmaları üsrmektedir.

Tablo 45 – Ephessos Arkaik Artemision'un planı.

Tablo 46- Ephessos'daki yeni artemision.

Tablo 47 – Ephessos Artemisis tapınağı'nın ön cehpehe bulunan columna celatalarından bir örnek.

Tablo 48 – Sardes'de en eski Artemisn Tapınağının ilk ecrenin sonundaki durumu.

Tablo 49; Sardes Artemis Tapınağı'nın ikinci evre sonundaki durumu.

Tablo 50; Sardes Artemis Tapınağı'nın en son yapım evresinin tamamlanmasından sonraki durumu.

Tablo 51; Sardes'teki küçük ve büyük Artemis Tapınakları.

Tablo 52; Letoon Artmemis Tapınağı'nın kent içindeki konumu ve diğer tapınaklar ile ilişkisi.

Tablo 53; Magnesia ad Meandrum'daki Artemis Tapınağı, ve Zeus Tapınağı ile ilişkisi.

Tablo 54; Magnesia ad Meadrum'daki Artemis Tapınağı'nın planı ve cephesi.

Tablo 55; Magnesia Artemis Tapınağı Düzen detayı.

Tablo 56 ; Eski Didymaion planı.

Tablo 57; Yeni Didymaion'un planı.

Tablo 58; Didymaion içindeki naiskos'un görünümü.

Tablo 59; Letoon Apollon Tapınağı'nın yeri ve diğer taınaklarla ilişkisi.

Tablo 60; Side Apollon Tapınağı'nın kent içindeki konumu.

Tablo 61; Alabanda Apollon Tapınağı'nın kent içindeki konumu.

Tablo 62; Kndios'ta Apollon ve Aphrodite Tapınaklarının kent içindeki konumları, birbrleri ile ilişkileri.

Tablo 63; Sunion Poseidon Tapınağı'nın denize hakim sarp kayalık tepe üstündeki konumu.

Tablo 64; Sunion Athena Tapınağı cephesi.

Tablo 65; Dor Düzeni elemanları.

Tablo 66; Ion Düzeni elemenları.

Tablo 67; Korenth düzeni elemanları.

Tablo 68; Tapınakların Tarihi Yarımada'daki konumları, 1:Athena Tapınağı, 2:Poseidon Tapınağı, 3:Aphrodite Tapınağı, 4:Artemis Tapınağı, 5:Zeus Tapınağı ve Hera Tapınağı.

Tablo 69; Byzas akrapolisi'nin yükselti haritası.

Tablo 70: : Kent Yükselti Haritası.

Tablo 71: Kent Yükseltisi İçinde Tapınak Konumlandırılmaları.

Tablo 72; Tapınakların kent içindeki konumları.

Tablo 73; Tapınakların kent içindeki konumları.

Tablo 74; Eski Zeuksippos hamamlarının bulunduğu, günümüzde ise Halı Sergi Binası olarak kullanılan yapı.

Tablo 75; Halı Sergi Binası'nın etrafındaki yoğun yapılaşma.

Tablo 76; Athena Tapınağı'nın yer aldığı düşünülen Eminönü'ne hakim bölge.

Tablo 77; St.Irene Klisesi

Tablo 78; St.Irene Kilisesi'nin bulunduğu alanın denize hakim konumu.

Tablo 79; Zeus Tapınağı Modellemesi.

Tablo 80; Hera Tapınağı Modellemesi.

Tablo 81;Athena Tapınağı Modellemesi.

Tablo 82; Artemis Tapınağı Modellemesi, I.

Tablo 83; Artemis Tapınağı Modellemesi, II.

Tablo 84; Apollon Tapınağı Modellemesi.

Tablo 85; Afrodit Tapınağı Modellemesi.

Tablo 86; Poseidon Tapınağı Modellemesi.

ÇİZELGE LİSTESİ

- Çizelge 1; Bergama Zeus Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 2; Termessos Zeus Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 3; Magnesia Zeus Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 4; Priene Zeus Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 5; Assos Zeus Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 6; Zeus Tapınakları İçin İstatistiksel Araştırma Tablosu.
- Çizelge 7; Bergama Hera Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 8; Priene Hera Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 9; Hera Tapınakları İçin İstatistiksel Araştırma Tablosu.
- Çizelge 10; Troya Athena Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 11; Symrna Athena Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 12; Assos Athena Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 13; Bergama Athena Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 14; Side Athena Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 15; Notion Athena Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 16; Eyrthrai Athena Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 17; Priene Athena Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 18; Miletos Athena Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 19; Herakleia Athena Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 20; Pedesa Athena Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 21; Athena Tapınakları İçin İstatistiksel Araştırma Tablosu.
- Çizelge 22; Ephesos I Artemis Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 23; Ephessos II Artemis Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 24; Ephessos III Artemis Tapınağı Araştırma Çizelgesi.

- Çizelge 25; Sardes Artemis Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 26; Termessos I Artemis Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 27; Termessos II Artemis Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 28; Letoon Artemis Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 29; Mag.Meadrum Artemis Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 30; Artemis Tapınakları İçin İstatistiksel Araştırma Tablosu.
- Çizelge 31; Dydimia Apollon Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 32; Letoon Apollon Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 33; Side Apollon Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 34; Alabanda Apollon Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 35; Knidos Apollon Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 36; Apollon Tapınakları İçin İstatistiksel Araştırma Tablosu.
- Çizelge 37; Knidos Aphrodite Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 38; Aphrodite Tapınakları İçin İstatistiksel Araştırma Tablosu.
- Çizelge 39; Sunion Poseidon Tapınağı Araştırma Çizelgesi.
- Çizelge 40; Poseidon Tapınakları İçin İstatistiksel Araştırma Tablosu.

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
MİMARLIK PROGRAMI

İSTANBUL'UN KAYBOLAN KÜLTÜRLERİNİN İZİNDE
-TARİHİ YARIMADA PAGAN TAPINAKLARI İÇİN RESTİTÜSYON ÖNERİSİ-

Hazırlayan
Mimar Tuğba ERDİL

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Nural GÜNDÜZALP

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Tarihi Yarımada'nın kaybolan kültürlerinin izini sürerken, Sarayburnu'nda kurulmuş olan Byzas kentine ait tapınakların yeniden kurgulanabilmesi için bir restitüsyon denemesi ortaya çıkarmaktır.

İlk olarak, Tarihi Yarımada'nın fiziki özellikleri irdelenmiş, Prehistorik ve Protohistorik dönemlerden başlayarak geçirmiş olduğu sosyo-kültürel değişimler ve buna paralel olarak gelişen inanç sistemi araştırılmıştır. Çok tanrılı inanışlara geçiş döneminde biçim değiştiren tapınak yapısının da gelişim süreci aynı süreklilik içinde ortaya konmuş, tapınakların kent içindeki konumları ve biçimsel gelişimleri irdelenmiştir.

Byzas kentinde görülen inanışın Doğu Ege mitolojisine bağlı olarak geliştiği göz önüne alınarak, bölgede Doğu Ege panteonu içinde yer alan hangi tanrıların tapınım görmüş olabileceği çeşitli harita ve belgeler ışığında ortaya konmuştur. Bu tanrılara ait tapınak yapılarının biçimsel analizleri için, Byzas kentinin kurulduğu Sarayburnu ile sosyo-kültürel ve coğrafi açıdan benzerlik içinde olan Doğu Ege kıyılarındaki kentlerde söz konusu tanrılara ait tapınak yapıları hem kent içindeki konumlandırılışları hem de biçimsel özellikleri açısından irdelenmiştir.

Yapılan bu araştırmalar neticesinde Doğu Ege kıyı kentleri boyunca irdelenen tapınak yapılarının mimari verilerini yansıtan istatistiksel birer analiz çizelgesi oluşturulmuştur. Bu veriler ışığında Byzas kentine ait Zeus, Hera, Athena, Artemis, Apollon, Aphrodite ve Pseidon tapınakları için birer restitüsyon denemesi oluşturulmuş, plan ve üç boyutlu modellemeler çizilmiştir.

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI
MİMARLIK PROGRAMI

İSTANBUL'UN KAYBOLAN KÜLTÜRLERİNİN İZİNDE
-TARİHİ YARIMADA PAGAN TAPINAKLARI İÇİN RESTİTÜSYON ÖNERİSİ-

Hazırlayan
Mimar Tuğba ERDİL

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Nural GÜNDÜZALP

SUMMARY

The aim of this study is to constitute a restitution suggestion for the temples that had belonged to Byzas city, established in Sarayburnu, while looking for the marks of lost cultural values of Istanbul.

For the first step, physical properties of Historical Peninsula are studied, socio-cultural alterations that have been seen on the land and the religion system that has been also changed in a parallel way to these are researched. Also the development period of the temples that has been reformed during the changes of religions are explored by the same sense of continuity, locations of the temples in city and formal characteristics of them are marked out.

By considering that the religion seen in Byzas city takes origin from the mythology of West Egean area, which gods in W.Eagean pantheon may have been worshiped in the land is put out by the light of some maps and other evidences. In order to analyse the formations of the temples that belong to these gods, temples of them in West Eagean cities that have similar physical and socio-cultural properties with Byzas are interpreted both in the meaning of the location the temples in cities and architectural specialities on the buildings.

As the result of these studies, a statistical analyse table is constituted that show architectural datas about the temples researched throughout the West Eagean shore cities. By the light of these informations a restitution try is prepared for each of Zeus, Hera, Athena, Apollon, Artemis, Aphrodite and Poseidon temples that take place in Byzas at Sarayburnu, plans and three dimensioned models are drawn for these temples.

GİRİŞ

Antik dünya ve daha öncesine baktığımızda, vahşi doğa karşısında hayta kalma çabası içindeki insanoğlunun yegane uğraşının doğayı tanımak ve onun karşısında kendi varlığının bilincine ulaşabilmek olduğunu görüyoruz. Bu ihtiyaç özellikle ilkel insan için barınmak, yemek ve güvence altında olmak kadar önemli hale gelmiştir. Sonraki dönemlerde insanlığın kaydettiği gelişmelerde de önemini yitirmemiş ve mitlerin, dinlerin, tanrı ve tanrıçaların yaratılmasına yol açmıştır. Bu kadar önemli bir uğraşın kaçınılmaz olarak bu insan topluluklarının sanat eylemlerini de etkilediği, hatta kimi düşünürlere göre ,sanat yaratımının yegane çıkış noktası olduğu görülür. Bu yaratım eserleri arasında ilkel resimler ve yontulardan, matematik ve mühendislik bilgisi gerektiren inanç yapılarına kadar pek çok şey sıralanabilir. Dolayısıyla en ilkel halinden en karmaşık çeşitlemelerine kadar, özellikle inanç yapılarında ortaya koyulan bu olgu, büyük ölçüde mitolojik bakış açıları olduğu ortaya çıkar. Bu durum mitolojinin toplumların önce ilkel sonra da ulusal karakterlerini analiz etme yolundaki önemini bir kez daha vurgular. İnsan topluluklarının arkalarında bıraktıkları bu inanç izlerini takip etmenin ise birçok yolu bulunabilir. Fakat en sağlıklı olanı arkeolojik verilerle doğrulanabilen, hatta linguistik biliminin desteklediği gerçekleri de tanımlayan yapısal oluşumları analiz etmekten geçer. Bu noktada mitoloji, arkeoloji ve mimarlık bilimlerinin kaçınılmaz olarak yollarının kesiştiği görülür.

Ulusların kimliğinin yansıması niteliğinde olan mitoloji, Antik Çağ sanatçılarının diğer pek çok sanat dalı yanında, en yetkin eserlerini kutsal alanlar ve tapınak yapılarında ortaya koymasına yol açmıştır. Antik Çağ insanı için kutsal sayılan doğayı yöneten tanrılar için tapınaklar inşa etmek, diğer bütün uğraşlardan üstün tutulmuştur. Özellikle kolonizasyon hareketi ile kurulan kentlerde, yeni topraklara gelerek burayı kendilerine yurt edinmek isteyen toplulukların, ilk iş olarak kendilerini güvende hissetmek adına, tanrılara tapınaklar yaptırmayı benimsediği görülür.

Bu amaçla seçilen kutsal alanlar ve bu alanlarda inşa edilen tapınaklar, buldukları alanın tarihsel belgeleri niteliğindedir. Kutsal alanlar ve tapınaklar, kent sakinlerinin etraflarındaki dünyayı algılamalarının birer yansımasıdır. Bu yansımalar,

her şeyden önce söz konusu kentin zihinsel haritasının okunmasıyla anlam bulurlar. Kentte tapının gösterilmek üzere seçilen tanrılar, bu tanrılara adanacak tapınakların konumu ve biçimsel özellikleri, çeşitli sembolik ifadeleri de bünyesinde taşır. Son yirmi yıl içinde, özellikle Antik Çağ'da kutsal alanların ve tapınak yapılarının fiziksel özellikleri ötesinde, sembolik anlamları olduğu ve buldukları toplumun sosyal ve siyasal yapısı ile ilgili ne gibi yansımaları bünyesinde taşıdığına dair çalışmalar uluslar arası platformda hız kazanmış durumdadır. Bu çalışmanın amacı, bu tartışmaları kültürler arasında kurduğu stratejik köprü konumu ve çeşitli sanatların kaynaşma merkezi olma özelliğindeki Tarihi Yarımada'ya taşımak, Tarihi Yarımada'da M.Ö.1.yy'da kurulmuş olan Byzas kentine ait pagan tapınaklarının genel bir analizini sunmaktır.

Dolayısıyla tapınak yapılarının biçimsel ve mimari özelliklerinden yola çıkarak sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel verilere ulaşmak mümkündür. Çalışmada, bu önermenin tam tersi bir yolla tapınak yapılarının biçimsel verilerine ulaşmanın mümkün olup olmadığını Tarihi Yarımada'daki Sarayburnu mevkiinde yer alan pagan tapınakları için sorgulamaktadır. Bu durumda bölgenin coğrafi, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik verilerinin toplamıyla bölgedeki tanrısal kültürler ve bu kültürlere ait tapınak yapılarının biçimsel özellikleri hakkında genel bir tabloyu oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tapınak yapıları, mitolojik varlıklar ise, bir insan yaratması olan sanat ve mimarlık arasındaki kopmaz bağı açıkça göstermektedir. Dolayısıyla Antik Çağ tapınak yapılarıyla ilgili bir araştırmanın, farklı disiplinlerin verilerinin bir arada değerlendirilmesinden yoksun yürütülmesi mümkün değildir. Bu nedenle çalışmada, coğrafi, tarihsel, mitolojik ve mimari veriler bir bütün eşliğinde değerlendirilmiş, mimarlık dönemin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik geçmişinden soyutlanmış bir kavram olarak değil, onlarla birlikte olgunlaşan bir unsur olarak ele alınmıştır.

Tanrısal kültürler ve tapınak yapılarının biçimsel analizleri için, özellikle yerel özellikleri ve özgün kültürünü koloni hareketleri ile gelen yeni kültürlerle mükemmel bir uyum içine bağdaştırmış Doğu Ege kıyı kentlerindeki kültürel ve mimari oluşumlar, geniş bir veritabanı oluşturmuştur. Benzer geçmişleri olan toplulukların kurdukları kutsal alanlar arasındaki benzerlikten yola çıkarak, Doğu Ege kıyı kentlerindeki tapınak oluşumları ile ilgili yapılan analizlerin Byzas kentine nasıl bir örnek teşkil edebileceği sorgulanmıştır. Konu kapsamında ayrıca, gerek mevcut durumu kendi görüş açılarıyla belirleyen Strabon, Paosianias gibi gezginler,

Herodotos, Thkydides gibi tarihçiler,gerekse Platon ve Aristotales gibi dönemlerinin şehir planlama konusundaki teorik görüşleri aktaran filozofların bıraktığı yazılı kaynaklar incelenmiştir. Dönemim mimari, özellikle de tapınak mimarisi ile ilgili kıstaslarının neler olduğunu aktaran Vitruvius'un çalışmaları ise, özellikle restitüsyon denemeleri için antik çağ mimarlığına ait günümüze ulaşabilen tek bilimsel çalışma olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bu bilgilerin ışığında, Tarihi Yarımada'da bulunan Byzas kentine ait tapınak yapıları için plan ve üç boyutlu modellemeden oluşan birer restitüsyon denemesi hazırlanmaya çalışılmıştır.

**İSTANBUL'UN KAYBOLAN MİMARİ KÜLTÜRLERİNİN İZİNDE
-TARİHİ YARIMADA'DAKİ PAGAN TAPINAKLARI İÇİN RESTİTÜSYON
DENEMESİ-**

1-TARİHİ YARIMADA'NIN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

Tarihi Yarımada, Asya ile Avrupa yakalarını birbirine bağlayan bir köprü olma özelliğiyle, çağar boyu insan topluluklarının sahip olmak istediği jeopolitik konumu ile, dünya coğrafyasında istisnai toprak parçaları arasındadır. Özellikle tarıma elverişli yapısı, ılıman iklimi ve deniz ticaretine müsait konumu ile, ziraatın en temek geçim kaynağı olduğu ilkel toplumlardan, deniz ticareti ve siyasi ilişkilerin önem kazandığı uygar toplumlara kadar, her dönemde yoğun yerleşim görmüştür (Baknz.,Tablo 1,2)

Koloni hareketleri sonucunda kurulmuş olan Byzas kentinin de, ilk olarak tarihi yarımada'daki Sarayburnu mevkiinde kurulmuş olduğu görülür. Strabon *Coğrafya* adlı eserinde Byzas'tan '*Propontis'ten Pontos Eukseinos'a geçit veren boğazın Thrakia kıyısında Megaralıların kurduğu kent*' olarak söz etmektedir (Strabon, 1987, s.275).

Söz konusu bölge, yerleşim için uygun topografyası ve üç tarafının denizle çevrili olması açısından deniz ticaretine de elverişli konumu ile antik çağ kentleri içinde önemli yerini almaktadır. Nitekim günümüzde de devam etmekte olan son arkeolojik verilerinde ortaya koyduğu üzere kent, Antik Çağ kentlileri içindeki en büyük limanı barındırmaktadır.

2-TARİHİ YARIMADA'NIN SOSYO-KÜLTÜREL GEÇMİŞİ

2.1. YABANSI BAŞLANGIÇLAR

Günümüze kadar yapılan çalışmalar doğrultusunda, İstanbul'daki Prehistorik Çağ yerleşmelerinin, Antik İstanbul'un sınırları dışında kalan merkezlerde bulunduğu saptanmıştır (Baknz.,Tablo 3). Bu insan toplulukları'nın, Anadolu'nun kuzey-batı yöresine ilişkin otokon bir halk olduğunu söylemek mümkündür. Sistematik arkeolojik kazıların sonucunda İstanbul'un en eski dönemine ışık tutan Küçükçekmece Gölü'nün Kuzey kıyısındaki Yarımburgaz Mağarası, 16-12 tabakalarda alt paleolitik Çağ'a ait önemli buluntular sağlamıştır. Günümüzden 400.000 yıl öncesine tarihlenen bu mağara , aynı zamanda yalnızca İstanbul'un

değil, Yakınoğu'nun da en eski buluntu yerlerinden biri olarak büyük bilimsel ve tarihsel öneme sahiptir (**Arsebük, 1996, S.s.1-13**).Yarımburgaz dışında Anadolu Yakasında İçerenköy, Pendik, Dudulu, Ümraniye, Avrupa Yakasında Terkos-Kilyos Yöresi, Büyükçekmece-Eskice sırtı ve Davutpaşa Deresi'nin üst sekileri, yine prehistorik dönemin önemli merkezleri arasındadır (**Özdoğan M., 1992, S.s.139-162**).

İzleyen dönemler olan Orta Paleolitik, Üst Paleolitik, Mezolitik ve İstanbul Bölgesi için tartışmalı olarak değerlendirilen Neolitik dönemlerin de yine Antik İstanbul merkezinden uzak yerlerde buluntularının ele geçmiş olduğunu görüyoruz (**Dönmez, 2003, S.43**). Neolitik yerleşmelere dair en önemli merkezlerden biri, Kadıköy yakınındaki Fikirtepe'de tespit edilmiştir. Daha önce K.Bittel Tarafından M.Ö.4.000-3.000 dönemine tarihlenen bu Neolitik İstasyon, Bu günlerde ise M.Ö.8.000-5500 tarihleri arasına oturtulmaktadır. Fakat Fikirtepe Neolitik İstasyonu'nun aniden terk edildiği görülür. B.Turnalı'ya göre bunun nedeni, Würm Buzullarının geri çekilişı ve yeni Halosen mevsim koşullarına uyum sağlama aşamasında, Ege'nin tuzlu suları'nın Boğazlar yoluyla Marmara ve Karadeniz'e karışması, ve bu tatlı su-acı su değişimin kıyı şeritlerindeki ekolojik dengeleri bozarak yerleşim için elverişsiz koşullar sunması olarak değerlendirmektedir. Bu durum Fikirtepe gibi neolitik istasyonların aniden terkedilmiş olmasının başlıca nedeni olarak gösterilebilir (**Turnalı B., 2003, S.59**).

Bunun yanında Tarihi Yarımada veya Haliç civarında Prehistorik ya da Protohistorik Çağ buluntu ve yerleşmelerine bu güne dek rastlanmamış olduğunu görüyoruz. Bunun başlıca iki nedeni olduğunu söylemek mümkündür. En önemli neden, gerçek boyutunun bu günkü uzunluğunun yaklaşık iki katı olduğu saptanan Haliç'in önemli bir bölümünün, Alibey(Kydaris) ve Kağıthane(Barybses) derelerinin erozyon sonucu getirmiş olduğu alüvyonlarla binlerce yıldan beri dolmuş olmasıdır.(Baknz Tablo 4). Ayrıca Dolapdere, Okmeydanı ve Eyüp çevrelerinden gelen diğer sel sularının da Haliç kıyı şeridinin dolmasında büyük etkileri vardır. Bu gibi doğal olaylar nedeniyle, özellikle akarsu kenarlarında olması muhtemel kimi yerleşmelerin, binlerce yıldır biriken alüvyal dolgu altında kalmış olmaları düşünülebilir. İkinci neden ise, günümüzde önüne geçilmesi oldukça zor görünen yoğun yerleşmedir. Ayrıca Haliç ve Tarihi Yarımada'nın binyıllar boyu kurulan medeniyetlerde de yoğun yerleşme ve yapılaşmaya tabi tutuldukları düşünülürse,

olası Prehistorik veya Protohistorik yerleşmeler kalın katmanlar altında kalmıştır. Yakın tarihten bu yana yapılmaya başlanan derin sondajlı inşaat çalışmalarının ise, derin alt katmanlarda bulunabilecek olan arkeolojik ve mimari buluntuları tarih etmiş olmaları da kuvvetle muhtemeldir.

Tarih boyunca insan toplulukları için çekici bir konumda yerini alan Tarihi Yarımada'da günümüzdeki bilgilerin ışığında en erken arkeolojik buluntuların Hipodrom çevresinde saptanmış olup (Bknz., Tablo 5), Geç Kalkolitik Çağ'a (M.Ö. 4500-3500) ait olduğunu söyleyebiliyoruz. Haliç'in güneydoğu kıyılarını da oluşturan Tarihi Yarımada'nın, doğal olarak da Haliç ile olan organik bağlantısı yadsınamaz. En geniş yeri Sarayburnu-Tophane arası 900m, en dar yeri ise Kağıthane-Alibey derelerinin döküldüğü yerde yaklaşık 150m olan Haliç'ten, tarih boyunca bir iç liman ve beslenme kaynağı olarak faydalandığı bilinen bir gerçektir. Bunun nedeni ise Haliç'in etrafını çevreleyen birçok tepelik alan için bir çekicilik sağlamasıdır. Tarihi Yarımada'nın Kalkolitik dönemine ait olan bu değerli buluntular, Dr. A.V. Çobanoğlu ve Dr. F. Özgümüş tarafından 1987 yılında İstanbul Arkeoloji müzeleri'nin depolarında yapılan bir çalışma sırasında, St. Casson'un 1920'li yılların sonunda Hipodrom'da yaptığı kazılar sırasında ele geçirmiş olduğu arkeolojik buluntular arasında *tesadüfen* saptanmıştır (**Casoon , 1930**). Ele geçen bu arkeolojik buluntuların çok yakın benzerlerine Niğde-Köşk Höyük'teki I.Tabakası'nda(Geç Kalkolitik Çağ), ve Bafra İkiztepe'nin geç III.Kültür Tabakası'nda(Geç Kalkolitik Çağ) rastlanmıştır olması, Hipodrom Civarında Geç Kalkolitik Çağ yerleşmesinin varlığını gösteren önemli kanıtlardandır (**Dönmez, 2003, S.s.41-47**). Bu olasılığı artıran bir diğer önemli çalışma da, 1942 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün Hipodrom ile St. Evphemia arasındaki bölgede yapmış olduğu arkeolojik kazılardır. Bu kazıların neticesinde ele geçen topuz başı parçasının da(Bknz Tablo 6), yine Anadolu'da birçok yerleşmede hem Geç Kalkolitik Çağ'da, hem de İlk Tunç Çağı'na ait buluntular arasında benzerlerinin varlığı, Anadolu sanat ve kültürün, kentin bu ilk sakinleri üzerindeki etkisinin belirgin bir kanıtı niteliğindedir.

Geç Kalkolitik Çağ'ı İzleyen dönemlere gelindiği zaman ise, en önemli buluntu, Çarşıkapı'da Mezifonlu Kara Mustafa Paşa Türbesi yakınlarındaki bir temel kazısı sırasında, yine tesadüfen ele geçmiş olan, pişmiş bir toprak testi parçasıdır. Ele geçen söz konusu testinin, Orta Kıbrıs Çağı I-II-III ve Geç Kıbrıs çağı II

testilerine hem uzun boyun kısmı, hem de bezeme açılarından benzerliğinin görülmesi, ilk aşamada olası bir Akdeniz kültürleri etkileşimini akla getirirse de, Kıbrıs'ta yaygın olarak görülmeyen dört kulpa sahip olması bunun yerel bir kültürün üretimi olduğunun göstergesi niteliğindedir (**Fıratlı, 1978, S.s.30-31**). (Baknz. Tablo 7) .

Linguistik, mitolojik ve arkeo-mimari bulguların günümüze kadar yapılan çalışmalarda söz konusu olmadığı bu dönemde, İstanbul'un Prehistorik verilerinin çok az ve kesintili olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte daha önce sözünü ettiğimiz yoğun kentleşmenin bilimsel çalışmalar için oluşturduğu elverişsiz ortam giderilirse, yapılacak olan çalışmalarla birçok bulgunun gün ışığına çıkması beklenebilir.

2.2. İNANIŞLAR VE ANTROPOMORFİZM

Primitif toplum yapısından Pagan inanca geçerek, daha üst düzey bir toplu yaşamın ve kent kavramının oluşmaya başladığı İstanbul ile ilgili belge ve veriler gün geçtikçe artmaktadır. Günümüzde arkeo-mimari çalışmaların da yardımıyla, Roma ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana süregelen yoğun yapılaşma arasından, pagan kültüründe önemli yere sahip olan Byzas şehri yapıtlarını(Bknz Tablo 8), (meydanları, saray ve meclis binaları, liman yapıları ve tapınaklarıyla) ve Arkaik Byzas kültürünü görünür kılma çabaları sürmekte ancak literatürde bu konu ile ilgili canlandırmalara oldukça az rastlanmaktadır. Kentin söz konusu dönemine ait bilgileri arkeo-mimari bulguların yanında bir takım linguistik ve mitolojik metinler üzerinde yapılan çalışmalarla da destekleyerek, bu bilgileri arkeo-mimari buluntularla tamamlamak, bilgi ve belge bütünlüğü açısından önemlidir.

Günümüzde kültürler arası etkileşimin, özellikle Haliç ve Tarihi Yarımada ile ilgili olarak da Trakya bölgesinin önemi yapılan birçok bilimsel çalışmayla güçlü olarak vurgulanmaktadır (**Özdoğan, 1985, a.g.e.**). Buna paralel olarak, Mezopotamya odaklı yayılımcı akınlar ve Bağımsız Avrupa Kimliği daha akılcı analizlerle yeniden yorumlanarak, çok doğrulu ve çok seçenekli öneriler yeğlenmektedir. Bu gün uygarlığın temelini yalnız Mezopotamya'da atılmadığı, Anadolu'nun da Doğu Akdeniz ve Suriye ile birlikte bu kültür oluşumunda gerekli ölçüde yerini aldığı kabul edilmektedir. Avrupa uygarlığının analizinde hangi

öğelerin ne ölçüde diğer kültürlerden etkilenecek oluşmuş olduğu ise, ancak yapılacak yeni çalışmalarla ortaya çıkarılmayı bekleyen konular arasındadır.

Aynı bakış açısı ile yaklaşıldığı zaman, Arkaik dönem'de şekillenmeye başlayan, daha sonraki dönemlerde Bizans ve Constantinopolis kent kültürlerinin oluşumlarına büyük katkılar sağlamış olan Byzas'ın kent kültürünün oluşumunda da, tamamen bir Yunan göçü etkisi bulmak mümkün değildir. Prehistorik ve Protohistorik dönemlerden beri kendi otonom kültürünü taşıyan İstanbul şehrinin Arkaik dönemimde de farklı kültürlerin kaynaşmalarını hem linguistik, hem de arkeo-mimari verilerle gün geçtikçe aydınlanan konular arasındadır.

Tarih boyunca bölgede yapılan en eski çalışmaların arasında M.S. I.yy. yazarlarından olan Plinius'un çalışmalarını buluyoruz (**Turnalı, 2003, S. 60**). Günümüze ulaşan bu çalışmalarında Plinius, Byzantion kentinin yerinde çok önceleri, Lygos adında bir köy olduğunu bildirmektedir. Ayrıca Byzas şehri ile Megara arasında direkt bir kültür bağı veya inancın tesbit edilmemiş olduğu bilinmektedir. Ancak büyük Yunan koloni göçleri sırasında Byzans'a da bir göç dalgası gelmiş olduğuna ihtimal verilebilir. M.Ö 1200'lerde Anadolu'nun büyük ve tek devleti Hitit İmparatorluğu'nu yıkan ve Yakın Doğu'yu altüst eden Thrako-Fryg boylarının kaynaşmaları, kuşkusuz Byzas Kenti'ni yakından ilgilendirmektedir. Mitoloji tarihini içeren metinler ve linguistik çalışmaların yanında arkeo-mimari bulgular bir arada değerlendirildiğinde elde edilen veriler, İstanbul'un ve özellikle de Haliç'in tarihinde, Trakya'ya adını vermiş olan Thrak kavminin derin izlerini taşır niteliktedir.

Byzas kentinin kuruluşuyla ilgili çok sayıda farklı mitolojik metinle karşılaşmak mümkündür. Bunların bir kısmı, etkileşimsel kültür bakış açısının dışında, organik gelişen bir Yunan kolonileri göçünü vurgular nitelikte olup bir bölümü sonradan Helenleşmiştir. Diğer bir kısmının ise, daha gerçekçi tarihsel verilere dayanan Thrak kavminden izler taşıdığı görülür. Aynı zamanda vurgulamak gerekir ki , bu konuyla yakından ilgilenen Erzen'in çalışmaları da, kente adını veren Byzas'ın aslında bir Thrak ismi olduğunu ortaya koymuştur (**Erzen, 1954, S.s.131-158**).

İlk olarak M.Ö.I yy.'da muhtemelen Plinius'un ortaya koymuş olduğu çalışmalardan kaynaklanan en eski ve yaygın mite göre, kent kurucusu olan Byzas,

Yunanistan'da Megara'dan yeni bir yurt aramak üzere yola çıkan kavmin başkanıdır. Bu kavimden yaklaşık 20 yıl kadar önce ise başka bir göçmen Yunan kavmi yurtlarını, Kalkhedon'da, yani bu günkü Kadıköy mevkiinde kurmuşlar, ancak denizin karşı kıyısındaki bölgenin güzelliğini göremeyerek buraya yerleştikleri için çağdaşları tarafından körlükle suçlanarak tarihte Körler Ülkesi'nin sakinleri olarak yerlerini alırlar (**Pekdemir, 2007, a.g.e**). Bir diğer antik dönem araştırmacısı olan Herodot'a göre ise Khalkedonlu'ları körlükle suçlayan kişi Pers İmparatoru Dereios'un generali Megabyzos'tur (**Turnalı, 1992, s. 58.**). Bu noktada Persli generalin bir kimse için kullanılan bu ismin Byzas ismi ile gösterdiği benzerlik dikkat çekicidir. Byzas, Delfoi(Delf) kainenin kendilerine yurtlarını körler ülkesinin karşısında kurmalarını öğütlemesi üzerine, M.Ö. 660 yıllarında şimdiki Sarayburnu bölgesinde ilk şehir devletlerini kurmuşlardır.

Antik dünya ve daha öncesine baktığımızda, insanoğlunun yegâne uğraşının doğayı tanımak ve onun karşısında kendi varlığının bilincine ulaşabilmek olduğunu görüyoruz. Bu ihtiyaç özellikle ilkel insan için barınmak, yemek ve güvence altında olmak kadar önemli hale gelmiştir. Sonraki dönemlerde insanlığın kaydettiği gelişmelerde de önemini yitirmemiş ve mitlerin, dinlerin, tanrı ve tanrıçaların yaratılmasına yol açmıştır. Bu kadar önemli bir uğraşın kaçınılmaz olarak bu insan topluluklarının sanat eylemlerini de etkilediği, hatta kimi düşünürlere göre ,sanat yaratımının yegane çıkış noktası olduğu görülür (**Eyüboğlu , 1998, S.s. 12-34**). En ilkel halinden en karmaşık çeşitlemelerine kadar, özellikle inanç yapılarına yön verenin, büyük ölçüde mitolojik bakış açıları olduğu ortaya çıkar. Bu durum mitolojinin toplumların önce ilkel sonra da ulusal karakterlerini analiz etme yolundaki önemini bir kez daha vurgular.

Paleolitik dönemden Hitit sonrası döneme kadar Anadolu'da inanç ve inanç yapılarında köklü değişimler görülmektedir. Değişen bu resme daha geniş bir açıdan bakılırsa, insanoğlunun uygarlık düzeli geliştikçe mitolojik varlıklarda da bir değişim, çağın sanat anlayışına göre bir biçimlenme görülmesi kaçınılmazdır. Doğaüstü mitolojik varlıklarının doğuşuyla uygarlık düzeyi ve antropomorfik yaklaşımın gelişiminin genelde birbirini takip ederek geliştiği gözlenir. Sonuçta Anadolu insanı yalnızca bir Ana Tanrıça ve hayattaki önemi nedeniyle kutsal sayılan birkaç hayvana tapınmayı, uzun bir tanrılar listesine sahip Hitit panteonuna dönüştürmeyi, bunu da Post Hitit Dönemi'ni izleyen sürede farklı kültürlerle

harmanlamayı başarmıştır. Toplumların uygarlık düzeyi ilerledikçe tanrılarına, tanrıçalarına ve onların evi gibi gördükleri tapınaklara yaklaşımda da sanatsal inceliklerin arttığı görülür.

Doğu Ege Klasik Çağ mitolojisine baktığımızda, birçoğu Anadolu ve Hitit panteonundan oluşan tanrılar, Selene, Athena, Hera, Afrodit...v.b. tamamen ince bir sanat ruhuyla ortaya konmuş cazibe dolu figürler haline gelmiştir. Dolayısıyla uygarlık değişmemiş, sadece zaman içinde edinilen birikimler yoluyla gelişmiş ve kılıfını yenilemiştir(**Eyüboğlu , 1998, s. 78**).

Bu açıdan bakıldığında Hitit panteonundaki tanrıların kendi uygarlıklarının ardından birçok yere taşındığı, gittikleri her bölgede farklı yerel adlar alarak varlıklarını devam ettirdikleri görülür. Bu yaratıcı çeşitlemeler o kadar çoktur ki , kimi zaman ortaya çıkan yeni tanrı isimleri kökeninin nereden geldiği konusundaki tartışmalar, incelikli linguistik araştırmalar gerektirebilecek niteliklere sahip hale gelmiştir. Düşünme becerisinin bir ürünü olan mitolojinin bu denli hızlı gelişimi, onunla her zaman yan yana yürümüş olan inanç yapılarının biçim ve işlevlerindeki bazı değişimleri de zorunlu kılmıştır. Zaman zaman Thrak etkilerinin de görüldüğü bu değişimin sonucunda özellikle Batı Anadolu'da ortaya çıkan bu tapınak biçimlenmeleri, Anadolu kökeninden bağımsız ve kopuk oluşmuş gibi incelenemez. Bu nedenle inanç yapıları hakkındaki bir araştırmada en sağlıklı sonucu elde etmek için, tapınakların gelişim süreci sonunda Doğu Ege'de aldıkları ve tamamen Batı Anadolu insanının özgün yaratıları olan biçimleri kökenleri ve nedenleri ile irdelemek gerekmektedir.

2.3. ANADOLU VE EGE MİTOLOJİSİNİN OLUŞUMUNDA KÜLTÜRLER ARASI ETKİLEŞİM

Bu gün yeni bir anlam ve boyut kazanan arkeo-mimari çalışmaların da ortaya koyduğu gibi Akdeniz'e komşu olan ülkelerin kendi aralarında oluşturdukları büyük bir kültür etkileşimi söz konusudur. Bu etkileşim şüphesiz hem Yunanistan anakarasındaki hem de Batı Anadolu'daki halkların yaşayış, felsefe ve sanat dünyasını derinden etkilemiş bulunmaktadır. Bu noktada Batı Anadolu sanatından bahsederken, bu sanatın ve onun bir kolu olan mimarinin, büyük ölçüde doğudan beslenen Akdeniz kültürleri ve yerel Anadolu kültürlerinin bir toplam sentezi olduğunu vurgulamak önemlidir. Dolayısıyla Minos ve Miken sanatlarının Akdeniz

ve Ege ve Özellikle Batı Anadolu sanatlarının oluşumunda yadsınamaz katkıları mevcuttur.

Akdeniz’de en önemli başlangıç olarak Girit Adası’nda M.Ö. 3000-1200 yılları boyunca, doğu uygarlıklarının derinden etkilediği, fakat buna rağmen kendine özgü değerleri olan bir kültürün ve sanatın doğduğunu görmek mümkündür. Bu zaman boyutu içinde gelişen Erken Minos kültürü M.Ö. 2000-1550 yılları arasını kapsar. Minos kültürü Akdeniz çevresinden beslenirken göze çarpan en önemli husus Girit Adası’ndaki bu erken eserlerin Boğazköy’deki organik yapı oluşumlarını andıran özellikler gösteriyor olmasıdır. Bu durumda doğunun yanı sıra Anadolu’nun Erken Minos kültür ve mimarisine olan katkısının ileri boyutta olduğunu saptamak kolaydır. Ne var ki savaşçı bir ulus olan Akhaların (Dor kültürü toplumu) saldırıları ve nihayet M.Ö.1200 yıllarında Girit’i ele geçirmeleri sonucu, bu değerli sanata ait hemen hemen tüm izler yakılıp yıkılmış ve tahrip edilmiştir.

Bu gün elimizde kalan kısıtlı bilgiler ışığında Minos toplumunun inancında, tıpkı dönemin Anadolu’sunda olduğu gibi, bir ibadet ve ritüel havası gözlemlemek mümkündür. Fakat bu tablonun bütün parçalarını birleştirmek eserlerin dağılımı ve azlığı nedeniyle pek kolay değildir. Kutsal mekânlar ise, saraylarda kültür için ayrılmış özel odalar, kutsal mağaralar ve dağ tepelerindeki mabetler ile geniş bir sahaya yayılmış durumdadır. İbadet için dağ tepelerinin seçiliyor olması yine Anadolu ve Hitit kültürlerinin izlerini taşır. Bunun yanında Knossos’ta Anadolu’nun kutsal hayvanlarından olan boğa kültürünün de özel bir yere sahip olduğu bilinir.

Minos ülkesinin Dor toplumu tarafından istilaya uğradıktan sonra kültüründe gösterdiği devamlılık ise her zaman tartışma konusu olmuştur (**Freeman, 2005, S.97**). Fakat günümüzde yapılan son çalışmalar da açıkça gösterir ki, Miken uygarlığı kendinden önceki köklü Minos üzerinde kurulmuş ve ondan büyük ölçüde etkilenmiştir. Bunun yanında çarpıcı farklılıklar ise tabiki gözlenebilir. Bunlardan en önemli olanı ise Minoslular ile Mikenlerin sanat ve hayata bakış açılarında yatmaktadır. Yayılmacı, ataerkil ve çoğunlukla da saldırgan olan Miken toplumunun sanatı, incelikli ve anaerkil ruha sahip Minos toplumunun sanatından çok daha kaba biçimlenmeler gösterir. Mikenliler istila ettikleri bu yeni topraktaki kültürü öylesine sindirmişleridir ki, M.Ö.1000 ve sonrasında itibaren Girit’deki sanatın Minos ve Miken köklerini birbirinden ayırt etmek sanat ve mimarlık tarihçileri için bile olanaksız hale gelmiştir. Kısacası Minos kültürü tüm özellikleri ile silinmiştir.

Yunan anakarasında yaşayan Dor kültürüne ait toplumun sanatının temellerini teşkil eden Miken sanatının, genel olarak matematiksel bir soyutluk içerdiği görülür. Aynı şekilde bu tespiti mimarlık eserleri için yapmak da mümkündür. Bu özellik hem çizgilerde hem de inşaatlarda bir form sağlamlığı ve olarak erkekçe bir anlatım halinde savaşçı ve istilacı bir halkın sanatı olarak belirmektedir. Bu sanat daha sonraki adı ile Akha toplumunun sanatıdır. Aynı zamanda bu kültürün yapıtlarında kendilerini dış etkilerden korumaya yönelik bir savunma sistemini de kolayca anlamak mümkün. Kapıların önüne bırakılmış bekçi hayvan motifleri(arslan, kaplan...v.s.) bilindiği gibi bir Mezopotamya ve Anadolu yaratımıdır. Böylece Akha sanatındaki Anadolu ve Mezopotamya etkileri kolaylıkla görülebilir. Bu halkın denizci bir toplum oluşu onların sanatına Akdeniz çevresinden birçok etnik kültürün izlerini taşımış bulunmaktadır. İşte bu sentezden ise yepyeni bir dünya görüşü ortaya çıkmıştır.

İlk olarak organize biçimde Hatti ve Hitit panteonlarında gördüğümüz kalabalık tanrı listesi, zaman içinde farklı uygarlıklarla girilen ilişkiler neticesinde her unsur gibi değişim gösterir. Buna göre kimi tanrıların adı aynen kalırken kimileri ise isimlerini değiştirmiş durumda çıkar karşımıza. Ayrıca insan topluluklarının düşünme becerileri ve hayal güçlerinin bir ürünü olan mitler de giderek daha kopmlike hale gelmiş, evren ve insan üzerine daha çok fikirler üretilmeye başlanmıştır. Buna bir de bu tanrıların doğum efsaneleri katılınca sonuçta köklü ve karışık bir tanrılar topluluğu oluşmuştur. Antropomorfik düşünce doğrultusunda insan gibi yaşamlara sahip oldukları düşünülen bu ölümsüz tanrılar birbirleri ile evlenmiş geniş aileler kurmuşlardır. Bu varlıklara insanlara ait olan tüm duyguların aktarılmış olduğu görülür. Onlar da kimi zaman aşık olmakta, kimi zaman nefret ve düşmanlık beslemekte, doğru kararların yanında bencil ve yalınış kararlara da varabilmektedirler. İyi ve kötü, doğru ve yanlış kavramları gerçek hayatta olduğu gibi bu tanrıların dünyasında da mevcuttur. Genel olarak bakılacak olursa ortaya konan bu mitoloji eski Anadolu mitlerinin zaman içinde biraz daha geliştirilerek kalabalıklaştırıldığı bir unsur olarak karşımıza çıkar. Mitoloji aynı zamanda tanrılar arasında geçtiği rivayet edilen olaylar vasıtasıyla toplumun ve bireylerin kendileriyle yüzleşmesine dönüşmüştür. Sözelimi Zeus ile Hera'nın ilişkisi her evlilikte görülen yanlış ve doğrularla dolu olarak betimlenmiş ve dönemin toplum ve aile yapısına ışık tutar nitelikler edinmiştir.

Tanrılar arasındaki bu karmaşık ilişkiler yumağında kimin tam olarak kimin akrabası olduğunu çözmek zamanla onları üreten toplumlar için dahi zor bir hal alınca, bu konulara açıklık getirmek dönemin tarihçi ve bilim adamlarının yegane uğraşı haline gelmiştir. İnsanların değer verdikleri bu varlıkları belirli bir düzen içine sokarak sonraki nesillere aktarma istek ve çabası, Hitit dönemindeki kalabalık tanrılar topluluğunu düzenleyerek Yazılıkaya'ya betimlemeleri ve hiyeroglifleri ile aktarmaya çalışan kraliçe Phudelpha'nın çabalarını hatırlatır. Sonuçta aradan geçen uzun zaman sonra insanlığın gelişim gösterdiği antik çağda da yine benzer biçimde kalabalık bir soy ağacı ortaya çıkmıştır. Bütün bu mitler ve onları bir araya toplama çalışması, insanlığın belirli bir dönemine ışık tutması bakımından hayati öneme sahiptir. Antik dünya insanının dünyaya bakış açısını anlamak, dolayısıyla ortaya koyduğu sanat ürünlerini çözümleyebilmek büyük ölçüde mitoloji bilgisini edinmekten geçmektedir. Çünkü sanatsal yaratılara, kentlerin düzenleniş biçimine, heykel ve tapınak yapılarına dahi yön verenin yine bu köklü inançlar olduğu görülür. Buna göre her kentin kendine koruyucu olarak seçerek kutsadığı tanrı ayrı olmuş, bu tanrıların tapınakları da kendilerine has özellikler gösterir biçimlerde şekillendirilmiştir.

3. TARİHİ YARIMIDA'DA TAPINIM GÖREN TANRILAR

Bunun yanında klasik mitolojinin verilerine dayanarak Anadolu ile Yunanistan ana karası arasında ayrılmaz bir tarih birliği olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Linguistik ve arkeolojik araştırmaların da açıkça gösterdiği gibi İ.Ö. üçüncü bin yılda Anadolu'dan Batı'ya doğru Ege kıyılarını aşarak büyük göç dalgalarının ilerlemiş olduğu bilinmektedir. Bilimsel araştırmaların ışığında özellikle Hera, Athena, Poseidon, Artemis, Apollon, Ares, Aphrodite, Demeter..v.b. tanrıların özgün birer Anadolulu tanrı ve tanrıçalar olduğunu söylemek mümkündür (**Erhat, 2006, S.s.293-294**).

3.1.ZEUS

Zeus Olympos tanrılarının ve insanların yöneticisi olan tanrıdır. Panteonun baş tanrısı olan Zeus'un antik tarihçilerin theogonilerine göre Rhea ile Kronos'un oğlu

olmaktadır. Zeus daha sonra annesi Rhea'nın isteği üzerine babasına savaş açarak dünyanın ve tanrıların egemenliğini eline almış, kardeşlerine belirli görevler dağıtmış ve Olympos Dağı ilk tanrılar kuşağını başlatmıştır.

Olympos'un baş tanrısı olan Zeus'un, tüm tanrıların ve insanların egemenliğini elinde bulundurduğuna inanılır. Kanunlar yaparak insanların ve tanrıların bu kanunlara uygun yaşamasını sağlamakla yükümlüdür. Zeus'un ilahi güzelliği bulutsuz semaya ve engin maviliklere atfedilmiştir. Kuvvetini göstermek istediği zaman ise fırtına ve rüzgarların zincirlerini çözer kayalık sahillere ve kendisini kızdıran halkların üstüne salabilecek güce sahiptir. Bunun yanında Zeus'un kişiliği incelendikçe eski Anadolu inançlarında her zaman büyük yere sahip olan Gök Tanrı misali, göğün hakimi olduğu inancı ortaya çıkar. Gökyüzünde gerçekleşen iyi veya kötü, huzur verici veya korkutucu her olay ve görüntü onun eseridir. Hititler'in baş tanrısı olan Fırtına Tanrısı(Şimşek Tanrısı yada Gök Tanrı) gibi burada da istediği zaman şimşekler yağdıran tanrı odur. Nitekim Homeros destanlarında Zeus ile ilgili bütün sıfatların şimşek savuran, yıldırım salan, bulutları devşiren, uzaklardan gürleyen, göklerde gürleyen...v.b. anlamları içerdikleri görülür (Erhat ,2006, S.s.293-294). Bunun yanında Odysseia destanında ise Zeus *ksenios*(konuk sever) olarak tanımlanır.

Korkutucu olduğu kadar esir düşmüş ve yardıma muhtaç olan kimselerin de kurtarıcısı olarak görülür. Betimlerinde genellikle güçlü ve estetik vücutlu koruyucu bir figür olarak gösterilmiştir. Fakat gökleri simgeleyen bu tanrı kendisine ikamet olarak göğü değil, Hitit inancındaki gibi yüksek dağ zirvelerini seçmiştir(Olympos Dağı). Bu tanrının en kutsal hayvanı ise yine olağanüstü bir benzerlik göstererek Hititlerin en kutsal hayvanlarından olan, hatta Hitit kanatlı güneş kurslarının ana varlığı kartaldır. Birçok haykel ve betiminde Zeus'un bu kutsal hayvanı ile birlikte yer aldığı görülebilir(Bknz., Tablo 9).

3.2. HERA

Klasik mitolojide Kronos ve Rhea'nın kızı olduğu ve Samos Adası'nda dünyaya gelmiş olduğu belirtilen Hera, Zeus'un ikiz kardeşi olarak karşımıza çıkar. Ancak kardeş evlenmeleri gibi olayların sıkça görüldüğü klasik mitolojide, Hera daha sonra baş tanrı Zeus ile evlenerek Hitit Mitolojisi ile başlayan kutsal tanrı

ailesinin baş tanrıçasını oluşturur. Özgün bir Anadolu düşünce ürünü olan Tanrı Hera'nın özellikle Yunan anakarası kültürü ile biçim değiştirdiği ve kültürel eklemlenmelere maruz kaldığı görülür. Köken itibarı ile 'kadın' anlamına gelen Hera sözcüğü linguistik bulgularla 'kadın koruyucu' anlamına gelen 'herwa' ile ilişkilendirilse de, baş tanrıçanın Anadolu geleneğinden gelen en eski 'kutsal kadın' ve 'koruyucu anne' olan 'Kybele' den çok farklı biçimde kurgulanan ve algılanan bir tanrıça modeli olduğu açıktır. Her şeyden önce bereketin, yaşamın ve en yüce erdemlerin simgesi olarak Anadolu topraklarında şekillenen en eski ana tanrıça modelinde, her türlü güzel meziyetin kadın bedeninde cisimleştirildiği bilinmektedir. Oysa Hera ile ilgili mitlere bakıldığında bu efsanelerin büyük çoğunluğunun kavgaya, kin, kıskançlık ve geçimsizliklerle dolu olduğu, özellikle Homeros'un İlyada'sında görülmektedir (**Homeros, 2004, S.s.147-165**). Böylelikle bir bakıma dışiliğin anaerki Anadolu geleneğinden farklı olarak güzel ve erdemli meziyetlerin değil, düzenbazlık, kıskançlık ve kin gibi pek de hoş olmayan bir takım meziyetlerle ilişkilendirilmeye başlandığı çıkarımını yapmak mümkün görünmektedir. Öyle ki Erhat'a göre baş tanrıça bu haliyle, Yunan anakarasındaki hakların ırk, din ve çıkarlarını kendilerinden daha ileri bir düzeydeki Ege ve Anadolu'ya karşı sürekli savunan karakterinin mitolojiye tezahür ettiği hali olarak yorumlanabilmektedir (**Erhat, 2006, s.135**).

Baş Tanrı'nın karısı ve en güçlü tanrıça olan Hera'nın özellikle yıldızlar ve mevsimlere hükmetmekle mitolojideki yerini aldığı görülür. Bunun dışında Zeus ile Hera'nın çeşitli mitlerle söylenegelen inişli çıkışlı evliliğinin de antik dünya insanı için gökyüzünün durumunu tayin eden bir rolü vardır. Buna göre özellikle gökyüzünün parladığı güneşli günlerde tanrı çiftinin mutlulukları, karanlık ve kasvetli günlerde ise kavgaları insanların yaşamına aksetmektedir.

3.3. ATHENA

Tamamen Anadolu kökenli olan tanrıça panteona göre baştanrı Zeus ile Metis(hikmet)'in kızlarıdır. Antik dünya insanları her türlü güzel meziyetin kaynağını Zeus olarak gördüğünden, zeka tanrıçası olan Athena'nın doğumunu da Zeus ile ilgili mitlerle açıklamışlardır. Buna göre Zeus Metis'i yutarak Athena'ya gebe kalmış, Zeus'un kopan kafasından ise Athena doğmuştur. Bu noktada baştanrı

Zeus'un Athena'nın annesi olarak Metis'i seçmiş olması da anlamlıdır. Fakat onu kendi içine alıp buradan doğurması daha da büyük bir anlamı taşır. Buna göre akıl ve hikmet ile ilgili meziyetler yine Zeus'un kendisinden gelmiş olmaktadır.

Bu kadar garip bir mitos ile dünyaya gelen Athena'nın Olympos'ta ve dünyada zeka ve akıldan sorumlu tanrıça olduğu görülür. Bu nedenle zeka ile ilgili her eylemde Athena'nın yardımına ihtiyaç duyulur. Flüt, trompet, çanak-çömlek, saban, atlara takılan gem ve dizginler, matematiksel haseplar, yemek pişirmek, örgü örmek gibi eylem ve sanatları insanlara Athena'nın öğretmiş olduğu düşünülür. Bunun yanında efsane ve destanlara bakıldığında Athena'nın zaman zaman bir savaş tanrıçası gibi savaşlarda sık sık ön plana çıktığını görmek mümkündür. Zira düşmanı yenmek için antik çağ insanının en mühim silahı zekadır. Nitekim sözgelimi Troya savaşlarında tahta at fikrini Akhalara veren Athena, bu yolla kandırılan Troyalıların yenilmesini istemiş, savaş bu nedenle kaybedilmiştir. Athena'nın bazı durumlarda da adalet ve barışın savunucusu olduğu görülür. Bu durumda kişilere soğukkanlı ve sağlıklı düşünme erdemi bahşeder. Bu yönüyle Athena sakin ve düşünceli cesareti ile Ares'ten bile üstün konumdadır (Graves, 2007, s.106).

Bunun yanında Arakhne ile ilgili mitos dışında tanrıçanın hiçbir zaman kıskaklık gibi akıldışı davranışlar göstermediği görülür. Tanrıçanın Arakhne'den öğ aldığı bu hikayenin Lydia ile Karia denizcileri arasındaki ticari rekabetin mitolojiye akseden bir nüansı gibi görülmesi de mümkündür. Eğer durum böyle ise bu mitos basit bir fabl olmaktan çok daha öte anlamları bünyesinde taşır. Bunun yanı sıra Athena zaman zaman heykel ve betimlerinde Zeus gibi Anadolu'nun kutsal hayvanı olan kartal ile birlikte gösterilmiştir.(Bknz., Tablo 10)

Athena aynı zamanda üçlü tanrıçayı da sembolize etmektedir. Fakat ikincil kişiliği olan Nympha-tanrıça daha ön plana çıkınca onun bu ismiyle anılacak olan mitoslar Aphrodite ya da Alkipepe'ye atfedilmiştir. Geriye tanrıçanın savaşlarda uzmanlaşan, kahinlere akıl veren ve bütün sanat ve el becerilerinin yöneticisi kişilikleri kalmıştır.

3.4. ARTEMİS

Artemis, Leto'dan doğma Athena'nın kardeşi olarak, çoğu zaman Athena ile benzer nitelikler taşımaktadır. Athena gibi ok ve yay kullanıcısı olan tanrıça, Athena'dan farklı olarak salgın hastalıklar ya da ölümlülere ani hastalıklar göndermekle muktedir güçtedir . Artemis'in bu özelliği ile bağlantılı olarak özellikle küçük çocukların ve yavru hayvanların koruyucusu, yaşam süresinin teminatçısı olarak da algılandığı söylenebilir (**Graves, 2007, s. 90-91**).

Tanrıça'nın özellikle Batı Anadolu'da geniş tapınım gördüğü, ve Artemis kütünün Anadolu'nun yerel tanrıçası Kybele kültü ile yakından bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu bağlantının en güzel örneğini Ephesses Artemisi'nde gözlemlemek mümkündür. Çok memeli, başı taçlı ve gövdesi bir çok figürlerle örülü heykelcik, İlk Çağlardan Hitit ve Hitit sonrası döneme dek varlığını sürdüren yaşamın ve bereketin kaynağı ana tanrıça Kybele'nin geliştirilmiş ve sanatsal açıdan inceltmiş bir yeniden-yorumlanışını sunmaktadır(**Erhat , 2006, s.60**). (Tablo 11)

Ephessos'lu Artemisin Ana Tanrıça ile paylaştığı niteliklerin, Ionia'ya özgü bir biçimde Phrygia'dan farklı bir biçimde dile getirilmesi, Batı Anadolu insanının imgesel yaratım gücü ve geleneksel unsurlara bağlılığının açık bir göstergesi niteliğindedir.

3.5. APOLLON

Apollon Olympos tanrıları içinde her zaman önemli bir yere sahip olmuş fakat kökeni bakımından da her zaman nereden geldiği tartışma konusu olmuştur. Apollon adının Yunanca olmadığı çok açıktır. Bu arada kimi Hitit yazıtlarında adı geçen tanrı Apullunas ile benzerliği dikkat çekici niteliktedir. Buna karşılık Yunanlılar'ın onu kuzey Lübnan'da Lat adıyla bilinen Tanrıça olan Leto'nun oğlu olduğu görüşünü savunduğu görülür. İlkçağ'dan beri bu tanrının kökenini bulmak için çalışmalar devam etmiş, kimi zaman Apello(affetmek) anlamları yakıştırılmıştır (**Erhat, 2006, s.47**) . İddialar nasıl olursa olsun Apollon'un özgün bir Anadolu tanrısı olarak Batı Anadolu'da benimsendiği ve Apullunas'ın yerini aldığı açıktır. Bunun en çarpıcı göstergesi bazı metinlerde Lykienos(Likyalı) sıfatı ile anılmış olması olarak gösterilebilir.

Gün ışığının parlak tanrısı olan Apollon'un kendini güneşin parlak ışıkları ile gösterdiği düşünülür. Ancak bunu Helios gibi güneşin ta kendisi olarak algılamamak gerekir. O yalnızca sonbaharda uzaklaşan yazın yaklaşan ve gökyüzünde varlığını hissettiren bir tanrıdır. Bu ışık tanrısının canlı ve cansız tüm varlıklara hayat ve enerji verdiği düşünülmektedir. Apollon aynı zamanda insan kalbindeki temiz duyguların da bir göstergesidir. Bunun yanında müziğin, lirin ve güzel sanatların da tanrısı olarak algılanır. Bu nedenle sanat yaratımında önemli olan ilham perilerini de yine insanların kalbine onun gönderdiğine inanılır (Bknz., Tablo 12).

3. 6. AFRODİT

Afrodit de Olympos'un birinci kuşak tanrılarında biri olarak panteonda önemli yer tutar. Zeus babası Kronos'u hükümdarlığından edip onu cezalandırmak için vücudunun parçalarını denize atınca, buradaki dalgaların köpüğünden doğduğuna inanılır. Tanrıçanın buradan simgelerinden biri olan deniz kabuğuna binerek Kıbrıs'a gittiğine , bu adada onu Themis'in kızları olan mevsimlerin karşıladıklarına inanılır. Bu nedenle hala Kıbrıs Papos'ta Afrodit adına tören ve şenlikler düzenlenmektedir.

Afrodit'in mitoslarından, eşsiz güzelliği ve cazibesi ile hem ölümlülerin hem de Olympos tanrılarının gönüllerinin hükmedicisi olduğu görülür. Sevgi ile tutuşturduğu gönüllerde güzel duygular ve sonsuz neşe oluşturabildiğine, kızdığı ölümlüleri ise dayanılmaz ızdırap ve acılar içinde kahredebildiğine inanılmaktadır. Bu aşk tanrıçasının hükmünün yalnız insanlara yönelik değil bütün tabiata yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Afrodit'in bu yönüyle kuvvetli dalgaları yumuşatan, yeryüzünde her şeyi diriltiren ve bütün güzelliklere neden olan bir tanrıça olarak görülmektedir. Bazen ışık ilahesi yakıştırmasını aldığı da görülür. (Bknz., Tablo 13) Aslında mitolojideki Afrodit , Anadolu'da her zaman varlığını sürdürmüş olan bir tanrıçanın bölgesel ismidir. Hitit döneminde İştâr ya da Aşroth diye anılan tanrıça Khaos'tan çıkarak denizde dans ettiğine inanılan yerel tanrıçanın ta kendisidir. Bu dönemde Kythera'nın Girit ticaretinin en önemli merkezlerinden biri olduğu görülür. Tanrıçanın kültürünün buradan Yunanistan anakarasına ulaşmış olma ihtimali yüksektir. Anadolu'nun topraklarından gelen bu tanrıça Batı Anadolu'da her zaman önemini korurken Yunanistan anakarasındaki haklar tarafından zamanla yalnızca evlilikleri bozan ve aldatmaların baş nedeni olarak görülmeye başlanmış ve aşağılanmalara uğramıştır. Diğer bir sıfatı da *yaşamdaki ölüm* olan tanrıçanın kültürü

antik dünyanın ve Akdeniz'in hemen hemen her yerinde farklı adlarla varlığını sürdürdüğü görülür.

3.7. POSEİDON

Klasik Thegonia'ya göre Zeus'un kardeşi olan Poseidon, Zeus'un dünyanın hakimiyetini babası Kronos'un elinden almasıyla özgürlüğüne kavuşturduğu kardeşlerindendir. Çekilen kura sonucu dünya egemenliğini paylaşan üç kardeşten Zeus'a gökyüzü, Hades'e yeraltı ve Poseidon'a denizlerin çıkması sonucu, Poseidon'un Olympos'un en önemli üç tanrısı arasında yerini aldığı görülür. Linguistik açıdan 'denizlerin efendisi' anlamına gelen Poseidon adı, tanrının tamamen Anadolu kaynaklı bir Anadolu tanrısı olduğu gerçeğini gösterir **(Eyüboğlu, 1998, s.96)**. Dikkati çeken bir diğer unsur da Poseidon'un mitolojide en az Zeus kadar saygı duyulan hatta zaman zaman Zeus'a bile meydan okuyan bir tanrı olduğudur.

Denizlerle ilgili her türlü durumun Poseidon ile ilişkilendirildiği görülür. Sahillerin sakin, güneşli ve bereketli olduğu günler, Poseidon'un mutlu ve bölge halkından memnun olduğu günler olarak yorumlanmaktadır. Kasırgalı ve denizin iri dalgalarla çalkalandığı günler ise Poseidon'un kızgın günleri olarak benimsenmektedir. Zaman zaman 'enosigaios'(yeri titreten) gibi sıfatlarla karşımıza çıkan **(Homeros, 2004, S.s.293-319)**. Poseidon'un aynı zamanda depremlerle ilgili doğa olaylarının başlıca yöneticisi olduğu, depremler sonucu oluşan yeni adalar ve kıtalarında yine Poseidon'un eserleri olarak algılandığı görülür. Troya ile ilgili mitlerde ise kent surlarının yapımındaki katkısıyla sahil kenti surlarının koruyuculuğu görevi de yine de Poseidon'a verilmiş olur (Tablo 14).

4. ARKAİK VE KLASİK ÇAĞ'DA TAPINAKLAR

Antropomorfizm ile gelen inanç sisteminin, antik çağ insanının tapınım biçimini ve tapınım işlevinin gerçekleştiği tapınak yapılarını doğrudan etkilemiş bulunmaktadır. Tanrıların insanlar gibi yaşayan, ancak doğa-üstü güçlere sahip olarak ölümsüz varlıklar olarak nitelendiği sistem içinde, tapınım erken dönemde açık havada doğa içinde gerçekleştirilirken zaman içinde kapalı ve doğadan izole bir tapınak yapısına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Bu yapının tanrı heykelini zorlu

doğa koşullarından koruma amacının yanı sıra, bir bakıma ‘Tanrı’nın Evi’ olarak nitelendirilmesi. Dönemin sosyo-kültürel inancı içinde antropomorfizm sisteminin bir parçası olarak kendini göstermektedir.

Dini unsurların gündelik hayatın en sıradan detaylarını bile şekillendirdiği antik çağ kentlerinde, tapınak yapıları önem bakımından pek çok diğer yapıdan ayrı tutularak, mimari becerinin en yetkin kullanılmasını gerektirecek, kentin en değerli yapıları olarak ele alınmışlardır. Tapınak yapısına atfedilen bu büyük değer, yapının bir tapınım aracı olmasının yanında tanrının evi gibi algılanması ile de yakından ilişkilidir. Özellikle tanrısal güzelliğin aranmasını kendine amaç edinen Klasik Çağ mimarları için, tapınak sıradan bir yapı olmaktan çok uzaktır. Zira tanrıyı simgeleyen heykel ve onu koruyan yapıda, tanrısal güzelliğin en yetkin biçimde ifade edilmesi gerekmekte, bu uğurda yapı sanatı için ideal tanımı yeniden ele alınmaktadır. Bu gün tanrısal ve idealize edilmiş kusursuz yapının ne gibi kıstaslara dayandığı, ve tanrısal idealizme ulaşmanın yegane yolu olan yapı usullerini, Vitruvius’un M.Ö.25 yılında kaleme aldığı Mimarlık Üzerine On Kitap adlı eserinde bulabilmekteyiz (**Vitruvius, 1998**).

‘Tanrı Evi’ne karşı sergilenen bu idealist tavrın yanı sıra, gerek tapınakların gerekse tapınak yapılarının içinde bulunduğu kutsal alanların tasarımının dönemin düşünürleri ve mimarları tarafından çeşitli etkiler altında şekillenen ve kentlerin kaderlerini tayin eden karmaşık bir olgu olarak değerlendirildiği görülür. Bu bağlamda kutsal alanların belirlenerek bu alanlarda tapınakların yapılmasına doğru işleyen evreleri daha somut verilerle irdeleyebilmek için, kutsal alanların kent dokusu içindeki yerleri ile tapınak yapısının özgün bir yapı olarak ortaya çıkışı ve gelişim sürecinin farklı düzlemlerde birbirine paralel olarak geçirdiği evrelerin irdelenmesini zorunlu kılmaktadır. Böylelikle kutsal alanlar ve tapınak yapıları için bir takım ortak kıstasların varlığı doğrulanabilir ve tipik örneklerle ortaya koyulabilir.

Ancak tapınağın kent içindeki konumuna ve yapısal biçimine etki eden etkenlerin belirlenmesi, tapınak yapısının şehrin zihinsel haritasındaki yerinin belirlenmesi ile mümkün hale gelir. Kentin zihinsel haritasını genel hatlarıyla oluşturabilmek ise, öncelikle şehrin koruyucusu olarak addedilen baş tanrı veya baş tanrıça’nın kimliğine ilişkin sorunsalın aşılmasını zorunlu kılmaktadır.

Antik Çağ inancında, bütün kentin, gerçekte bütün ülkenin, tanrılara veya özellikle bir tanrıya ait olduğu düşüncesinin hâkimiyeti görülür (**Whycherley, 1986, s.79**). Kendisine karşı aidiyet duygusunun her türlü unsura şekil verdiği kent yaşamında söz konusu baş tanrı/tanrıçaya ait tapınak yapısının ise, ortak bir özellik olarak kente en hakim görünüme sahip tepelerde konumlandırıldığını söylemek mümkündür.

Geniş panteon içinde özellikle belirli tanrılara karşı özel bir eğilim içinde bulunulması, gerek bölgenin coğrafi konumu, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı gibi faktörler, gerekse söz konusu tanrının panteon içindeki konumu ve kimliği ile bir arada düşünülerek çözülmesi gereken bir sorundur. Kentin coğrafi konumu, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumu, o kentin güçlü ve zayıf yönlerinin haritasını çıkarır. Tanrının korumasına duyulan ihtiyaç kimi zaman kentin parlak özelliklerinin muhafazası için, kimi zaman ise zayıf özelliklerinden doğabilecek felaketlerin önlenmesi içindir.

Kentlerin baş tanrı/tanrıça seçimlerinin diğer bir ayağını ise, genellikle kentlerin kuruluşuna ait mitler oluşturmaktadır. Kent sakinlerinin her zaman kentlerinin kuruluşuna katkıda bulunduğunu düşündükleri tanrıya/tanrıçaya karşı özel bir tapınım sergileme eğilimi içinde oldukları görülür.

Kentin baş tanrı/tanrıçasının tayin edilmesine yönelik bütün bu kıstasların arasında kentin coğrafi konumun, baş tanrı/tanrıçanın kent üstündeki etkinliğini belirlemesi açısından büyük önem taşıdığını belirtmek gerekir. Özellikle konumuz kapsamında incelenen Tarihi Yarımada'daki Sarayburnu mevkiinin üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımda oluşu, araştırmanın Sarayburnu ile benzer tipik özellikler gösteren burun kentleri veya sahil kentlerine odaklanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda özellikle Ege kıyılarındaki Burun kenti baştanrı/baştanrıçalarının geniş varyasyonlarının bulunduğu dikkati çeker.

Antik Akdeniz ve Ege sahil şeridi insanların evrensel aktivitesinin deniz ticareti olduğu göz önüne alınırsa, deniz yolculuğu ve ticarete tanrıların koruyuculuğuna duyulan ihtiyaç bu gibi kentlerde artmaktadır. Özellikle Yunan ana karasında koruyuculuğuna ihtiyaç duyulanlar Castor, Polux gibi deniz ilahları olurken, Batı Anadolu ve Trakya'da Poseidon, Zeus, Athena, Artemis ve Aphrodite gibi daha çok yerel izler taşıyan tanrıların seçilmiş olduğu dikkati çeker. Böyle bir

eğilim içindeki burun veya kıyı kentlerinde, söz gelimi ‘bulutları devşirerek yıldırımları yöneten’ Zeus , ‘deniz insanının, denizcinin kurtarıcısı’ kimliği ile ön plana çıktığını ve genellikle karısı Hera’nın bu konuda ona yardımcı olmakla görevlendirilmiş olduğunu görmek mümkündür(**Semple, 1927, s.374**).

Ancak deniz ile ilgili aktivitelerde her ne kadar tanrıların babası olan Zeus’un önemi yadsınmamış ise de, çoğunlukla baş tanrı/baş tanrıça görevlerinin Athena, Poseidon veya Aphrodite hatta Apollon gibi denize ve ona bağlı olaylara doğrudan etkileyen tanrı ve tanrıçalara verilmiş olduğu görülür. Bu tanrılar gurubunun bir diğer önemli özelliği ise, burun veya kıyı kentlerinin çoğunda birlikte tapınım görmeleridir. Özellikle Athena’nın baş tanrıça olarak tanıdığı pek çok kentte Poseidon, Aphrodite ve Apollon’un da özel bir tapınım gördüğü anlaşılır (**Semple, 1927, s.375**).

Bu gibi örneklerde diğer tanrılarla ve hatta kardeşi olduğu Apollon ile yan yana yer aldığı kentlerde Athena’nın daha farklı ve önemli bir konumda tutulmasının bir takım özel nedenleri olduğu görülmektedir. Güvenli deniz yolculğunun rüzgar, mevsimsel koşullar, tatlı ve durgun sular ile güneşli güzel günler gibi etkenler ile ilintili olduğu açıktır; bu durumda Poseidon, Artemis, Aphrodite ve Apollon’un koruyuculuğunu istemek kaçınılmazdır. Ancak Antik Çağ insanının bütün bu şartların ötesinde güvenli deniz yolculuğu ve karlı deniz ticaretinin Athena’nın koruyuculğu sayesinde geliştiğine karşı sarsılmaz bir inanç birliği içinde olduğu görülür (**Magalhaes, 2006, S.s. 384-410**). Zira Athena’ya ‘rüzgarlı burun etrafındaki denizcileri koruma’ görevinin yanında ‘demiratma yerinin sağlamlığı ve denizci düğümlerinin gardiyani’ olarak da büyük önem atfedilmiş, zorlu şartlar altındaki denizcinin ancak ‘rüzgarların sahibesi Athena’ ‘nın keskin zekası sayesinde gemisini güvenle limana ulaştırabileceği düşünülmüştür; karlı ticaretin teminatçısı da yine Athena’dır (**Bruid Zaidman L.B.- Schimitt Pontel P., 1999, s.48**). Nitekim Platon özellikle kıyı şeridinde yar alan ideal bir kentin kuruluşunu Yasalar’da şu şekilde ifade etmektedir;

‘[...] kenti oniki parçaya bölmeliyiz ve ilk olarak Athena tapınakları kuralmalıyız.

Bir duvarla çevreleyeceğimiz akropolis mevkiinde kenti kuralmalı, ve ülkeyi bu noktadan yönetmeliyiz.’

(**Platon, 1998, s.67**)

Batı Anadolu kökenli tanrıça deniz ticaretinin hayati öneme sahip olduğu burun ve kıyı kentlerinde bu gibi özellikleri ile ön plana çıkarken özellikle Batı Anadolu kıyılarındaki geniş tapınım alanı da göz ardı edilmemelidir. Özellikle İon birliğinin hemen hemen bütün kentlerinde yaygın bir tapınım gören aklın ve bilgeliğin tanrıçası, yalnızca deniz ticareti ve deniz güvenliği gibi konularda değil, sanat ve felsefe gibi kentli değerlerin de temsilciliğini üstlenmiş niteliktedir. Bu özelliği ile Athena'nın Miletos, Phokaia ve Priene gibi kentlerde ön plana çıkması, benze konumdaki kentler için de somu birer örnek olarak algılanabilir (Jost, 1992, s.67).

Bu noktada yukarıda anlatılan özelliklerin, deniz ticaretinin büyük öneme sahip olduğu bir burun kenti özelliği gösteren Tarihi Yarımada Sarayburnu mevkiindeki Byzas kenti ile büyük benzerlikler gösterdiğinin altını çizmek gerekir. Üç tarafı deniz ile çevrili olan kentte antik limanların önemi ve etkinliği, yakın zamanda ortaya çıkarılan yeni bulgular ile de bir kez daha kanıtlanmış bulunmaktadır. (Tablo 15). Bütün bu özellikler, gerek deniz yolculuğunun güvenliği, gerekse deniz ticaretinin kârlılığının teminatı için, Byzas sakinlerinin rüzgarın sahibesi, akıl ve bilgelik tanrıçası Athena'nın koruyuculuğuna büyük ihtiyaç duymuş olabilecekleri ve onu kentin baştanrıçası olarak kabul etmiş olabilecekleri olasılığını kuvvetlendirir. Nitekim Athena'nın güçlü etkisi kentin kuruluş mitinde de kendini göstermektedir. Kent kurucusu Byzas kolonisini bu günkü Sarayburnu mevkiine getirerek kenti kurarken, buranın doğal güzellikleri ve deniz ticaretine elverişli konumunu göremeyerek karşı kıyıda Kadıköy mevkiine yerleşen halkı 'kör' olarak nitelendirmekte, bir anlamda aklın ve bilgeliğin tanrıçası Athena'ya kendilerini bu coğrafyaya getirdiği için minnet duymaktadır (Güngör, 2007, s.37). Koloni hareketleri sonucu oluşan benzer nitelikteki kentlerin organizasyonu sırasında kentin ilk olarak Akropolis'te geliştiği ve kuruluş mitinde etkin olan tanrı veya tanrıçaya ait tapınağın yapılmasının kent sakinlerinin ilk işi olduğu düşünülürse (Whycherley, 1986, s.179). Byzas akropolisinin ilk yapısının da, Athena tapınağı olabileceği sonucuna varılabilir.

4.1. TAPINAKLARDA YER SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Antik Çağ insanının dünyayı algılama biçiminin en tipik özelliği, dinin toplum hayatının tam merkezinde konumlandırılmış olmasıdır. Dinsel ve din dışı olgular arasındaki belirsizlik ve dinin dogmatik olmaktan uzak yapısı, kendini kült alanlarının konumlandırılmasında açık biçimde gösterir. Kutsal alanların kökenleri ve biçimlerinin çeşitlilik göstermesi bu alanların ve tapınak yapılarının kentin belirli yerlerinde bulunmalarına yol açmıştır. Tapınağın kent içinde konumlandırıldığı toprak parçasının, tapınak yapısının kendisinden daha önemli olduğunu özellikle vurgulamak gerekir. Antik düşünce içinde kutsallık tapınağın kendisine değil, üstünde bulunduğu toprak parçasına atfedilmiş bir özelliktir (**Norberg-Schulz C., 1993, s.56**). Bu durumda kült yapısı, ancak belirli toprak parçalarına kutsallık atfedilmesinden sonra söz konusu olana inşa edilen bir anıt niteliğinden daha başka bir biçimde algılanmamıştır. Dolayısı ile ‘kutsal alan’ ve ‘tapınak’ kavramlarının birbirine bağlı fakat birbirinden uzak anlamları dikkati çeker.

Bu bağlamda kutsal alanların en genel tanımı ile tanrı ve tanrıçalara ayrılmış belli sınırları içine alan toprak parçasını ifade ettiği söylenebilir. Kutsal alanın kutsallığını bozmadan koruması için ilk olarak sınırların *horai* denen yalın işaretlerle belirlenmesi, yada daha etkileyici olması için peribolos ile çevrenmesi gerekmekte, tapınak yapısı bu adımların en son aşaması olarak ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar kutsal alan içinde tapınak dışındaki öğelerin (tapınağı çevreleyen heykeller ve sunaklar...v.b.) hiçbir kesin ilkeye bağlı kalmadan tapınak etrafında rastgele bir yayılım gösterdiği saptansa da (**Whycherley, 1986, s.78**), kendisine özel bir anlam atfedilen kutsal alan ve kutsal alanın yer seçimine ilişkin ortak kıstasların olduğu açıktır.

Söz konusu kıstaslar arasında birincil etkinin kent içindeki doğal yapıdan kaynaklandığı görülür. Esasen mitolojinin de Antik Çağ insanının doğa olayları karşısındaki soruları için ürettiği alternatif doğaüstü varlıklardan oluştuğu düşünülecek olursa, antropomorfik inanç içinde doğa çözümlenmeyi bekleyen sırlarıyla insanoğlu için her zaman etkileyici bir tablo olarak algılanmıştır. Buna bağlı olarak hem doğal güzellikler hem de doğa içindeki bazı fiziksel olaylar, doğaüstü güçlere yakın hissedilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla belirli toprak parçalarının kutsal olarak addedilmesinde, bölgedeki birtakım doğal göstergelerin belirleyici rol oynadığı kolayca anlaşılmaktadır. Bu göstergeler ‘yerin ruhunu

simgeleyen’ coğrafyadaki farklılıklar olarak karşımıza çıkar (Souvinou , 1993, s. 14). Bu bağlamda özellikle tanrının yüceliğini sembolize eden yüksek tepelere ve deniz veya göl gibi engin tanrısal gücü simgeleyen unsurlara yüklenen dini anlamların Anadolu kökenli yerel etkiler olduğu düşünülebilir. Ancak Antik Çağ’da tapınağın kentin en yüksek ve hakim noktasına konumlandırılması geleneksel sürekliliğin ötesinde, çeşitli düşünürlerin kendilerince yorumladıkları nedenlerden ötürü özel bir öneme kavuşmuştur.

Aristoteles, tapınakların yüksekte yer almalarını ,kutsal alanların insanların kafalarını kaldırıp baktıklarında tanrıları evrelerinde görebilmeleri ve şehrin mahallelerini kumanda edebilmeleri için bir ön koşul olarak ileri sürmekte, ancak bu yapının şehir ile uyumlu bir şekilde yükselmesi gerektiğinin de altını çizmektedir (Aristoteles, 1993, S.s.67-69). Ksenophon ise kutsal alanların herkes tarafından görülebilecek konumda olması konusunda Aristoteles ile benzer bir görüş içinde olup, tapınağın yükseklik olgusu ile farklı bir boyutunu dile getirmekte, tapınak yapılarının kolay ulaşılamayacak yerlerde olmasının halka bir çeşit saflık duygusu kazandıracığına inanmaktadır(Ksenophon, 1994, s.54). Bu anlayış içinde akropolün kentin en yüksek tepesinde kurulmuş olduğu gerçeği hem Anadolu gelenekleri hem de kentin en son savunma noktası olmasından kaynaklanan güvenlik ihtiyacı ile örtüşmektedir.

Özellikle burun ve kıyı kentlerinde tapınağın limanları hakim bir noktadan görebileceği şekilde yerleştirilmiş olması da, söz konusu etkilere bağlanabilir. Zira liman ticaretinin geliştiği bu gibi kentlerde, insanların görerek etkilenmeleri amacı ile yapılan tapınak yapıları, ticaret için kente gelen denizcilerin seyrine açılmış, bir taraftan da uzak denizlere giden yolcuların kendilerini güvende hissetmesi sağlanmıştır. Nitekim Vitruvius benzer konumdaki tapınakların konumlandırılması hakkında ‘geçenlerin onları görebileceği ve bağlılıklarını yüz yüze sunabileceği biçimde’ düzenlenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır (Vitruvius, 1998, Kitap IV, Böl. IV., s. 89). Bu gibi durumlarda tapınaklar ya bütün limanı geniş bir açıdan görebilecek konuma yerleştirilmiş, ya da Sunion’daki Poseidon tapınağı örneğinde olduğu gibi aşırı yüksek ve sarp kayalıkların üstünde dalgalara hakim bir perspektif içinde konumlandırılmıştır(Bknz., Tablo 16)

Antik Çağ düşünürleri ve sanatçıları tarafından, tapınakların kentin kütleli bütünlüğü açısından nerelerde konumlandırılacağı yanı sıra, bu yapıların

bakmaları gereken yön de mantıksal yolla açıklanabilen çeşitli kıstaslara bağlı olarak belirlenmiştir. Genel bir özellik olarak tapınaklarının ön yüzlerinin batıya bakarak yapının batıdan doğuya doğru bir yönelim içinde olduğu, bu durumun izleyicinin güneşin doğuş yönüne zıt bir açıyla tapınağa ilerlemesinin sağlandığı görülür. Bu konumlandırma biçiminin genel olarak coğrafi bir engelin bulunmadığı durumlar ve Hippodamos planlı kentler dışında uyulan genel bir kural niteliğinde olduğu söylenebilir. Bu gibi istisnai durumlar dışında tapınağın doğu-batı yönelimi içinde olması gerektiği nedenleri ile birlikte Vitruvius tarafından en yalın haliyle şu açıklanmaktadır;

‘ [...] sunağa yaklaşanların tapınağın içindeki heykelin önünde duruken gündoğumu yönünde olmaları sağlanır; böylelikle adakta bulunanlar gökyüzünün güneşin doğduğu yönüne bakarak dua edip kurban keserken aynı şekilde tanrının heykelleri de doğdan geliyormuş, onları izliyormuş gibi görünecektir. ‘

(Vitruvius, 1994, Kit. IV, Böl. V, s.84)

Antik Çağ tapınaklarının gösterdiği bu dağu-batı yönelimini, yine Anadolu etkisi taşıyan yerel geleneklerin devamı niteliğinde değerlendirmek de mümkündür. Akurgal özellikle tapınakların hiçbir zorlayıcı koşul olmadan batıdan doğuya doğru yönelmesinin, Ephessos, Sardes ve Magnesia Athena tapınaklarında olduğu gibi eskiden var olan bir kültürün varlığını tanımlayan bir belirti olabileceğini belirtmektedir **(Akurgal, 2002, s.326)**. Nitekim Antik Çağ geleneğinde kendilerinden önce var olan kültür alanlarına karşı saygı duyularak bu alanlarda tapınımın devam edildiği bilinen bir gerçektir. Ancak doğu-batı yönelimi içinde olan her Antik Çağ tapınak yapısının eski bir yerel kültürün devamı olarak inşa edildiği tartışmalıdır. Tapınak yapılarının geçmiş yerel kökenler ile aralarında kurulabilecek bir bağlantı, ancak kapsamlı bir sistematik çalışma içinde olarak irdelenebilir.

4.2.TAPINAKLARIN YAPISAL GELİŞİMİ

Genelde kent dışında yer alan ve çoğu zaman yalnızca temenosu çevreleyen bir sınır ve bir sunaktan oluşan ilkel kutsal alanların biçimlenişinde, uygarlık, sanat ve

mitoloji ile paralel olarak bir gelişimin gözlemlendiği söylenebilir. Bu gelişim doğrultusunda tapınak yapılarının da, kutsal alanın önemli unsurları arasında zamanla yerini aldığı görülür. Özellikle M.Ö.8.yy'dan itibaren tapınak yapıları kutsal alanlar içinde bağımsız yapılar olarak kendini göstermektedir. Ahşap Sütunlu bu erken örneklerin M.Ö.7.yy'dan itibaren yerini, blok kesme taşlardan oluşan ve daha organize bir yapılanma gösteren tapınakların aldığı görülür.

Tapınak yapılarının ortaya çıkmasına neden olan faktörlerin neler olabileceği konusunda çeşitli fikirlerin varlığı dikkati çeker. Marrinatos'a göre bu yapılar erken dönemlerde kurban sonrası yenilen toplu yemekler için bir mekan fikrinden çıkmıştır; bu doğrultuda Marrinatos, erken dönem topluluklarının kült etkinliklerinde kullanılan yönetici evlerinin tapınağa dönüştürülmüş olduğu varsayımından hareket eder (**Marrinatos, 1993, S.s.228-230**). Ancak Mazarakis'in tapınak yapısının çıkış noktasını, kimi zaman değerli taşlarla da süslenen tanrı heykeli dış etmenler ve doğal koşullardan korumaya ve yaşamını insanlar gibi sürdürdüğüne inanılan tanrıya 'ev' niteliğinde bir yapı yapmaya bağlayan düşüncesi, yapının sembolik anlamı ile daha çok örtüşmektedir (**Mazarakis, 1998, s.110**). Tapınak yapısı ' Tanrı'nın Evi ' niteliğindedir; mekansal organizasyon açısından organize edilmiş ev yapısı olmaktan uzaktır ancak ,bir evin salonu niteliğinde, tanrının ilahi büyüklüğü ile örtüşen sembolik bir kurgu içinde tasarlanmıştır. Ancak bu salon kalabalık tapınacı topluluğunun kabulü için değil, yalnızca tanrıya ait heykelin uygun bir ortamda muhafazası içindir. Nitekim tapınım ritüelleri incelendiğinde adak ve tapınım işlevleri, tapınağın önündeki sunakta gerçekleştirilen işlevler olarak karşımıza çıkar (**Eyüboğlu, 2007, s.76**).

Tapınak yapılarının gelişen ve giderek yetkinliğinin zirvesine ulaşan akılcı bir yaklaşımla ele alınması, özellikle Kasik Çağ mimarisinde 'Tanrı Evi'nin yeni boyutları ile algılanmasını sağlamıştır. Fiziksel çekiciliğinin artmasıyla tapınak yapısı giderek Temenos'da daha merkezi bir yer amaya başlamış, bu yönüyle Scully tarafından arkadaki doğal manzaranın oluşturduğu kusursuz bir tablo önünde yükselen birer heykel olarak nitelendirilmiştir (**Scully, 1963, 48**). Böylesi bir haykele dönüşürken arkaik tapınağın geçirdiği evreleri, In Antis'den Pseudo-dipteral yapılara doğru gerçekleşen gelişim süreci, düzenlerin kökenleri ve oranları hakkında ise Vitruvius'un eseri bizlere vazgeçilmez bir kaynak teşkil eder (**Vitruvius, 1998, a.g.e.**).

Yapısal oranlar ve düzenlerin hangi tapınaklarda ne gibi kıstaslara uyularak uygulanması gerektiği, Tarihi Yarımada Tapınakları İçin Rekonstrüksiyon Denemesi başlığı altında ayrıca irdelenecektir. Ancak burada Dor ve Ion düzenlerinde görülen farklı yerel etkilerin altını çizmek gerekmektedir. Dor halkının bulunduğu Yunanistan anakarasında şekillenen dor düzeni yalın, yayvan, basık ve kaba yapısıyla savaşçı ve ataerkil karaktere sahip Akha geleneğinin niteliksel özelliklerini bünyesinde taşır gibidir (**Lehmann, 1954, s.15-20**). Kullanım alanlarının Yunan anakarasındaki yayılımı da göz önüne alınırsa, dor düzeninin hemen hemen tümüyle yerelliğinden söz edilebilir. Ancak M.Ö.6.yy'dan sonraki dönemde tapınak biçimine yön veren Yunanistan anakarası değil Anadolu olduğu açıktır. Özellikle Batı Anadolu Ionia bölgesinde gelişimini gösteren ion düzeni de, kendine has özellikleri ile farklı ve özgün bir yerel yaratım olarak ortaya çıkar. Anadolu ve Doğu etkilerinin yoğun biçimde gözlemlenebildiği ion düzenindeki estetik ve incelikli sanat anlayışı, '*barışçıl ve anaerkil Ionia insanının yumuşak tabiatını*' ortaya koyar niteliktedir (**Akşit, 1980, s.32**).

Batı Anadolu tapınak yapılarında yerel etkiler içinde göze çarpan bir diğer özellik de, tapınak boyutlarında gözlenen büyümedir. Fyfe'a göre bu etkiyi yaratan başlıca unsur, genel olarak Ionia tapınaklarında uygulanan dipteral form ve kolonların etkin kullanımıyla yapılan kütleli vurgudur (**Fyfe, 1936, s.24**). Tapınak yapısının bu denli anıtsal biçimde ele alınması, bir anlamda Hitit ve doğu mimarisindeki anıtsallığa öykünür niteliktedir. Aynı biçimde, pronaos'un dışarıdan vurgulanması, cella kapısına doğru uzanan ve tören yolunu anımsatan kolonadlı avlu gibi yapıya anıtsal nitelikler kazandıran diğer unsurlar da, Antik Çağ öncesine ait yerel kültürlerin izini taşıyan Anadolu esintili ifadeler olarak değerlendirilebilir.

5. TARİHİ YARIMADA TAPINAKLARININ ANALİZİ İÇİN BATI VE K.BATI ANADOLU'DAN SEÇİLEN EŞ ÖRNEKLER

Bu yapılar kendilerini inşa eden toplumun insan ilişkilerini ve doğa üstüne bakışlarını yansıtan en kesin belgeler niteliğindedir. Dolayısıyla mimari faaliyetler, özellikle de Antik Çağ toplum yaşantısına yön veren tapınak yapıları, onları yaratan toplumun zihinsel haritası ile bağlantılı olarak ele alınabilirler. Bu zihinsel harita ile kentlerin topoğrafik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı arasında ise,

sarsılmaz bir bağ olduğu görülür. Dolayısıyla tapınak yapıları sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve coğrafi bazı etkenler doğrultusunda farklı çeşitlemelerle karşımıza çıkar.

Tarihi Yarımada'da Sarayburnu mevkiindeki tapınakların biçimsel özelliklerinin neler olabileceğine dair yapılacak sorgulama, bu geniş çeşitlilik yelpazesinden faydalanmayı ve Sarayburnu ile topoğrafik sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan benzeş özellikler taşıyan coğrafyalardaki tapınak tipolojilerini inceleme altına almayı zorunlu kılmaktadır. Bu noktada, Byzas kenti tapınak yapıları hakkında doğru yargılara varabilmek için, benzer geçmişleri olan toplulukların ortaya koyduğu tapınak yapılarının aralarındaki ortak noktaların incelenmesi gerekmektedir. Bu ortak kültür paydasının ise Miken döneminden beri kıta Yunanistan'ı ile ilişki halinde olarak özgün kültürel yaratımlarını ortaya koyan Doğu Ege kentleri ile paylaşıldığını söylemek mümkündür. Doğu Ege kentleri tapınak yapıları hakkında çıkarılabilecek genel bir tablo ile bu kentlerde yer alan tapınak oluşumları ortak dilin çözümlenmesi, Byzas tapınak yapıları için değerli bir veri tabanı teşkil etmektedir.

Bunun yanı sıra tapınak oluşumlarını kentte tapınımına ihtiyacı duyulacak tanrıdan tapınak konumlandırmasına kadar pek çok önemli noktada son derece etkili diğer faktörler de, kentlerin coğrafi konumu ve bunun paralelinde şekillenen sosyo-ekonomik yapıdır. Batı Anadolu Bölgesi'nde yerel etkiler ile Yunan anakarasından gelen etkileri harmanlayan kentler seçilirken, bu kentlerin aynı zamanda üç tarafı deniz ile çevrili bir yarımada özelliğinde olan Sarayburnu, buna bağlı olarak deniz ticaretinin oldukça gelişmiş olduğu Byzas kenti ile yine benzer coğrafi ve sosyo-ekonomik özellikler taşımasına özen gösterilmiştir. Bu durum Batı Anadolu'da deniz ticareti gibi unsurların da ön plana çıktığı ve Tarihi Yarımada'nın konumuyla benzer özellikler içinde olan bir Doğu Ege sahil kentlerinin genel bir tablosunu ortaya koymaktadır (Bknz. Tablo 16). Söz konusu sahil kentlerinde ilk olarak üç tarafı denizlerle çevrili yarımada niteliğindeki Symrna, Iasos, Side ve Phkaia gibi kentler, öncelikle seçim nedeni olmuştur. Bu gibi kentleri liman etrafında yelpaze gibi gelişim gösteren ve limandan itibaren hafif bir eğilim ile yükselen, genellikle yarım daire biçimli surlarla çevrelenmiş Knidos ve Halikarnassos gibi kentler izlemektedir. Son olarak da küçük bir tepe veya küçük bir plato üstünde yükselmiş, ancak kıyı ile ilişkisini sürdürmüş Amisoss ve Notion örneklerindeki gibi kentler ele alınmıştır.

Söz konusu kentlerde, Sarayburnu mevkiinde konumlanan Byzas kentinde varlığı tesbit edilen Zeus, Hera, Athena, Apollon, Aprodite ve Poseidon tapınaklarının kent içindeki konumlar plan şemaları ve süsleme düzenleri irdelenmiş, kentlerin coğrafi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarından nasıl etkilendikleri üzerinde durulmuştur.

Ancak altının çizilmesi gereken nokta, bütün bu tanrılar içinde Poseidon'a ait tipik bir örneğin Doğu Ege sahil kentlerinde, Tarihi Yarımada ile benzerlik gösteren nitelikteki tipik bir örneğine henüz rastlanmamış olmasıdır. Bu durumda çalışmanın genelinde irdelenen Doğu Ege sınırları dışındaki tipik Poseidon örneklerine yönelinmiştir. Sarayburnu'ndaki Poseidon tapınağının konumu ile son derece benzer bir örneğin Sunion'da tespit edilmesi üzerine, yalnızca Poseidon tapınağının analizi için, Doğu Ege sahil kentlerin dışında kalan Sunion kenti ve tapınağın kent içindeki konumu irdelenmiştir.

5.1. ZEUS TAPINAKLARI

Zeus kültünün, Batı Anadolu kentleri için önemli kültler arasında olduğu ve yaygın tapınım alanı bulunduğu görülür. Ne var ki Zeus Olbios veya Diacaisereai gibi temel kült merkezleri, veya Zeus'un baş tanrı olduğu Euramos gibi kentlerin kıyı kentlerinden ziyade, daha çok iç kesimlerde yer alan kentler olduğu dikkati çeker. Dolayısıyla Doğu Ege kentleri içinde yukarıda açıklanan kriterlere göre bir eleme yaptığımız zaman, denizle yakın ilişkide olan burun veya kıyı kentlerinde Zeus'u baş tanrı olarak görüldüğü durumlar oldukça istisnaidir.

Zeus tapınımının görülerek, hem kıyı kenti olan hem de deniz ticaretinin önem addettiği kentler Bergama, Termessos, Magnesia, Priene ,Assos , Phaselis ve Atiocheia olarak karşımıza çıkar. Ancak Phaselis ve Atiocheia kentlerinde yer aldığı çeşitli verilerle doğrulanan Zeus tapınakları hakkında yeterli bilgi günümüzde mevcut değildir (Gür, 1991, S.s.297).

5.1.1. Bergama Zeus Tapınağı: Bergama, Zeus'un tapınım gördüğü tipik kentlerden biri olarak karşımıza çıkar (Bknz., Tablo 17). Kent agorasının kuzeybatısında yer alan tapınağın Zeus' a ait olduğu düşünülmektedir(Akurgal, 2007, s.256). Yapının stoalara hakim bir konumda yerleştirilmiş olması, Zeus

kültünün kent içi ticaret ve yaşam merkezi olan stoa yapıları ile ilişkisinin çarpıcı bir yansıması olarak görülebilir(Bknz., Tablo 18). M.Ö. 2.yy'da inşa edilen prostylos tapınak(Bknz., Tablo 19), ion elemanlarının da karıştığı dor

5.1.2. Termessos Zeus Tapınağı: Kentin baş tanrısı Zeus Solymos olması, kıyı kentleri içinde Zeus'un baştanrı olarak atandığı nadir durumlara örnek teşkil eder. Eus Solymos'a ithaf edilen tapınak yapısı, kentin merkezinde konumlandırılmıştır (Bknz.,Tablo 20). Kısmen kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan tapınak yapısı bir prostylosdur.

5.1.3. Magnesia ad Meandrum Zeus Tapınağı: Agora'nın orta avlusunda yer alan tapınak Zeus Sosipolis'e ithaf edilmiştir. Yapının kent içi ticaret merkezi olan stoaların ortasında e stoa yapılarına hakim konumu dikkati çeker(Bknz, Tablo 21). Bazı araştırmacılar tarafından süslemelerindeki stil nedeniyle Hemogenes'in ilk yapılarından olduğu düşünülmektedir (**Akurgal, 2007, s.353**). Arka tarafında bir opisdodomosu olan prostylos yapı ion düzenindedir(Bknz., Tablo 22).

5.1.4. Priene Zeus Olympos Tapınağı: Ionia birliğini oluşturan oniki Ionia kentinden biri olan Priene'deki Zeus kültü, Zeus Olympos olarak kendini gösterir. Agora'nın doğu stoası bitişiğindeki tapınak (Bknz., Tablo 23, 24), M.Ö.3.yy'a tarihlenmektedir. Tapınağın inşası esnasında, agoranın doğu stoasındaki dükkanların terk edildiği saptanmıştır (**Akurgal, 2007,s.354**). Bu durumda tapınağın agoranın doğu stoasının değişimiyle yapılmış olduğu söylenebilir. Tapınak yapısının yerleşiminde birincil koşul olarak Hippodamos planlamacılığı ile uyum içinde hareket edildiği söylenebilir. Prostylos planlı tapınak, süslemelerinde Pytheos'un etkisinin görüldüğü Ion nizamındadır.

Cellada bulunan heykel kaidesinin normalden fazla büyüklüğü, Zeus ile Hera'nın birlikte tapınım görmüş olabileceği düşüncesini doğurur. Nitekim böyle bir varsayım, liman kentlerinde denizcilerin koruyucusu olarak görülen Zeus'un genelde bu görevinde karısı Hera'nın yardımını aldığı düşüncesi ile örtüşmektedir. Tapınağa ait kalıntılar günümüzde Berlin Müzesi'nde sergilenmektedir.

5.1.5. Assos Asklepios-Zeus Tapınağı: Assos kent merkezinde bulunan tapınak, Zeus'un sağlık tanrısı Asklepios ile birlikte tapınım gördüğü bir yapıdır (Bknz., Tablo 25). Yapı monopteros planlı nadir Zeus tapınaklarından biridir. Zeus tapınaklarında pek rastlanmayan bu özelliğin yapının aynı zamanda Asklepios ile de

ilişkili olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak yapının kentin ticaret merkezine hakim biçimde stoaların doğusunda yer alması, diğer Zeus tapınaklarında da gözlenen tipik bir oluşum olarak karşımıza çıkar.

5.2. HERA TAPINAKLARI

Hera, denizciliğin gelişmiş olduğu kıyı kentlerinde, denizcileri koruma görevinde Zeus'a yardımcı olma görevindedir (**Graves, 2007, s.341**). Dolayısıyla ikincil bir önem taşıyan bu görevine paralel olarak kıyı şeridi kentlerinde yaygın bir tapınım alanının olmadığı görülür. Yine de Hera'nın tapınım gördüğü en belirgin Doğu Ege kenti olarak Bergama gösterilebilir.

5.2.1. Bergama Hera Tapınağı: Tapınak, yukarı gymnasionun üstündeki dar terasta yer alan ve gymnasionlardan 20m yükseklikteki Hera Kutsal Alanı içinde yer alır(Bknz., Tablo 26). Bu kutsal alan, batıda eksedra, doğuda Sütunlu bir galeri ile çevrelenmiş ortadaki bir tapınaktan oluşmaktadır. Sunak yapısı ise terasın alt kısmında yer alır. Dor nizamında dört Sütunlu bir prostylos olan yapıya, on bir basamak ile çıkılmaktadır (Bknz., Tablo 27).

Yapıda geleneksel doğu-batı yönlenmesinin dışına çıkılarak, yapının ön yüzünün güneşe bakacak şekilde tasarlandığı görülür. II.Attilos Dönemi(M.Ö. 159-138)'e tarihlenen yapının, teras üzerinde gymnasionlara hakim konumu, yapının uzaktan görülmek amacı ile yapıldığının göstergesidir. Bu amaca paralel olarak tapınağın görünen yerlerinin mermer, görünmeyen yerlerinin andezitten yapıldığı görülür.

5.2.2. Priene Zeus-Hera Tapınağı (?): Bergama dışındaki Doğu Ege kıyı kentlerinde bir Hera tapınımının olabileceği ihtimalini en çok taşıyan kent olarak Priene gösterilebilir. Priene'de yer alan prostylos planlı tapınak esasen Zeus Olympos'a ithaf edilmiştir(Bknz., Tablo 23, 24, 25). Ancak cellada yer alan heykel kaidesinin normalden daha geniş olması, aynı zamanda Hera'nın da bu tapınak bünyesinde tapınım görmüş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirir (**Akurgal, 2007, s.254**).

5.3. ATHENA TAPINAKLARI

Athena'nın Doğu Ege'de oldukça yaygın tapınım alanı bulunduğu görülür. Özellikle Symirna ile Bargylia arasında kalan Ionya kıyı bölgesindeki pek çok yerde Athena baş tanrıça görevindedir. Deniz ticaretinin oldukça gelişmiş olduğu ve Tarihi Yarımada Sarayburnu mevkiindeki Byzas ile hem coğrafi hem de sosyo-ekonomik açıdan büyük benzerlikler gösteren Milet, Priene, Phokaia ve Klozemenai kentlerinde Athena'nın baş tanrı olarak görülmesi, altı çizilmesi gereken bir durumdur. Athena'nın baştanrı olmadığı ancak önemli külte sahip olduğu benzer özellikler gösteren diğer kentler ise Symirna ve Eyrthrai'dir. Deniz ile ilgili olaylarda oldukça etkin kimliği olan bir tanrı olarak Athena'nın denizciye zorlu deniz koşulları ile mücadelede keskin bir zeka verdiği inandırılmış, *rüzgarların sahibesi* olarak nitelenen (Semple, 1908, s.367) tanrıçanın tapınakları, özellikle de denize hakim tepelerde konumlandırılmıştır.

Bu kentlerdeki bir diğer önemli nokta da, Athena kültürünün denizcilik, deniz ticareti ve deniz ile ilgili diğer konulardaki etkin kimliğine paralel olarak hemen hemen bütün örneklerde tapınağının denize ve limanlara hakim bir manzarayı içerecek biçimde yerleştirilmiş olmasıdır. Doğu Ege Athena kültüründe bu yönüyle, su ögesinin önemli olduğu yerel etkiler gözlenebilir.

5.3.1. Troya Athena Tapınağı: Doğu ve batı savaşlarının adeta sembolü haline gelen, Akha halkı ile Troyalılar arasında 10 yıl süreyle savaşların sürdüğü kentte, Athena'nın Troya savaşlarındaki rolünden dolayı değer verilen tanrılar arasında olması son derece doğaldır. Kentte M.Ö. 3.500'den M.S. 1000 yıllarına kadar kesintisiz ikamet olması ve bu süre içinde kentin defalarca yeniden inşa edilmesi, üst üste gelen kültür katları ve bilinçsiz kazıların da etkisiyle çok önemli yapı parçalarının yok olmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu denli önemli bir kültürün bulunduğu kentte, Athena Tapınağı'na ait kalıntılar son derece kısıtlıdır. Ancak yapının M.Ö.3.yy'da Troya VIII.'de inşa edilmiş olduğu bilinmektedir. Gğneybatı'daki bu tapınak yapısı daha sonra M.Ö.85 yılında Romalılar tarafından tahrip edilmiş olduğundan yapıdan geriye temelleri dışında pek fazla bir parça kalmamıştır(Bknz., Tablo 28).

5.3.2. Symirna Athena Tapınağı: Symirna'da ortaya çıkan Athena Tapınağı Doğu Hellen mimarlık sanatının en eski örneğini teşkil eder (M.Ö. 640-570).

Kentin güneyindeki Athena Caddesi'nin başlangıcında yer alan tapınak (Bknz., Tablo 29), 6x11 sütun düzenine sahip ion düzeninde bir peripterosdur(Bknz., Tablo 30). Doğu Ege sanatının özgün mimarlık öğeleri olan aiol ve ion türü sütun başlıkların, doğuşlarını Symirna'da gün ışığına çıkan Anadolu ve Hitit sanatından esinlenmiş bu tapınakta bulunan başlıklara borçlu olduğu söylenebilir.

5.3.3. Assos Athena Tapınağı: Akropolde bulunan tapınak M.Ö.530 yılına tarihlenmektedir. Tapınağın akropolisin en yüksek düzlüğünde yer alması, kentte baş tanrı olarak tapınım görmüş olma ihtimalini kuvvetlendirir (Baknz., Tablo 31). Tapınak bulunduğu 238m yükseklikten, Satnioeis Vadisi ve Edremit Körfezine hakim bir manzaranın olması dikkati çeker.

Stylobat ölçüleri 14,03x30,31 olan tapınak (Gür, 2007, s.165) , peristasisi 6x13 stunlu bir pseudo-dipterosdur. Naos ise bir templum in antis olarak düzenlenmiştir(Baknz., Tablo 32). Anadolu'da bulunan en eski dor nizamlı tapınak olma özelliği taşıyan yapı, Byzans ve Ortaçağ dönemlerinde büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Ancak günümüzde Paris, Boston ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunan parçalar ile yapının bir restitüsyonunu tam olarak çizmek mümkündür(Bknz., Tablo 33).

5.3.4. Bergama Athena Tapınağı: 3.yy başına tarihlenen yapı, Athena Kutsal Alanı içinde tiyatronun üstündeki terasa inşa edilmiştir(Bknz., Tablo 34). Kutsal Alan, tapınak binası, kuzey ve güneyde bulunan stoalar ve anıtsal bir girişten oluşmaktadır.

Dor nizamında 6x11 sütunlu bir peripteros olan yapının iki basamaklı bir krepis üstünde yükseldiği görülür. Kısmen kuzey-güney uzanımlı yapıda girişin batıdan sağlanmaması özellikle Athena tapınakları için istisnai örneklerdendir.

Bunun dışında Akurgal, Bergama Athena tapınağı ile Aprthenon arasında doğrudan bir bağlantı kurar; buna göre dor etkisinin yoğun biçimde gözlendiği yapı Lysimachos'un getirdiği sanat anlayışına göre Parthenon'dan esinlenerek yapılmış olmalıdır (Akurgal, 2007, s.259).

5.3.5. Side Athena Tapınağı: Konumu Tarihi Yarımada Sarayburnu mevkiindeki Byzas'a büyük benzerlik gösteren kentte Athena Tapınağının kısmen doğu-batı uzanımına uyum sağladığı görülür(Bknz., Tablo 35). Ancak yapı sonradan M.S.5.yy'a ait bir hristiyan bazilikasının atrium bölümüne alınmış, M.S. 8-9 yy'larda ise büyük bazilikanın yerine bu büyük bazilikanın orta nefi üstünde yer alan 3 nefli küçük bir şapel inşa edilmiştir(Gür, 2007, s.329).

Tapınak, M.S.2.yy ortalarına tarihlenen yapı 6x11 sütunlu korinth nizamında bir peripterostur .

5.3.6. Notion Athena Tapınağı: Akrapol'de yer alan tapınak, diğer örneklerdeki gibi su ögesinin önemle ele alındığı tipik Athena Tapınağı karakterindedir. Özellikle güneyindeki Samos ve güneydoğusundaki Kuşadası ve Efes'e hakim manzarası ve görkemli konumu, kültürün kentteki önemini vurgular niteliktedir.

Athena Polias'a adanmış bulunan tapınak, korinth nizamında bir templum in antistir. Tapınağın doğusunda bulunan 5,30x7,72m boyutlarındaki sunak kalıntısının dışında (Akurgal, 2007, s.312) günümüze pek fazla bir parçası ulaşmamıştır (Baknz., Tablo 36).

5.3.7. Eyrthrai Athena Tapınağı: Kentin en yüksek tepesinde konumlandırılan tapınak yapısı, denize oldukça yakın ve hakim görüntüsü ile dikkati çeker (Baknz., Tablo 37). Bu tipteki bir konumlandırma Athena Kültürünün kentteki önemini gösterir niteliktedir.

M.Ö.7. yy'ın ikinci yarısında inşa edilerek M.Ö.530 yılında yenilenen tapınak yapısından günümüze pek fazla bir şey kalmasa da, ortaya çıkarılan temel kalıntılardan yapının bir prostylos olduğu söylenebilir(Bknz., Tablo 38).

5.3.8. Priene Athena Tapınağı: Ionia birliğini oluşturan 12 kentten biri olan yerleşimde genel bir Ionia geleneği olarak Athena baş tanrıça konumuna getirilmiştir. Tapınak yapısı denizden 96m yukarıdadır. Tapınağın konumlanışında Hippodamos şehir planlamacılığına uyulmuş, ancak buna rağmen tapınağın batıya yönelmesi sağlanmıştır (Baknz., Tablo 39).

M.Ö. 4.yy'ın üçüncü çeyreğine tarihlenen tapınak yapısı 6x11 sütunlu ion nizamında bir peripteros olarak karşımıza çıkar (Baknz., Tablo 40). Mimarı Antik

Çağ'ın 7. Harikasından biri olan Dydima Apollon'u inşa eden Pytheos'dur. Güney tarafında dor nizamlı satoların bulunduğu görülür. Ancak eski ion tapınakların da opisdodomos yer almamasına karşın, Priene Athena Tapınağı'nda küçük bir de opisdodomosun yer alması, Pytheos'un burada opisdodomosu dor nizamından alarak ion nizamına adapte etme çabasının bir örneği olarak değerlendirilebilir (Gür, 2007, s.234).

Tapınağın bir diğer önemli özelliği, Vitruvius'un Mimarlık Üzerine On Kitap adlı eserinde, ion nizamına örnek teşkil eden tapınak olarak Priene Athena Tapınağı'nı göstermiş olmasıdır (Vitruvius, 1998, Kit.III, Böl.V, s.69) (Baknz., tablo 41).

5.3.9. Milet Athena Tapınağı: Batı agoranın güneyinde yer alan tapınak yapısı, Hippodamos şehir planlamacılığının tapınağın konumuna yön verdiği bir örnek teşkil eder (Baknz, Tablo 42). Ancak burada da, Priene'de olduğu gibi Hippodamos planına uymasının yanında, doğu batı uzanımının geleneksel biçimde yapılmış olma ihtimali vardır. Ayrıca tağın denize yakın ve hâkim lokasyonu, Athena'nın denizcilik ile ilgili görevlerindeki kütüne kent sakinleri tarafından önem verildiğinin göstergesi gibidir. Günümüze ulaşan parçalarından ion nizamında olduğu anlaşılan tapınak, 6x11 sütunlu bir peristasistir. Naos ise bir templum in antis olarak tasarlanmıştır.

5.3.10. Herakleia am Latmos Athena Tapınağı: Esasen bir denize kıyısı olmayan, ancak Bafa Gölü'ne yaptığı çıkıntı ile bir burun kenti görünümünde olan Herakleia am Latmos'da kazı yapılamadığından dolayı, tapınak hakkındaki bilgiler yalnız günümüzde dışarıdan görünen parçaları doğrultusundadır. Yapının göle hakim konumu ve batıya yönelmiş olması geleneksel etkileri gösterir (Baknz., Tablo 43).

Bu gün de görünen kitabesinden M.Ö.3.yy yapısı olduğu anlaşılan yapı, dor nizamında bir in antisdir. Cella ve pronaos'un hemen hemen birbirine yakın boyutlarda oluşu dikkati çeker. Tapınak ile ilgili bir diğer önemli nokta da yapının doğu-batı uzanımı geleneğine uyularak girişinin batıdan sağlanmış olmasıdır.

5.3.11. Pedesa Athena Tapınağı: Antik Çağ mimarlığına ait önemli eserlerin gün ışığına çıkarıldığı kentte, arkeolojik çalışmalar günümüzde de Prof.Dr.Adnan Diler başkanlığındaki bir ekip tarafından sürdürülmektedir. Athena kültürünün önemli olduğu anlaşılan kentte, Athena Tapınağı olma ihtimali bulunan iki yapı ile karşılaşılır. Bunlardan biri kente girişte akrapolisin batı alt yamacında yer alan dörtgen planlı bir yapı, diğeri ise akrapolisin merkezine yakın alanda doğal kaya kütlesi üzerinde yer alan ve 7x13m boyutlarında bir in antis olan yapıdır (Baknz., Tablo 44).

Bu kentlerin dışında Phokaia'da da bir Athena tapınağı olduğu düşünülmektedir. Kentin en yüksek tepesinde yükseldiği düşünülen tapınak yapısının yerinde bu gün bir lise binasının olması, bölgede kazı çalışmalarını imkansız kılmaktadır. Günümüzde ise lise binasının yakınlarındaki birkaç mimari parça dışında tapınağa ait bir iz rastlanmaz (Akurgal, 2007, S.s.240-291).

Kentte tapınağı bulunduğu anlaşılan ancak tapınak yapısı ile ilgili bilginin elde edilemediği diğer kentler ise Phaselis ve Aspendos'tur. Özellikle Phaselis akrapolisinde yer alan Byzans kalıntıları ve kilise yapısı, tapınak hakkındaki bilgilere ulaşılmasını engeller (Gür, 2007, s.293).

5.4. ARTEMİS TAPINAKLARI

Artemis kültürünün Doğu Ege'de özellikle Pamphylia ile Karia arasında yer alan Lykia kıyı kentlerinde oldukça yaygın tapınım alanı bulunduğu görülür. Artemis'in Karia bölgesi'nde Patara, Kyneai, Komba ve Simena gibi pek çok kentte tapınımının bu kadar yaygın olması, Anadolu etkisinin bariz biçimde görüldüğü Kybele bağlantısının bir göstergesi olarak algılanabilir. Nitekim pek çok kentte inşa edilen Artemis tapınaklarının, eskiden bölgede var olan Kybele kutsal alanlarında yükselmesi synekrisist bir yaklaşım içinde Kybele ve Athena'nın bir tutulduğunu doğrular niteliktedir.

5.4.1. Ephessos Artemis Tapınağı: Hellenlerden önce Leleglerin ve Karialıların bulunduğu kentte yerel bir Kybele kültürünün varlığı açıktır. Özellikle Artemis Tapınağı'nın hiçbir zorunluluk olmadan batıya yönelmesi Sardes ve Ephessos tapınaklarında olduğu gibi bu durumun bir göstergesi niteliğindedir.

Ayrıca tapınağın kente hâkim konumu kentteki Athena kültürünün önemini vurgular niteliktedir.

Antik dünyanın yedi harikasından biri olan tapınak yapısı'nın bir çok kez tahrip edilerek yeniden inşa edildiği görülür. Tapınağın e eski kalıntıları ise M.Ö.7.yy'a tarihlenmektedir.

6x8 sütunlu bir peripteros olan ilk tapınak yapısının, Kimmerler tarafından büyük tahribe uğratıldığı anlaşılır. Bundan sonra ikinci kez inşa edilen tapınak yapısında ise Akurgal ve Gül'e göre Samos'daki Hera Tapınağı'nın etkisi yoğun biçimde gözlemlenebilir (Akurgal, 2007, s.326, Gür, 2007, s.190-191). Dipteros planlı ve heybetli Samos Hera Tapınağı'ndan daha güzel bir tapınak yapma amacı ile mimar Samoslu Theodoros, Chersipron ve Metagenes'in bu ikinci Ephessos Artemis Tapınağı'nı da aynen Smaos Hera örneğinde olduğu gibi dipteros planlı olarak tasarladığı görülür. Stylobat sathı 55x115 olan bu ikinci tapınak yapısında toplam 106 sütun yer almaktadır. Ön taraftaki sütunların columna celata olarak tasarlandığı yapıda, çatının tüm cella alanını örtmediği, ancak peristilleri örttüğü görülür. Naos'un içinde ayrıca bir de üstü kapalı bir naiskos yer alır(Baknz., Tablo 45).

Ancak M.Ö.356 yılında adını ölümsüzleştirmek isteyen Herostrat isimli biri tarafından yakılması sonucunda, üçüncü kez inşa edilmek zorunda kalınmıştır. Bu üçüncü tapınak yapısındaki en büyük değişimin, zemindeki bataklık araziden yapıyı korumak amacıyla eklenen 2,30m lik bir stylobat sathı olduğu söylenebilir. Bu eklemenin ise batı bölümüne bir sıra daha sütunun eklenmesini zorunlu kıldığı görülür. Bu dönemde yapıya ayrıca bir de opisdodomos eklenmiştir(Baknz., Tablo 46).

Painoios, Demetrius ve Cheirokhrates tarafından üçüncü kez inşa edilen yapı bu son durumu ile, doğuya bakan arka cephede üç sıra halinde sekiz sütun, batıya bakan ön cephede iki sıra halinde yirmi bir sütun ile toplam 117 sütunun yükseldiği görkemli bir görünüm kazanmıştır. Yapının ön cephelerinde columna celata olarak düzenlenen sütunlardaki incelikli sanat anlayışının ise, bariz Anadolu ve Doğu etkileri altında kalan bir sanat anlayışından doğduğu söylenebilir (Baknz., Tablo 47).

5.4.2. Sardes Artemis Tapınağı: Tapınak yapısı Thmolos Dağı sırtları ile eski Lydia merkezinin akrapolünün arasında, hakim bir manzaraya sahip konumdadır.

Gruben yapının üç temel evre geçirdiğini belirtmektedir(**Gruben, 1961, s.96.**) Buna göre ilk evrede yapı bir dipteros olarak düşünülmüş, ancak yalnızca naos bölümü inşa edilerek peristasisin yapımı ertelenmiştir. Naosun dar yüzün üç katı uzunluğunda olması, Ephessos Artemis Tapınağı'nda olduğu gibi ince uzun bir etki yaratma çabasının bir göstergesi olarak görülebilir(Baknz., Tablo 48).

Ancak ikinci evrede dönemin yaygın sanat eğilimi olan dipteros planından vazgeçilerek, pseudo-dipteral bir planlamaya yönelinmiştir. İkinci evrede peristasis'in yapımına öncelik verilmiş ancak yalnızca on iki sütun inşa edilmiştir.. İnşaatin devam etmesi durumunda yapının 8x12 stunlu bir pseudo-dipteros olacağı anlaşılmaktadır. Ancak bunun yerine opisdodomostaki iki stunun öne çıkarıldığı görülür. Aynı durumun batı kısmında da düşünüldüğü açıktır. Ancak burada iki stunun öne alınmasından başka bir işlem gerçekleştirilmemiştir(Baknz., Tablo 49).

Üçüncü evrede de ikinci evrede başlayan çalışmaların devam ederek tamamlandığı görülür. Bunun yanında yapının naos bölümünden ikiye ayrılması ile Roma Dönemi'ne rastlamaktadır. Böylelikle biri doğuya diğeri ise batıya bakan iki tapınak elde edildiği görülür. Doğudaki tapınak Roma imparatoru Antonius Pius'u eşi Faustina'ya adanırken, batı tarafındaki tapınak ise Artemis'e adanmıştır. Böylelikle Artmis'e adanan tapınağın girişi batıdan sağlanmış ve esas tapınağın doğu-batı yönelimi korunmuştur(Baknz; Tablo 50).

5.4.3. Termessos Artemis Tapınakları: Kentin baş tanrılarının Zeus Solymos ve Artemis olduğu görülür. Artemis'e adanan iki adet tapınağın odeonun güneyinde yer aldığı görülür. Bu alanın kayalık bir arazi olması, eskiden var olan bir tapınakların Kybele kutsal alanı üzerine inşa edilmiş olabileceğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Bu durumda bu tapınaklardan bir tanesinin aslında Kybele'ye ait olduğu varsayımında bulunulabilir.

M.S.2.yy'a tarihlenen küçük tapınak, opisdodomoslu 4x9 sütunlu bir peripterosdur (Baknz., Tablo 51). Antoninler Dönemi'ne (M.Ö.2.yy) tarihlenen büyük tapınak da , 6x11 sütunlu, yine bir opisdodomosu olan peripterosdur.

5.4.4. Letoon Artemis Tapınağı: Kentte Artemis'in, kardeşi Apollon ve anneleri Leto ile birlikte baştanrı olarak tapınım gördüğü anlaşılmaktadır. Her üçüne adanan tapınakların bir arada tiyatronun güneyindeki kente hakim tepe üzerindeki konumu da bu durumun bir göstergesi olarak algılanabilir.

Apollon ile Leto tapınaklarının arasında bulunan Artemis Tapınağı, ion nizamında bir in antistir (Baknz., Tablo 52). Bunun yansira tapınağın naos bölümündeki kayalık alan Kybele ve Artemis kültleri arasındaki bağlantıyı gösteriri niteliktedir .

5.4.5. Magnesia ad Meandrum Artemis Tapınağı: Tapınak Zeus Tapınağı'nın de orta avlusunda yer aldığı merkez stoaların doğusunda yer almaktadır. Zeus Tapınağı'nın girişinin batıdan sağlandığı kentte, Artemis Tapınağı'nın girişinin de topoğrafya el verdiği ölüde girişinin kısmen batıdan sağlanmaya çalışılması dikkati çeker (Baknz., Tablo 53). Bu durumda Magnesia ad Meadrum'da da diğer örneklerde olduğu gibi tapınağın büyük olasılıkla ana tanrıça Kybele adına yapılmış bir tapınağın üstünde yükseltilmiş olduğu düşünülebilir.

8x15 sütunlu bir pseudo-dipteros olan yapı, dokuz basamaklı bir platform üstünde yükselmektedir(Baknz., Tablo 54,55). Arka tarafında da bir opisdodomosu bulunan yapıda, naosun neredeyse cella oranında derin yapılmış olması dikkati çeker. Bu durum Akurgal'a göre Pytheos'un Priene Athena Tapınağı'nda başlattığı derinlik eğilimin artmış olduğunu göstermektedir (**Akurgal, 2007, s.348**).

Sözü edilen kentler dışında Iasos ve Perge'de de önemli Artemis kültlerinin bulunduğu tesbit edilmiş, ancak tapınaklara ait herhangi bir ize rastlanmamıştır.

5.5. APOLLON TAPINAKLARI

Hemen hemen bütün Lydia'da tapınım gören Apollon'un, Doğu Ege kıyıları boyunca denize hakim noktalardaki tapınaklar dikkati çeker. Genel olarak Dydima, Letoon, Side ve Knidos örneklerinde olduğu gibi Athena, Artemis veya Aphrodite gibi deniz ile ilgili olaylardaki etkinliği belirgin olan diğer tanrıların tapınaklarının yer aldığı kentlerde, '*denizin güneşli günlerdeki sakinliğinin teminatçısı*'(**Semple, 1908, s.367**) olarak tapınımı görülmektedir.

5.5.1. Dydima Apollon Tapınağı: Kentteki Apollon Tapınağı'nın ilk Ion yerleşmelerinden daha eski olması dikkati çeker(Akurgal, s.382-388). Bu durumda Doğu Ege'nin bir çok yerinde olduğu gibi burada da yerli bir kültürün yerine Apollon kültürünün getirilmiş olma ihtimali üzerinde durulabilir.

Kehanet merkezi ile birlikte Milet'e ait bulunan tapınak temel olarak iki yapım evresinden geçmiş bulunmaktadır. M.Ö. 550 yılında başlayan ilk evreye ait yapı ion

düzeninde 8x21 sütunlu bir dipterostur (Baknz., Tablo 56). Bu yapının M.Ö.494 yılında Persler tarafından yıkılmasının ardından, mimar Painois ve Daphins'in inşaatı sürsürdüğü ikinci yapım evresi başlamıştır.

Bu ikinci evrede dipteros planına sadık kalınmış ve yapı 21x20 sütunlu, içinde bir de naiskosu olan decastylos olarak inşa edilmiştir. Ayrıca yeni Didymaion'da stylobat sathı da genişletilmiştir. (Baknz., Tablo . 57. 58).

5.5.2. Letoon Apollon Tapınağı: Kardeşi Artemis ve anneleri Leto ile birlikte baştanrı olarak tapınım gören Apollon'un tapınağı, kentin doğusundaki Artemis ve Leto tapınakları ile yan yanadır (Baknz., Tablo 59). Dor nizamında 6x11 sütunlu bir peripteros olarak inşa edilmiştir. Burada altının çizilmesi gereken en önemli nokta yapılan sondaj çalışmaları sonucunda yapının kendisinden önce var olan bir M.Ö.4.yy yapısının üstüne inşa edilmiş olmasıdır. Bu durum M.Ö.4.yy'da bölgede var olan yerel bir kült yapısının Apollon Tapınağı'na dönüştürülmüş olma ihtimalini kuvvetlendirir.

5.5.3. Side Apollon Tapınağı: Yapı kentin güneyindeki yükseltide Athena tapınağı ile yan yanadır. Her iki tapınak da hiçbir zorunluluk olmaksızın geleneksel olarak batıya yönelmektedir. Bu durum yerel bir kültürün varlığını düşündürülebilir (Baknz., Tablo 60).

M.Ö.2.yy ortalarına tarihlenen yapı, 6x11 sütunlu korinth nizamında bir peripterosdur.

5.5.4. Alabanda Apollon Tapınağı: Tapınak kentin kuzeyindeki yükseltide kente hakim bir tepe üzerinde yer almaktadır(Baknz., Tablo 61).

Vitruvius tapınağın mimar Menesthes'in çizdiği bir Pseudo-dipteros olduğunu bildirmektedir(Vitruvius, Kitap:III, Bölümler 2-3). Fakat ortaya çıkan M.Ö.2.yy tarihli yapıya ait bulgulardan yapının 8x11 sütunlu bir peripteros olduğu anlaşılmaktadır.

5.5.5. Knidos Apollon Tapınağı: Tapınak, kentin kuzey kısmındaki yükseltide, limanlara hakim bir konumda, ancak kentin baştanrıçası olan Aphrodite'e ait tapınağın daha altındadır . Apollon Tapınağı'nın burada da batıya yönlendiğini görmek mümkündür. (Baknz., Tablo 62). Deniz yolculuğuna çıkanların

koruyucusu konumundaki tanrının tapınağının Aphrodite Tapınağı ile yakın ilişki içinde yer alması, her iki kültürün de liman kentleri için önemini vurgular niteliktedir.

Apollon Korneios'a adanmış tapınağa ait parçalar, bir Bizans yapısının duvarları arasında bulunmuştur(Gür, 2007, s.261). Ancak yapının dor nizamında olduğundan başka bir bilgi edilememiştir.

5.6. APHRODITE TAPINAKLARI

Afrodit'e Ege kıyıları boyunca dürüst ve güzel deniz yolculuğunun teminatçısı olan tanrıça gözüyle bakıldığı anlaşılmaktadır. Onun bu kimliği ile ilgili olarak özellikle deniz ticaretinin de gelişmiş olduğu burun kentlerinde '*sahil burunlarının gözetleyicisi, denizcilerin selamlayıcısı, yükseklerin güzel tanrıçası, limanların adalet bekçisi*' ve genel olarak '*limanların Afrodit'i*' gibi tanımlamalarla anıldığı görülür (Semple, 1908, s.367). Aphrodite'in bu özellikleri ile bağdaşarak günümüzde en sağlıklı bilginin elde edileceği kıyı kenti ise Knidos olarak karşımıza çıkar. Bunun dışında Phaselis'de de Aphrodite tapınağının varlığı tesbit edilmiş, ancak akrapoliste Athena Tapınağı kalıntıları ve bir Bizans kilisesinden başka bir yapıya rastlanmamıştır (Gür, 2007, s.298).

5.6.1. Knidos Aphrodite Tapınağı: Deniz ticaretinin oldukça gelişmiş olduğu kent coğrafi ve sosyo-ekonomik yapısı ile Tarihi Yarımada Sarayburnu mevkiindeki Byzas kenti ile büyük benzerlikler gösterir. Bunun dışında güzel deniz yolculukları ve adaletli deniz ticaretinin teminatçısı olarak görülen Aphrodite tapınağının hem sivil hem de askeri limanlara hakim konumu, Byzas ile benzer nitelikler taşıyan bir diğer özelliktir(Baknz., Tablo 62).

Tapınakların genellikle herkez tarafından kolayca görülebilecek konumda yerleştiriliyor olması Antik Çağ mimarlığında genel geçerliliği olan bir durumdur. Ancak Knidos'daki Aphrodite tapınağının özellikle denizden gelen yolculara hitab edecek biçimdeki tasarımı oldukça dikkat çekicidir. Bu durum monopteros planlı tapınağın, denizden bakıldığında her açıdan aynı derecede estetik haz verebilecek bir tasarım içinde olduğunu düşündürebilir. Tapınağın monopteros planlı olmasının altında yatan bir diğer sembolik anlam ise, tanrının kusursuzluğunu en güzel biçimde ifade eden saf geometrik daire formunun, kusursuz güzelliğin sahibesi Aphrodite ile ilişkilendirilmesi şeklinde değerlendirilebilir.

5.7. POSEİDON TAPINAKLARI

5.7.1. Sunion Poseidon Tapınağı: Deniz ile ilgili olaylarda en etkili kimliğe sahip tanrılardan biri olmasına karşın dalgaların yöneticisi olarak addedilen Poseidon'a ait tipik bir örnek ne yazık ki Doğu Ege kıyılarında günümüze dek bulunamamıştır. Ancak Tarihi Yarımada Sarayburnu mevkiinde yer alarak, etkileyici bir yükseklikten denize uzanıyormuşçasına hakim bir konumda yerleştirilmiş Poseidon tapınağının, bu konumuna en yakın örnek olarak Sunion'da bulunan Poseidon Tapınağı Gösterilebilir. Tapınak son derece sarp ve kayalık alanda, kütleli olarak etkileyici bir konumda yerleştirilmiştir. Böylelikle denizlerdeki hakimiyet hissi kuvvetlendirilmiştir (Baknz., Tablo 63).

M.Ö.444-440 yılları arasına tarihlenen bu yapı, 6x13 sütunlu, dor düzeninde(Baknz., Tablo 64) bir peripteros olup, arkasında bir opisdodomosu bulunmaktadır.

6. TARİHİ YARIMADA TAPINAKLARININ RESTİTÜSYON DENEMESİ

Tarihi Yarımada Sarayburnu mevkiindeki Byzas kentine ait tapınak yapılarının çizilmesi için en önemli kaynağı, kuşkusuz kent içindeki tapınak lokasyonlarını gösteren çeşitli harita ve belgeler oluşturmaktadır. Bu belgeler ışığında tapınakların yerleri tesbit edildikten sonra karşılaşılan sorunlardan biri, tapınak yapılarının biçimlenişine büyük ölçüde etki eden bir faktör olan kente ait baş tanrı/tanrıçanın kim olduğuna yönelik bir sorgulamadır. Bu sorgulama ise Pagan Tapınakları başlığı altında beşinci bölümde incelendiği üzere, birçok verinin ışığında kente ait baş tanrının Athena olabileceği çıkarsaması ile sonuçlanmış bulunmaktadır. Nitekim Athena tapınağının kentin en yüksek düzlüğü üstünde yükselmesi de bunun bir göstergesi olarak algılanabilir. Tapınakların plansal biçimleri hakkında ise Doğu Ege kıyıları boyunca, coğrafi, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bakımdan Tarihi Yarımada Sarayburnu mevkiindeki Byzas kenti ile benzerlik gösteren kentlerde yer

alan tipik özelliklere sahip tapınak yapılarının analizleri, büyük ölçüde fikir verir niteliktedir.

Bütün bunların yanı sıra, rekonstrüksiyon çizimleri ile ilgili en büyük problem, söz konusu tapınaklardan günümüze tapınak lokasyonlarını tanımlayan harita ve kısmi belgelerden başka bir şeyin ulaşmamış olmasıdır. Tapınakların temel yapıları, stylobat veya peristasis boyutları gibi rekonstrüksiyonu doğrudan etkileyecek önemli bulguların mevcut olmaması, söz konusu çizimleri yapabilmek için özel bir yaklaşım içinde hareket etmeyi zorunlu kılmaktadır. Ayrıca Doğu-Ege kıyılarında konumu pek çok açıdan Byzas ile benzerlik gösteren kentlerdeki tipik tapınak oluşumlarından elde edilecek analiz, tapınakların kent içindeki yönelimi, plansal biçimi ve sütun adetleri, süsleme elemanları ve kapı yapıları..v.s. gibi unsurlarda önemli unsurlara ışık tutabilir. Ancak bu analiz Sarayburnu mevkiindeki Byzas tapınaklarının stylobat ve peristasis ölçüleri, sütun ebatları, çatı yüksekliği ve yapının diğer kotları ...v.b. gibi niceliksel ve kısmen niteliksel pek çok noktada bir dayanak teşkil etmekten uzaktır.

6.1.RESTITÜSYON ÇİZİMLERİNDE UYULAN KSITASLAR VE YÖNTEM

Byzas tapınak yapıları ile ilgili günümüze ulaşan bilgi ve belgelerin yetersizliğinden kaynaklanan bu durumun karşısında, önerilecek bir restitüsyon deneme çiziminin gerçekleştirilebilmesi için ortak bir dilin yaratılması ve bir takım ilkelerin belirlenmesi gerekmektedir. Vitruvius'un M.Ö.25 yılında kaleme aldığı De Architettura-Mimarlık Üzerine On Kitap adlı eseri, mimarlık ve mühendislik konusunda Klasik Çağ'dan günümüze gelen en önemli eser niteliğindedir. Dolayısıyla çizimler ile ilgili sayısal değil ancak oransal ve kısmen niteliksel çizimlerin, Vitruvius'un ortaya koyduğu evrensel ilkeler doğrultusunda yapılması, yapılacak rekonstrüksiyon önerisi için en sağlıklı yol olarak görülmektedir. Bu evrensel ilkelerin doğrultusunda yapılacak çizimler, Byzas tapınakları hakkında günümüze ulaşan yapısal verilerin hemen hemen yokluğu sonucunda elbette ki niceliksel boyutlandırmalardan yoksun kalacaktır. Bu doğrultuda oransal ve niteliksel bakımdan evrensel bir rekonstrüksiyonun elde edilebilmesi için yapılan

çizimlerde, Vitruvius'un Mimarlık Üzerine On Kitap eserinde belirtmekte olduğu kıstaslara uyulmuştur.

Ancak özellikle tapınak yapılarının evrensel ilkelerini ortaya koyan Klasik Çağ mimarlığı için, niceliksel verilerin büyük çeşitlilik gösterdiği, buna karşın oransal yaklaşımın sayısal ebatlardan daha önemli olduğu bilinmektedir. Tamamen bakışım ilkesine göre tasarlanan Klasik Çağ tapınaklarında esas alınan nokta, parçaların bütün ile uygunluk içinde bulunması ve çeşitli yöntemlerle belirlenen kanonlara uyulmasıdır.

6.1.1. Tapınak Planları

Rekonstrüksiyon denemesi için yapılan tapınak planlarında, prostylos tapınaklar için antalar cellayı saran duvarın önüne, bir sütun yarıçapının dört katı oranında uzatılmış, köşelerdeki antaların doğrultusundaki iki sütun anta duvarlarının orta aksına göre yerleştirilmiştir.

Peripteros tapınaklar için, önde ve arkada altışar, yanlarda köşeler dahil olmak üzere on bir sütunun bulunduğu 6x11 sistemi benimsenmiştir. Sütunlar, sütun dizileri arasında bir stunun çapı kadar aralık bırakılarak düzenlenmiş, böylelikle cellayı saran tapınak çevresinde bir yürüme alanı oluşturulmuştur.

Dipteros tapınaklar için, ön ve arka taraflarda sekizer sütunun bulunduğu yanlarda ise on beşer sütunun bulunduğu 8x15 sistemi benimsenmiştir.

Pseudo-dipteros tapınaklar için, Arkada ve önde sekizer, yanlarda ise köşeler dahil olmak üzere on beşer sütunun yer aldığı 8x15 sistemi benimsenmiştir. Cellanın ön ve arka duvarları ortadaki sütun dörtlüsünün karşısına konumlandırılmıştır. Dolayısıyla dış sütun dizisi ve duvarlar arasında iki sütun aralığının kalınlığı ve sütun alt çapının toplamı genişliğinde bir mesafe oluşturulmuştur.

Monopteros tapınaklar için, Byzas Aphrodite tapınağı için en etkin örneği teşkil eden Knidos Aphrodite Tapınağı'na uyması bakımından, monopteral olarak stünlarla çevrili ve cellası bulunan sistem benimsenmiştir. Stylobat iki basamak altta bırakılmıştır. Stylobat içinde genişliğin beşte biri oranında geriye çekilen cella duvarı yerleştirilmiş, cellanın çapı duvarlar ve dış geçit dışında stylobat üstündeki sütunların çapının üst katları olarak düşünülmüştür.

6.1.2. Sütun Aralıkları

Tapınakların tümünde, eustylos, pycostyle, systyle, diastyle ve araestyle sistemlerinin içinden, diğer sistemlerde Vitruvius tarafından tesbit edilen kullanışsız özelliklerin bulunması bakımından(Vitruvius, Kit.III, Böl.III, s.56), tapınak yapıları için en kullanışlı ve estetik olarak tarif edilen eustylos sistemi benimsenmiştir. Söz konusu sistemin seçilmesindeki bir diğer etmen ise, sistemin uygulanması durumunda cellanın çevresindeki yürüyüş alanının daha da öne çıkması ve yapının anıtsal görüntüsünün vurgulanmış olmasıdır. Yapının batı yönünde uzanan giriş kapısı da bu sistem içinde vurgulanmakta, cellaya giden kapının önünde bir tören yolu etkisi yaratılması kolaylaşmaktadır. Böylesi bir anıtsal etkiler bütünü ise, Doğu Ege sahil kentlerinde de yankı bulan, doğrudan Anadolu ve Hitit yerel etkileri ile ilişkilendirilebilecek özelliklere sahiptir.

Buna bağlı olarak sütun aralıkları iki tam ve dörtte bir kalınlıkta olacak biçimde bölünmüştür. Ancak ön ve arka orta aksta bulunan sütunların aralıkları üç sütun kalınlığındadır.

6.1.3. Süsleme Düzenleri

6.1.3.1. Dor Düzeni: Dor nizamında düzenlenecek tapınaklarda öncelikle diğer oranları belirleyecek olan modül elde edilmiştir (**Vitruvius, 1994, Kit. IV, Böl. III, s.81**). Bu modül, tapınağın ön kısmının yirmi yedi kısma bölünmesi ile elde sağlanmıştır.

Bu modüler sistem içinde sütunların kalınlığı iki modül, yüksekliği ise başlıklar ile birlikte on dört modül olarak oranlanmıştır. Bir başlığın yüksekliği bir, genişliği ise iki tam altıda bir modül olarak düzenlenmiştir(Bknz., Tablo 65). Başlığın yüksekliği üç eşit parçaya bölünerek birincisi abakhus, ikincisi ekhinus ve üçüncüsü de gövde boyunluğuna ayrılmıştır. Baştaban yüksekliği damlalıklar ile birlikte bir modül olarak düşünülmüştür. Üçüz yivlerin başlık ölçüleri, altıda bir modül kadardır. Sütunların yiv sayısı ise yirmi olarak benimsenmiştir

6.1.3.2. Ion Nizamı: Ion nizamında düzenlenecek tapınaklarda kaidelerin her biri stun kalınlığına sütun kalınlığının sekizde üçü eklenerek elde edilmiştir. Sütun başlıklarının yüksekliği, sütun altı çapına, sütun alt çapının on sekizde biri eklenerek elde edilmiştir(Bknz., Tablo 66). Abakusun uzunluk ve genişliği de bu modüle eşittir. Sütunların yüksekliği yirmi modül olarak düzenlenmiştir. Sütun başlıkları üzerinde bulunan öğeler(baştaban, friz, kolona, tepelik ve akroterler), kendi yüksekliklerinin on ikide biri oranında öne doğru meyillendirilmişlerdir. Sütunların yirmi dört yivli olması benimsenmiştir

6.1.3.3. Korenth Nizamı: Korent nizamında düzenlenecek tapınaklarda, başlığın yüksekliği sütunun alt taban çapına eşit tutulmuştur. Abakus üç kısma bölünmüş en alttaki kısım birinci achantus dizisine ayrılmıştır(Bknz., Tablo 67). İkinci Achantus dizisi de bu yüksekliğin orta kısmına yerleştirilmiştir.

6.2. TARİHİ YARIMADA TAPINAKLARI İÇİN REKONSTRÜKSİYON DENEMESİ

Tarihi Yarımada Sarayburnu mevkiindeki tapınaklara yönelik yapılacak rekonstrüksiyon denemesi için en önemli veriyi, tapınakların Byzas kenti içindeki lokasyonlarını belgeleyen haritalar oluşturmaktadır (Bknz., Tablo. 67, 68, 69, 70). Tapınakların kent içindeki konumu sorgulanırken, sözü edilen tanrıların Doğu Ege kıyılarındaki kentlerde tipik özellikler gösteren çeşitlenmeler irdelenmiş, Byzas kentinde saptanan konumları ile aralarındaki bağlantının nasıl olabileceğine yönelik fikirler elde edilmiştir.

Bu veriler ışığında yerleri saptanan tapınak yapılarının mimari biçimleri için ise, Doğu Ege kıyılarında Byzas kenti ile coğrafi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan benzerlik içinde olan kentlerde biçimsel analizleri yapılan tapınaklardan yararlanılmıştır. Elde edilen sayısal veriler ışığında tapınakların mimari biçimleri hakkında genel bir yargıya varılmış, çizimler için ise Vitruvius'un ortaya koymuş olduğu kanonlardan ve kriterlerden yararlanılmıştır.

6.2.1. Zeus Tapınağı

Yıldırımları devşiren ve gökyüzünün yöneticisi olan tanrıların babası Zeus'un genel olarak panteondaki önemi ve gökyüzüne ilişkin güçleri, onu kaçınılmaz olarak

deniz ticaretinin önemli olduğu kıyı kentlerinde denizcilerin ve kent sakinlerinin koruyucularından biri durumuna getirmiştir.

Zeus Tapınağı'nın Byzas kenti içinde, Roma Döneminde Zeuksippos Hamamlarının bulunduğu alandadır (Bknz., Tablo 68). Bu alan Osmanlı Dönemi'nde Haseki Hürrem Sultan Binası olarak anılan, günümüzde ise Kültür Bakanlığı Hali Sergi Binası olarak kullanılan yapı'nın bulunduğu yeri işaret eder. Yerinde yapılan saha çalışması sonucu, söz konusu binada yapılan çalışmada, yapının denize hakim fakat antik kent merkezine yakın biçimde konumlandırılmış olduğunu göstermektedir (Baknz., Tablo 74, 75). Yapının çevresi günümüzde yoğun yapılaşma ile çevrelenmiş olduğundan çevresinde herhangi bir yapının olup olmadığına dair bir çıkarsama yapmak olanaksız görünmektedir.

Tapınağın, akropolis'teki diğer tapınaklarla iç içe olmadığı dikkati çeker. Nitekim Doğu Ege kıyı kentleri boyunca, Bergama, Magnesia, Priene ve Assos örneklerinde olduğu gibi, Zeus Tapınağının ticaret ve yaşam merkezleri olan stoa binaları içinde yakından ilişkili olduğu ve istisnai durumlar dışında, genelde diğer tanrıların tapınaklarından bağımsız olarak konumlandırılmış olduğu dikkati çeker (Baknz., Çizelge 1 -5).

Doğu Ege kıyıları boyunca yapılan araştırmada, Assos'ta Asklepios ile birlikte tapınım gördüğü tapınak dışında, Zeus Tapınaklarının tamamının (dört adet) Prostýlos tipte olduğu, bunlardan üç tanesinin ion, bir tanesinin de dor düzeninde olduğu görülmüştür (Baknz., Çizelge 6) . İncelenen örneklerde prostýlos tapınak biçiminin Zeus ile özdeşleştirilmiş tipik bir yapılanma olduğu düşünülürse, Byzas kentindeki Zeus Tapınağı'nın da bir prostýlos olabileceği söylenebilir. Zeus Tapınağı'nın Byzas içindeki konumu da bu bilgiler ile örtüşürken, tapınağın çevresinde Doğu Ege örneklerinde olduğu gibi bir takım stoa oluşumlarının var olup olmadığı, stoa yapılarına yönelik kapsamlı bir çalışma ile ortaya koyulabilir.

Yapılan çalışmada incelenen Zeus tapınaklarının üçünde opisdodomos oluşumu gözlenirken, birinde opisdodomos'un olmadığı görülür. Bu sayısal veriden hareketle önerilen rekonstrüksiyon çizimi de opisdodomosu olmayan bir tapınaktır.

Ancak araştırmada söz konusu olan ion düzeninin çokluğu, Vitruvius'un Zeus tapınaklarını erkeksi bir gücün göstergesi olarak gördüğü dor düzeni ile ilişkilendirmiş olmasıyla ters düşmektedir (**Vitruvius, 1994, Kit.III, s.49-65**). Bu

durumda hakimiyet ve gücün sembolü olan dor düzenini tanrıların babası Zeus için uygun gören Vitruvius'un görüşü, tanrının kültü ile daha yakın ilişki içindedir. Ayrıca özellikle Bergama örneğinde olduğu gibi ion düzeninde olan Zeus Tapınaklarına, Zeus'un aynı anda başka bir tanrı ile de tapınım gördüğü durumlarda karşılaşılmaktadır. Byzas'ta ise Zeus tapınağı doğrudan Zeus kültü ile ilişkilidir. Dolayısıyla yapının dor düzeninde bir prostylos olduğu varsayımı saha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

6.2.2. Hera Tapınağı

Kıyı kentleri boyunca Hera'nın genel olarak kocası Zeus'a denizcileri koruması açısından yardımcı bir konumda olduğu görülür (Semple, 1908, a.g.e.).

Tapınağın Haliç kıyısında, Eminönü'ne hakim bir tepe üstünde konumlandırıldığı görülmektedir (Baknz., Tablo 71). Her ne kadar Doğu Ege kıyı kentlerinde Hera Tapınakları ile ilgili bilgi verebilecek veriler sınırlı olsa da (Baknz., Çizelge 7,8), özellikle Bergama'daki Hera Tapınağı'nın yukarı gymnasium binalarına hakim bir tepe üzerinde yükseldiği düşünülürse, Byzas Hera Tapınağı'nın da en azından hippodrom ile ilişki içinde onu yukarıdan gören bir konumda olduğu düşünülebilir.

Yapılan Doğu Ege kıyı kentleri araştırması boyunca, elde edilen iki Hera tapınağının bir tanesi ion bir tanesi de dor düzeninde olmak üzere her iki tapınağının da prostylos olduğu görülmektedir. Vitruvius ise, kadınsı zarafeti ve inceliği ifade etmesiyle Hera tapınakları için ion düzenini öngörmektedir (Vitruvius, 1994, Kit.III, s.49-65). Bu durumda Hera tapınağı'nın ion düzeninde, opisdodomosu bulunmayan bir prostylos olma olasılığı üstünde durularak, rekonstrüksiyon çizimi bu yönde yapılmıştır.

6.2.3. Athena Tapınağı

Doğu Ege kıyı kentleri boyunca, deniz ticareti, denizcilerin zor koşullarda akıllarını kullanarak başarılı sonuçlar alması, genel olarak akıl bilgelik ve el becerilerini simgeleyen tanrıça Athena sayesinde atılan denizci düğümleri gibi öğelerin ön planda olması, Athena'nın kaçınılmaz olarak kıyı kentlerinde büyük

öneme sahip olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla benzer biçimde Byzas'ta da Athena'nın önemli tanrılar arasında yer aldığı görülür.

Byzas'taki Athena Tapınağı, günümüzde Süleymaniye Camii'nin bulunduğu, Antik Çağ'da ise Skyros Kayalıkları olarak bilinen yamaçta yer almaktadır (Baknz., Tablo 68). Yerinde yapılan araştırma sonucunda söz konusu olanın Eminönü'ne hakim bir tepelik alan üzerinde yer aldığı ve denize hakim konumu dikkati çeker (Baknz., Tablo 76).

Bu yamacın aynı zamanda akrapolün yamacında deniz ticaretinin en yopun olduğu antik limana yakın bölgede denize oldukça hakim bir pozisyonda olması düşünülürse, Athena Tapınağı'nın kentin en önemli tapınaklarından biri olarak addedilmiş olma olasılığı üstünde durulabilir. Athena'nın denize kıyısı olan kentlerde rüzgarların sahibesi kimliği ile, bereketli deniz ticareti ve güvenli deniz yolculukları gibi deniz ile ilgili olan konulardaki yetkinliği sonucu , tanrıçanın şehrin baş tanrıçası olabileceği, yada en azından baş tanrılar arasında yer alabileceği söylenebilir.

Doğu Ege kıyı kentlerindeki tipik örnekler üzerinde yapılan araştırmada tespit edilen on bir Athena tapınağı içinde, beş aded peripteros, üç aded in antis ve bir aded prostylos bulunmaktadır (Baknz., Çizelge 21). Doğu Ege boyunca, özellikle deniz ticaretinin gelişmiş olduğu Symirna, Bergama Side ve Priene örneklerinde olduğu gibi, tanrıçanın kültürünün son derece önemli olduğu, tapınak yapılarının da buna paralel olarak görkemli peripteroslar biçiminde inşa edildiği dikkati çeker. Diğer türlerin bu özellik ile ters düşmesi ve sayıca da azlığı nedeni ile Byzas Athena Tapınağı'nın bir prostylos olduğu söylenebilir.

Yapılan araştırma neticesinde süsleme düzeni hakkında bilgi edinilen sekiz aded Athena tapınağının 3 tanesi dor, iki tanesinin ion ve diğer ikisinin dor düzeninde olduğu görülür. Akıl ve bilgelik tanrıçası olan Athena'nın özellikle Troya örneğinde olduğu gibi savaşlardaki keskin zekası ile düşmanı alt etme gücü, mücadelecı ve savaşçı tavrı gibi özellikleri ile kadınsı özelliklerden çok erkeksi niteliklere sahip olması nedeniyle, erkeksi güç ile özdeşleşen dor düzenine daha yakın olması doğaldır. Nitekim Vitruvius'da Athena tapınaklarının dor düzeninde inşa edilmesinin daha uygun olacağını belirtmektedir(**Vitruvius, 1994, Kit.III, s.49-65**). İncelenen tapınakların sekiz tanesinde opisdodomos bulunmamasına karşılık

bir tanesinde opisdodomosun bulunması nedeniyle önerilecek tapınağın opisdododmosa sahip değildir. Bu durumda Byzas Athena Tapınağı'nın opisdodomosu bulunmayan dor düzeninde bir peripteros olduğu söylenebilir.

6.2.4. Artemis Tapınağı

Leto'dan doğma Athena'nın kardeşi olarak Artemis, çoğu zaman Athena ile benzer nitelikler taşımaktadır. Tanrıça'nın özellikle Batı Anadolu'da geniş tapınım gördüğü, ve Artemis kütünün Anadolu'nun yerel tanrıçası Kybele kültü ile yakından bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu bağlantının en güzel örneğini Ephesses Artemisi'nde gözlemlemek mümkündür. Ayrıca Tanrıçanın genel olarak denize kıyısı bulunan kentlerde denizcilerin koruyuculuğunu Athena ve Apollon ile birlikte üstlendiği de incelenen örneklerde oldukça sık rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkar.

Byzas'taki Artemis Tapınağı, Athena ve Aphrodite tapınaklarının arkasında, onardan daha yüksekteki yamacın eteğinde yer almaktadır (Baknz., Tablo 68). Synekrisist bir anlayış içinde, genel olarak Batı Anadolu'ya koloni göçleri sonucunda gelen toplumların Kybele kültünü Artemis ile bir tutmalarından dolayı, tanrıça Doğu Ege kıyılarında geniş bir tapınım alanı bulmuştur. İncelenen Doğu Ege kentlerinin hemen hepsinde Artemis kültünün Kybele ile bir tutulduğu, tapınaklarının da eski Kybele tapınak yapılarının bulunduğu alana inşa edildiği görülmüştür. Bu durumda Byzas'ta kayalıklı arazi üzerinde Artemis tapınağının yer aldığı bu durum, henüz herhangi bir ize rastlanmamış olmasına rağmen, koloni göçlerinden önce bölgede yerel bir Kybele kültü olabileceğinin göstergesi olarak algılanabilir.

Yapı denize hakim konumda, Apollon tapınağının hemen yanında yer almaktadır. Bu durum en belirgin haliyle Lotoon örneğinde görülebileceği gibi, Artemis kültünün kardeşi Apollon ile yakından ilişkisini Byzas'ta bir kez daha gösterir.

İncelenen beş aded Doğu Ege kentinde (Bknz., Çizelge 22-29), farklı dönem oluşumlarını da içine alan yarı evreleriyle birlikte sekiz aded Artemis tapınağında, üç adet peripteros, iki aded dipteros, iki aded pseudo-dipteros ve bir aded in antis

bulunmaktadır (Baknz., Çizelge 30). Burada dipteros, pseudo-dipteros ve peripteros oranların yakınlığı dikkati çeker. Artemis tapınağının dipteros veya pseudo-dipteros olması için, kentte yerleşik bir Kybele kültürünün tanımlanmış olması ve Artemis'in baş tanrılar arasında olması gibi koşulların sağlanması gerekmektedir; ki bu olasılık Kybele-Artemis kültürünün oldukça yaygın olduğu Batı Anadolu düşünülürse oldukça yüksektir. Bu durumda Artemis Tapınağı için her iki durum da olasılıklar arasında dahil edilebilir.

Cephe düzeni tespit edilebilen altı tapınak arasından beşinin ion, bir tanesinin dor olması dikkati çeken bir diğer unsurdur. Bereketi ve kadınsı öğeleri simgeleyen tanrıça kültürünün ion düzeni ile örtüştürülmesi Batı Anadolu'da yaygın bir gelenek olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla Artemis tapınağı için ion düzeni önerilebilir.

6.2.5. Apollon Tapınağı

Güvenli deniz yolculuğunun teminatçısı olarak yıldırımları ve bulutları yöneten Zeus'un yanında, güneşli ve denizin sakin olduğu parıltılı günlerin en önemli bir diğer destekçisi de güneş tanrısı Apollon olarak görülmektedir. Bu nedenle tanrının özellikle Anadolu yerel etkileri ile ilişkisi de düşünülecek olursa, Doğu Ege kıyı kentleri boyunca oldukça yaygın bir tapınım alanı bulduğu dikkati çeker. Tanrı çoğu zaman Athena, Artemis ve Aphrodite gibi diğer tanrılara, deniz ile ilgili olaylarda en büyük yardımcı olarak karşımıza çıkar.

Nitekim Byzas'taki Apollon Tapınağı, Artemis Tapınağı'nın hemen yanında yer almaktadır (Baknz., Tablo 68-70 karş.). Nitekim Apollon'un kardeşi Artemis ile yan yana tapınım görüyor olması, Batı Anadolu'da yaygın bir gelenektir.

Doğu Ege kıyılarında incelenen beş aded tapınak yapısında, (Bknz., Çizelge 31-35), yapı biçimi tesbit edilebilen dört tapınağın biri dipteros iken, diğer üçü peripterosdur. Dolayısıyla Byzas Apollon Tapınağı'nın da bir peripteros olabileceği düşünülebilir. Tapınakların hiçbirinde opisdodoma rastlanmamıştır. Bu da Byzas için önerilebilecek çizime esas teşkil eden bir diğer unsurdur.

Ne var ki süsleme düzenleri ile ilgili olarak iki aded ion, iki aded dor düzeni tesbit edilmiştir. Bu durumda süsleme düzeni ile ilgili öneriyi, tanrının kültürü ile ilişkiendirmek daha doğru olacaktır. Tatlı suların ve güneşli güzel günlerin

teminatçısı olarak denizcinin koruyucusu gibi görülen tanrı, güzel sanatlara olan etkisi ve ılımlı havası ile Zeus'ta dile gelen erkeksi güçten ve katı hakimiyetten uzaktır. Anadolu kökenli tanrının Hitit mitolojisi ile olan ilişkisi de düşünülecek olursa, Hitit kökenli Arrina'nın Güneş Tanrıçası ile aralarında bir benzerliğe varılabilir. Bütün bu etkilerin neticesinde tanrının dor katılığında değil, ion zerafetinde izler taşıdığı söylenebilir. Byzas Apollon tapınağı için de bu sebeplerden dolayı ion düzeni önerilebilir.

6.2.6. Aphrodite Tapınağı

Zeus'un babası Kronos'u hükümdarlığından etmesiyle, Kronos'un kanlarının denize karışmasıyla oluşan köpüklerden doğduğuna inanılan tanrıça, doğumuyla ilgili mitinde bile denizin büyük etkisini taşır. Aynı zamanda güzel deniz yolculukları ve adaletli deniz ticareti gibi konularda da etkin olduğuna inanılması sonucu Aphrodite çoğu kez 'rüzgarlı burunlarda rüzgarı sakinleştiren, tepelerden cam gibi verrak suya bakan güzel tanrıça' olarak anılmakta (**Graves, 2007, s.127**) ve özellikle Doğu Ege kıyı kentlerinde yaygın tapınım alanı bulmaktadır.

Byzas kentinde yer alan Aphrodite Tapınağı'nın de bu betimleme ile benzer biçimde konumlandırılmış olması dikkati çeker. Tapınak, Sarayburnu'nun denize çıkıntı yapan en uç kısmında, akrapolisin yamacında denizi yukarıdan gören, limanlara son derece hakim bir konumdadır (Bknz., Tablo 68). Günümüzde ise bu yapının bulunduğu alanda St.Irene Kilisesi yer almaktadır(Baknz., Tablo 77). Yerinde yapılan araştırmada tapınağın denize ve limanlara hakim, karşı kıyılardaki Khalkedon'u gören geniş panoromalı bir alan üstünde yer aldığı görülmektedir(Baknz., Tablo 78). Tapınak için özellikle denize bu kadar yakın ve limanların görüşüne hakim bir nokra seçilmesi, tanrıçanın deniz ile ilgili olaylardaki yetkinliğinin yansıması gibidir.

Doğu Ege Aphrodite tapınakları içinde en tipik örneği vererek incelenen tek tapınak olan Knidos Aphrodite Tapınağı, deniz ticaretinin oldukça gelişmiş olduğu kent coğrafi ve sosyo-ekonomik yapısı ile Tarihi Yarımada Sarayburnu mevkiindeki Byzas kenti ile büyük benzerlikler gösterir. Bunun dışında güzel deniz yolculukları ve adaletli deniz ticaretinin teminatçısı olarak görülen Aphrodite tapınağının hem sivil hem de askeri limanlara hakim konumu, Byzas ile benzer nitelikler taşıyan bir diğer özelliktir.

Monopteros planlı Knidos Ahrodite tapınağı için özellikle saf geometrinin kusursuzlukla ifade edildiğine inanılan daire formunun seçimindeki etkenlerde, yine Byzas Aphrodite tapınağı ile ilişki kurulabilir. Tapınağın daire oluşu Knidos'da denize çıkan veya denizden gelen yolcuların her açıdan baktıklarında kusursuz ve eşit bir estetik ile karşılaşmalarını sağlamıştır. Bu sıfatlar ise adaletli deniz ticaretinin teminatçısı olarak görülen tanrıçanın kimliği ile büyük benzerlik içindedir. Dolayısıyla Knidos Aphrodite Tapınağı, Byzas Aphrodite tapınağı için doğrudan önerilebilecek bir model teşkil etmektedir.

6.2.7. Poseidon Tapınağı

Zeus' meydan okuyan ve denizlerin mutlak hakimiyetini elinde bulunduran Poseidon'un, Olympos'un en önemli tanrıları arasında yer aldığı görülür. Ancak ne var ki pek çok mitte tanrılar ile yarışmaya giren ve çoğu kez kaybeden Poseidon'un Doğu Ege kıyılarında da pek çok yerde baş tanrı olamadığı görülür. Doğu Ege kıyılarındaki tapınaklarının yok denecek kadar az olması da bu durumu doğrular niteliktedir.

Byzas'taki Poseidon Tapınağı'nın Aphrodite Tapınağı'nın bulunduğu alanın hemen yanında, denize hakim konumdadır. Byzas Poseidon tapınağı için örnek teşkil edecek bir tapınağın varlığı Doğu Ege için söz konusu olmadığından en tipik örnek olarak Sunion Poseidon Tapınağı incelenmiştir (Baknz., Çizelge 39) . Bunun nedeni, Sunion'daki tapınağın konumunun Byzas Poseidon tapınağı ile doğrudan benzerlik içinde olmasıdır. Her iki tapınak da denizin hemen kıyısında, ama denizden yüksek dik yamaçlar üzerine yerleştirilmiştir. Deniz ticaretinin öneli olduğu ve denizlerin hâkimi olan tanrının korumacılığına duyulan büyük ihtiyat benzerlik gösteren bir diğer noktadır. Dolayısıyla hem lokasyondaki benzerlik hem de tanrısal kültür benzerliği, Byzas Poseidon tapınağı için Sunion örneğinin uygulanmasını sağlamıştır.

SONUÇ

Tarihi Yarımada Sarayburnu mevkiinde kurulan Byzas kentine ait Zeus, Hera, Athena, Apolon, Artemis, Aphrodite ve Poseidon tapınakları, çeşitli harita ve belgelere dayanarak yerlerine yerleştirilmeye çalışılmıştır. Tapınaklar ile kent arasında kurulmaya çalışılan bağlantıda, gerek tapınakların kent içindeki konumlarını belirleyen genel yargılardan, gerekse Byzas ile benzerlik içinde olan Doğu Ege kıyı şeridindeki tapınakların tipolojilerinden yararlanılmıştır.

Tapınakların konumlarını ve mimari özelliklerini etkileyen bir diğer unsur da kentlerde tapınımı görülecek tanrıların seçilmesi ve kentsel kültürün oluşması olarak karşımıza çıkar. Yine Doğu Ege kıyı kentlerinde yapılan araştırmada, Athena, Aphrodite, Artemis, Apollon ve Poseidon'un deniz ile ilgili olaylarda çeşitli nitelikleri ile tapınım gördüğü, çoğunlukla bir arada aynı kentlerin kültürel yapısı içinde yer aldıkları görülmektedir. Bu tanrılara ait tapınakların ise, özellikle deniz ticaretinin önemli olduğu burun kentlerinde tapınaklarının kimi zaman bağımsız olarak, kimi zaman ise birbirleri ile çeşitli kombinasyonlar içinde konumlanmış olduğu görülür (Bknz., Çizelge 1-40). Sözü edilen tapınakların hemen hepsinin akropolde veya kentin kolayca görülebilecek bir noktasında herkes tarafından görülebilecek, ancak kolay ulaşılamayacak noktalara yerleştirilmiş olmaları dikkati çeker. Bu tapınakların aynı zamanda doğudan batıya yönelmiş durumda olmaları ise, yerel bir etkinin varlığını gösterir gibidir.

Athena, Apollon, Artemis, Aphrodite ve Poseidon'dan farklı olarak Zeus tapınaklarının ise, bu tanrıların da tapınaklarının bulunduğu kentlerde, çoğu zaman onlardan izole bir alanda, özellikle stoa binalarının da bulunduğu kent içi ticaret merkezine yakın alanlarda konumlandırılmış olduğu görülür (Bknz., Çizelge 1-6). Hera'nın ise, denizcilerin koruyucu babası niteliğindeki kocası Zeus'un yardımcısı olarak kentsel kültür içinde yer aldığı (Bknz., Çizelge 7-9), tapınaklarının ise Bergama örneğinde olduğu gibi (Bknz., Çizelge 7) gymnasium veya hipodrom gibi spor aktiviteleri ile ilişkilendirilebileceği düşünülebilir.

Byzas tapınaklarının kent içindeki konumlarının da, Doğu Ege örnekleri ile benzer niteliklerde olduğu; tapınakların deniz ticareti, güvenli deniz yolculuğu gibi olayların önemli olduğu kentlerde denize hâkim tepelik alanlar veya Poseidon gibi tanrılara ait tapınakların deniz üzerinde sarp ve dik yamaçlar üzerinde yerleştirilmiş

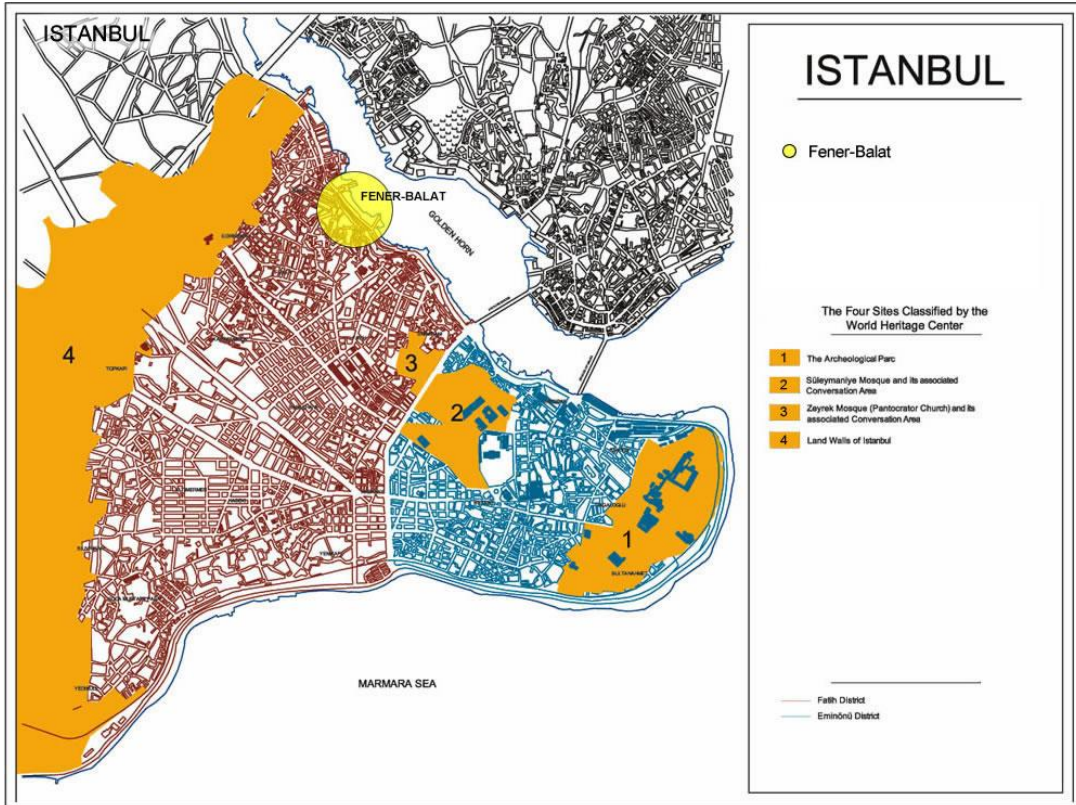
oldukları sonucuna varılabilir. Zeus Tapınağı'nın ise yine incelenen örnekler paralelinde diğer tapınaklardan ayrı bir konumda, muhtemelen stoaların çevrelediği bir yüksek ancak düzlük bir alan üstünde kurulmuş olabileceği de oldukça kuvvetli bir ihtimal olarak karşımıza çıkar.

Tapınakların sahip olabileceği mimari özellikler ve süsleme detayları ile ilgili olarak, Doğu Ege kıyı kentlerinde incelenen belirli tanrılara ait tapınakların verilerinden yararlanılmıştır. Bu amaçla incelenen kentlerde her tanrıya ait tapınağın verileri ayrı ayrı dökümanteye edilmiş, elde edilen sonuçlardan istatistiksel birer sonuç çizelgesi çıkarılmıştır. Dolayısıyla sözü geçen tanrılara ait tapınakların biçimsel özelliklerinin çoğunlukla nasıl olduğuna dair genel bir kabul elde etmek mümkün olmuştur. İncelenen tapınaklardan çıkan istatistiksel sonuçlar ve izlenen bu metod sonucunda; Zeus tapınağının dor düzeninde bir prostylos (Baknz., Çizelge 6), Hera tapınağı'nın ion düzeninde bir prstylos(Baknz., Çizelge 9), Athena Tapınağı'nın dor düzeninde bir peripteros(Baknz., Çizelge 21), Aphrodite Tapınağı'nın korent düzeninde bir monopteros(Baknz., Çizelge 38), ve Poseidon Tapınağı'nda dor düzeninde bir peripteros olabileceği(Baknz., Çizelge 40) ihtimalleri üzerinde durulmuş, restitüsyon çizimleri bu yönde hazırlanmıştır.

TABLULAR

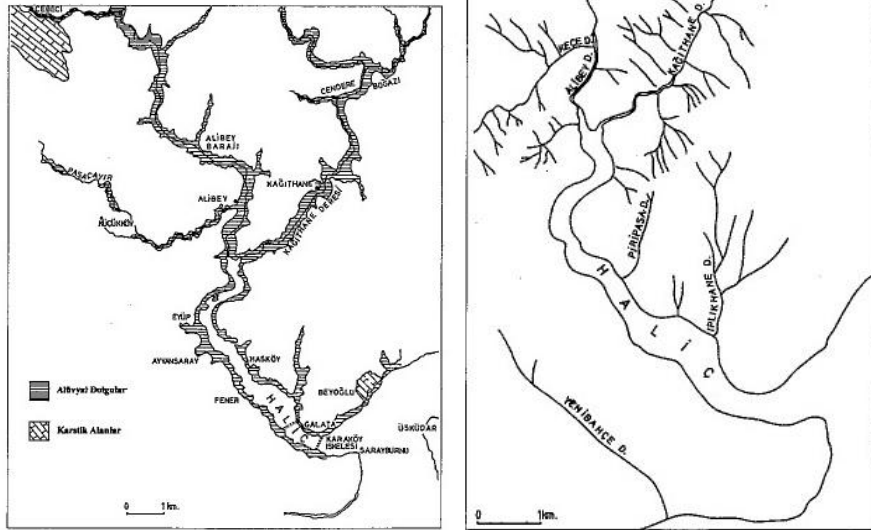
Tablo 1: Tarihi Yarımada hava fotoğrafı.

Tablo 2 : İstanbul Arkeolojik Sit Alanları Haritası

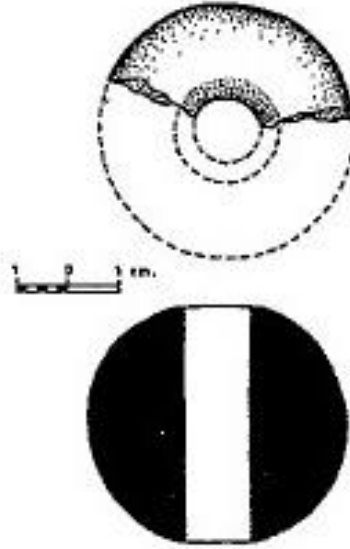
Tablo 3: İstanbul dışında kalan Prehistorik Çağ yerleşmeleri

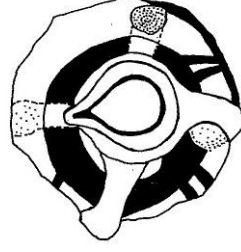
Tablo 4 : Alibey ve Kağıthane derelerinin oluşturduğu alüvyal alanlar.

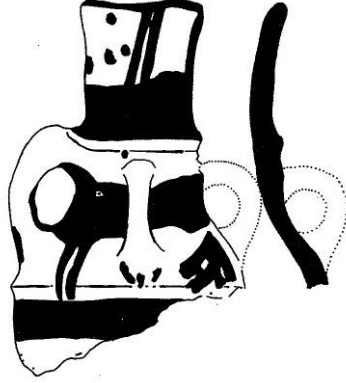
Tablo 5

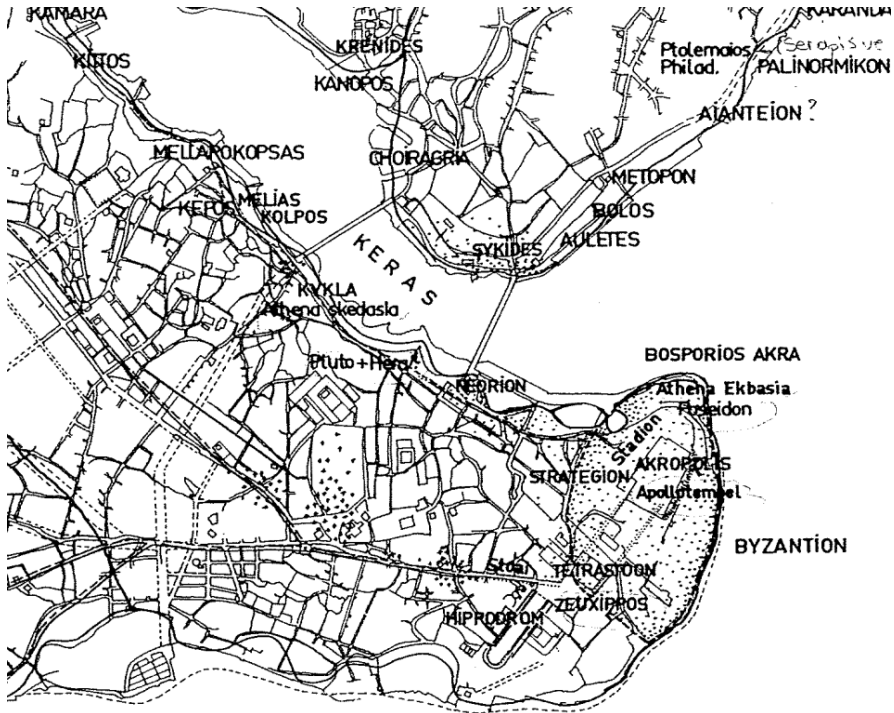
Tablo 6: İlk Tunç Çağı'nda Hipodrom ve St.Evphemia arasında yerleşimin bulunduğunu gösteren çok önemli bir kanıt olan parça.

1 0 1 2 cm.

Tablo 7: Çarşıkapı Kocamustafa Paşa Türbesi yakınlarında Geç Kıbrıs çağı Yerleşimi olduğunu belgeleyen parça.

Tablo 8: Kuruluş ve gelişme aşamasında Sarayburnu mevkiindeki Byzas kent-devleti.

Tablo 9; Kutsal hayvanı olan kartal ile birlikte betimlenen Zeus heykeli.

Tablo 10; Akıl ve bilgelik tanrıçası Athena heykeli.

Tablo 11; Ana Tanrıça Kybele ile yakından bağlantılı olarak betimlenen Ephessos Artemisi

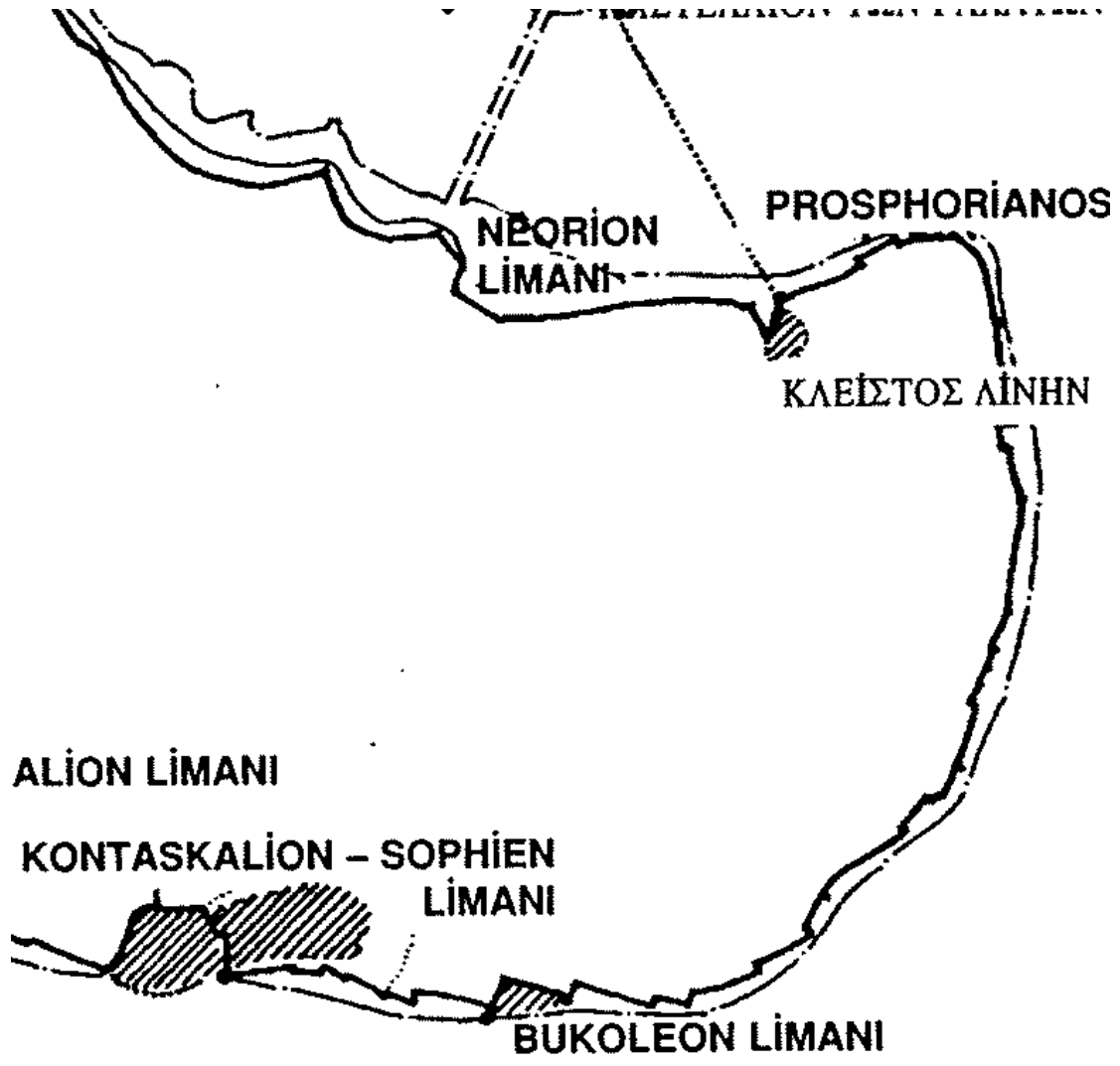
Tablo 12, Güneş Tanrısı Apollon

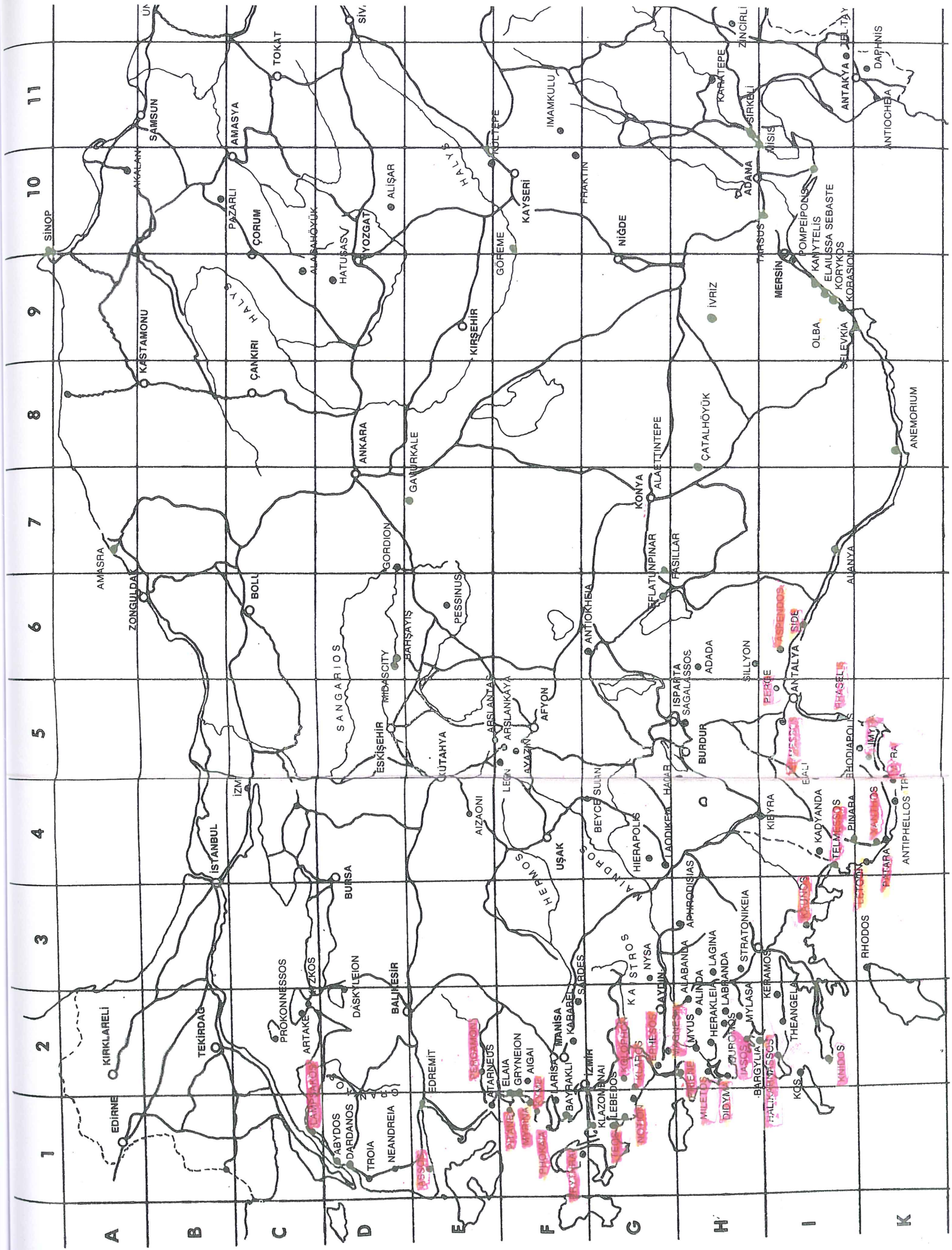
Tablo 13 – Knidos Aphrodit'i (Roma Kopyası)

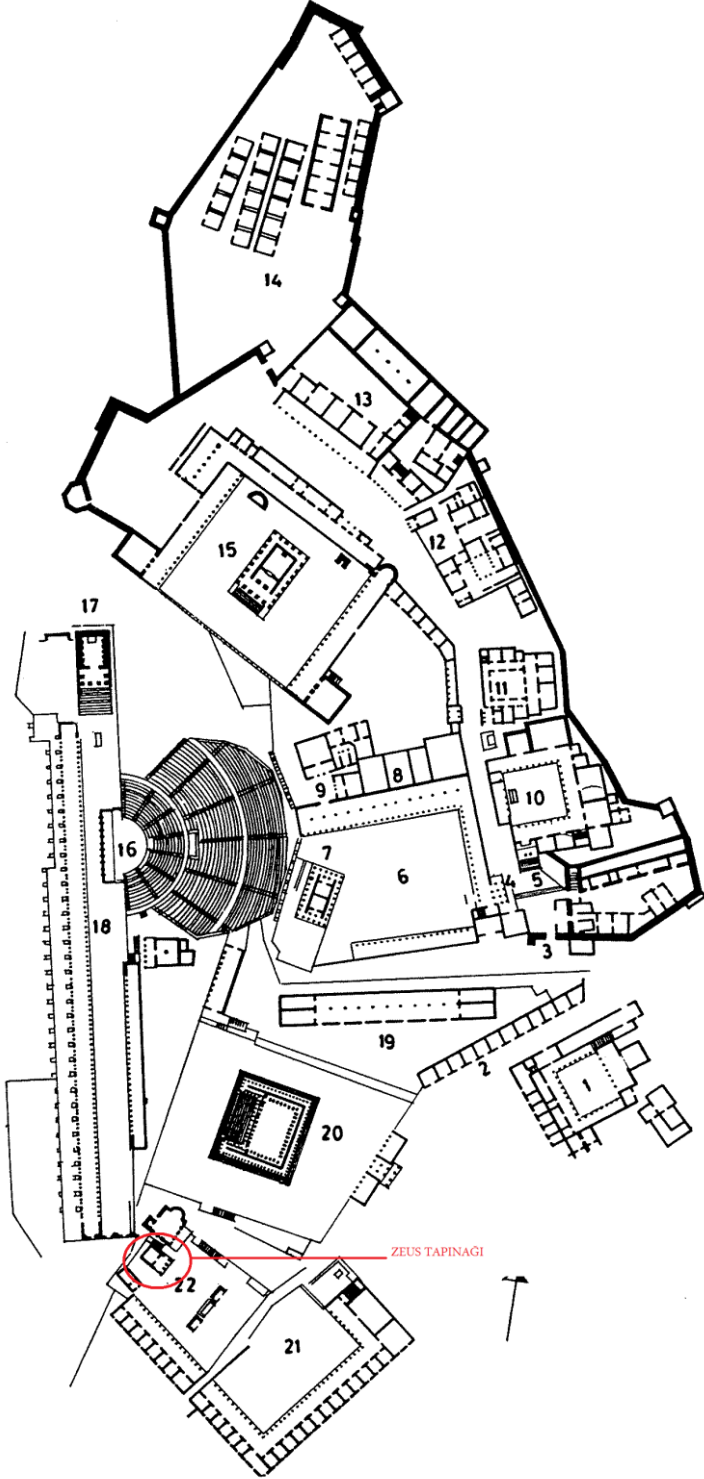

Tablo 14; Rüzgarın ve Denizlerin tanrısı Poseidon

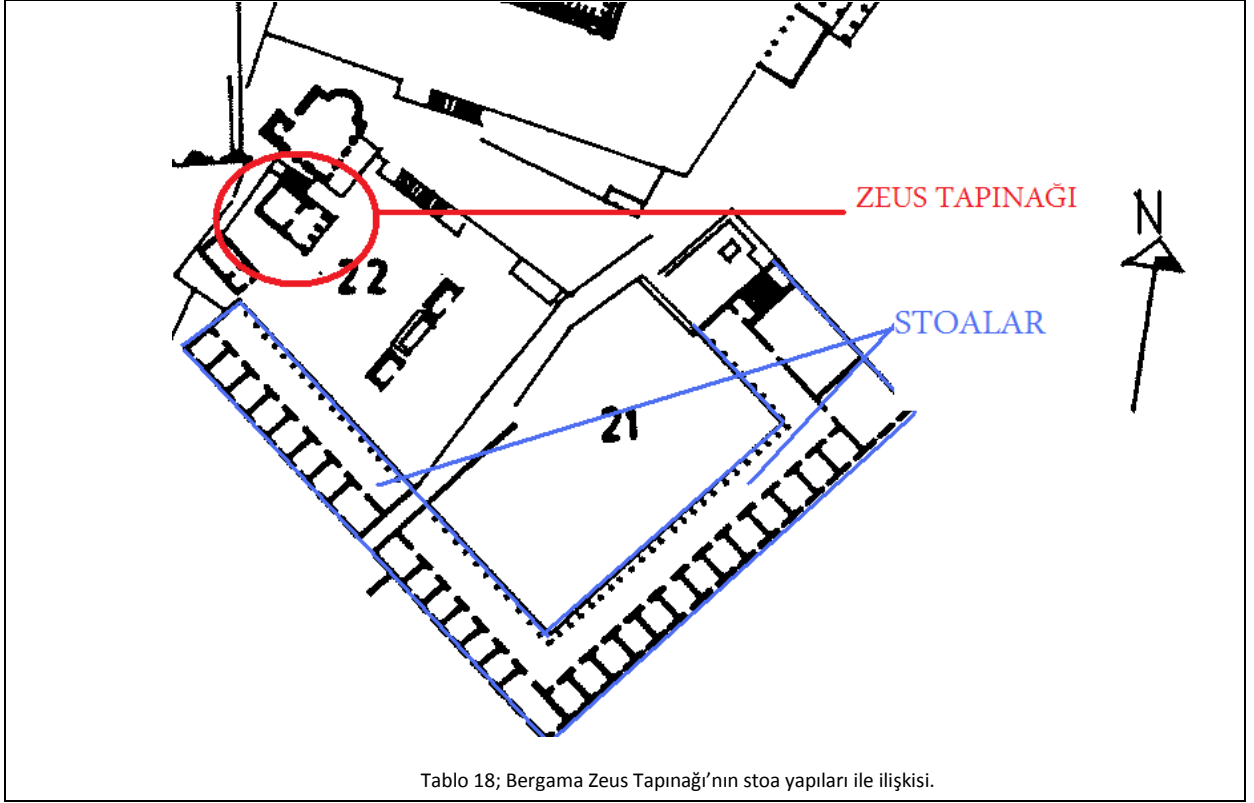

Tablo 15; İ.Ö.1 yılında Byzas Limanlarının dağılımı.

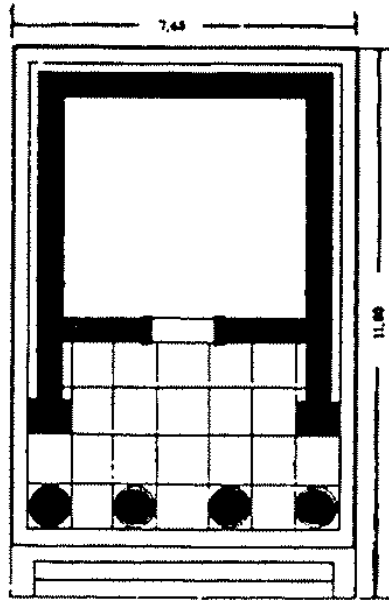

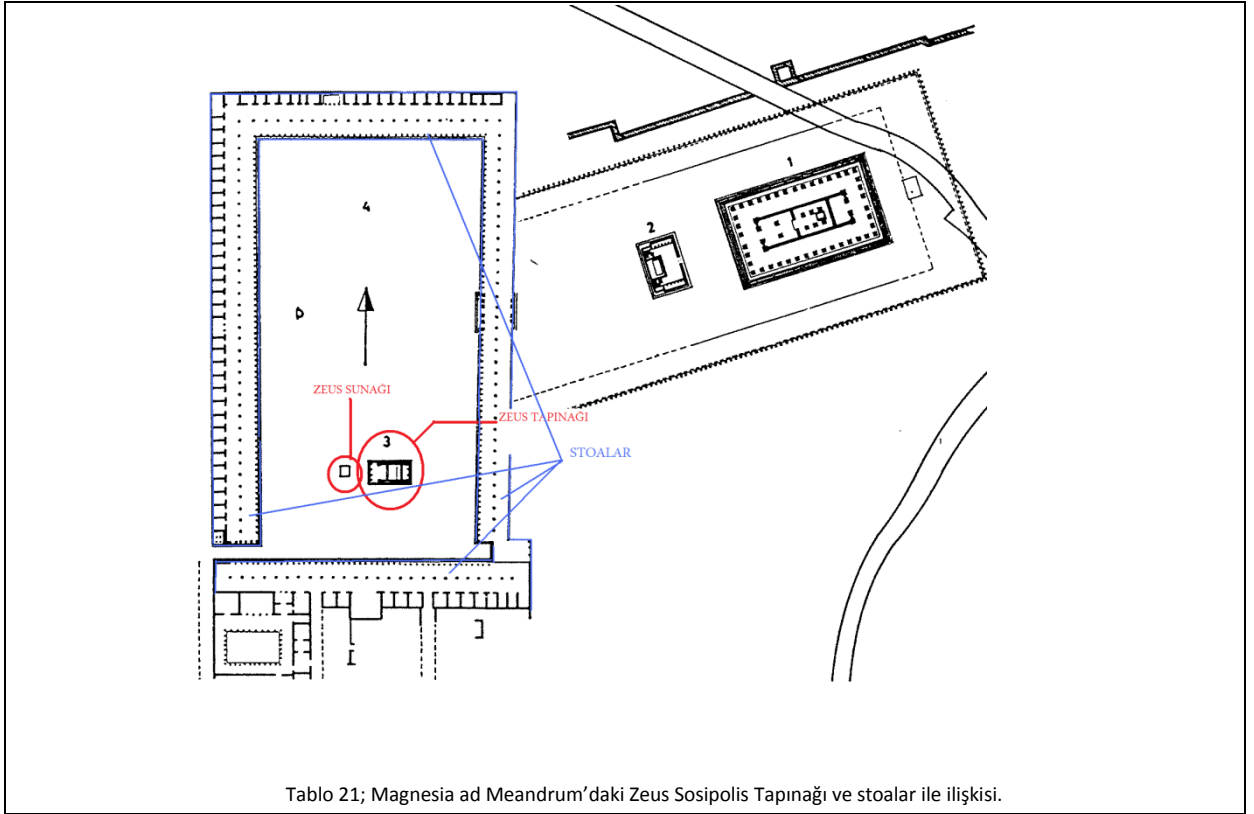
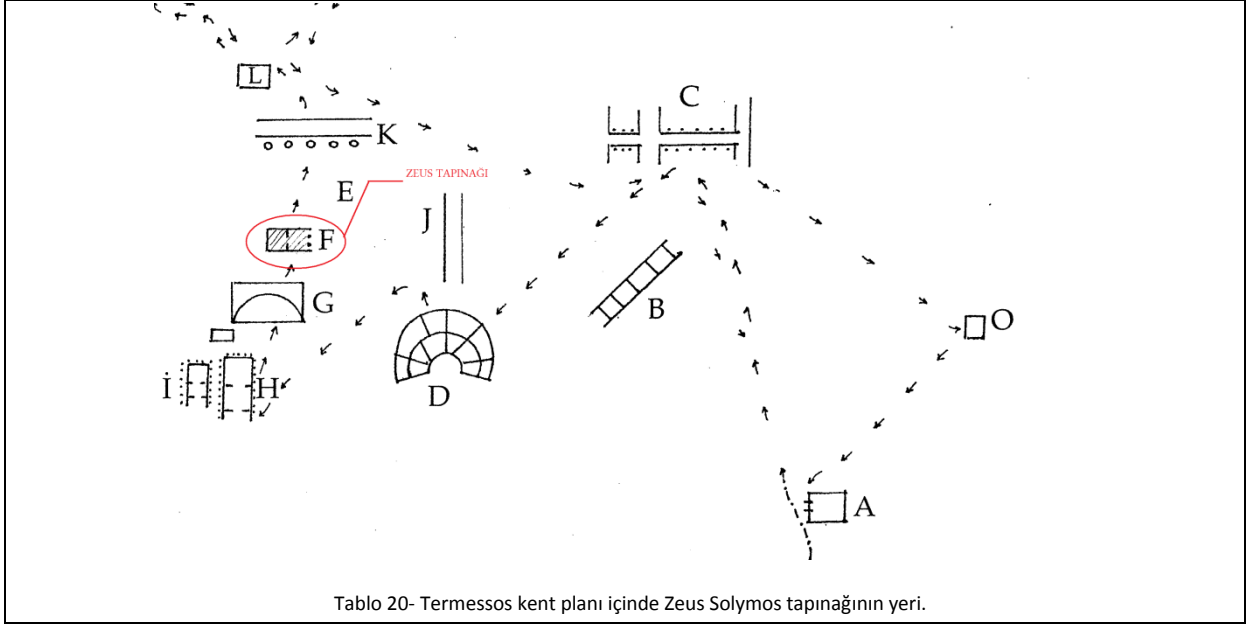
Tablo 17 –Bergama şehir planı içinde agoradaki Zeus Tapınağı'nın yeri.

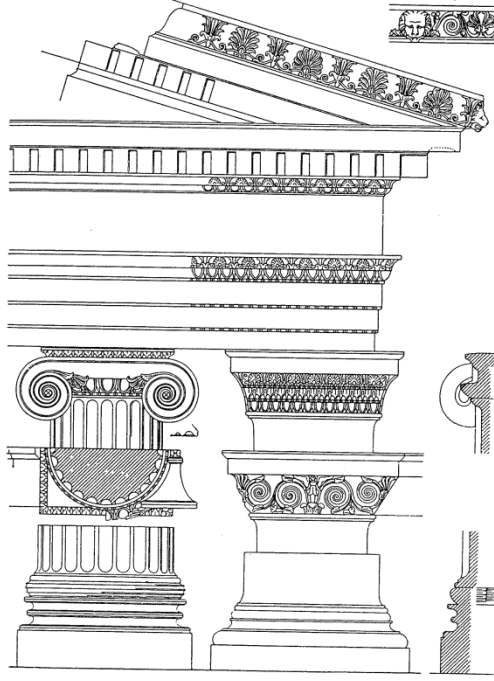

Tablo 18; Bergama Zeus Tapınağı'nın stoa yapıları ile ilişkisi.

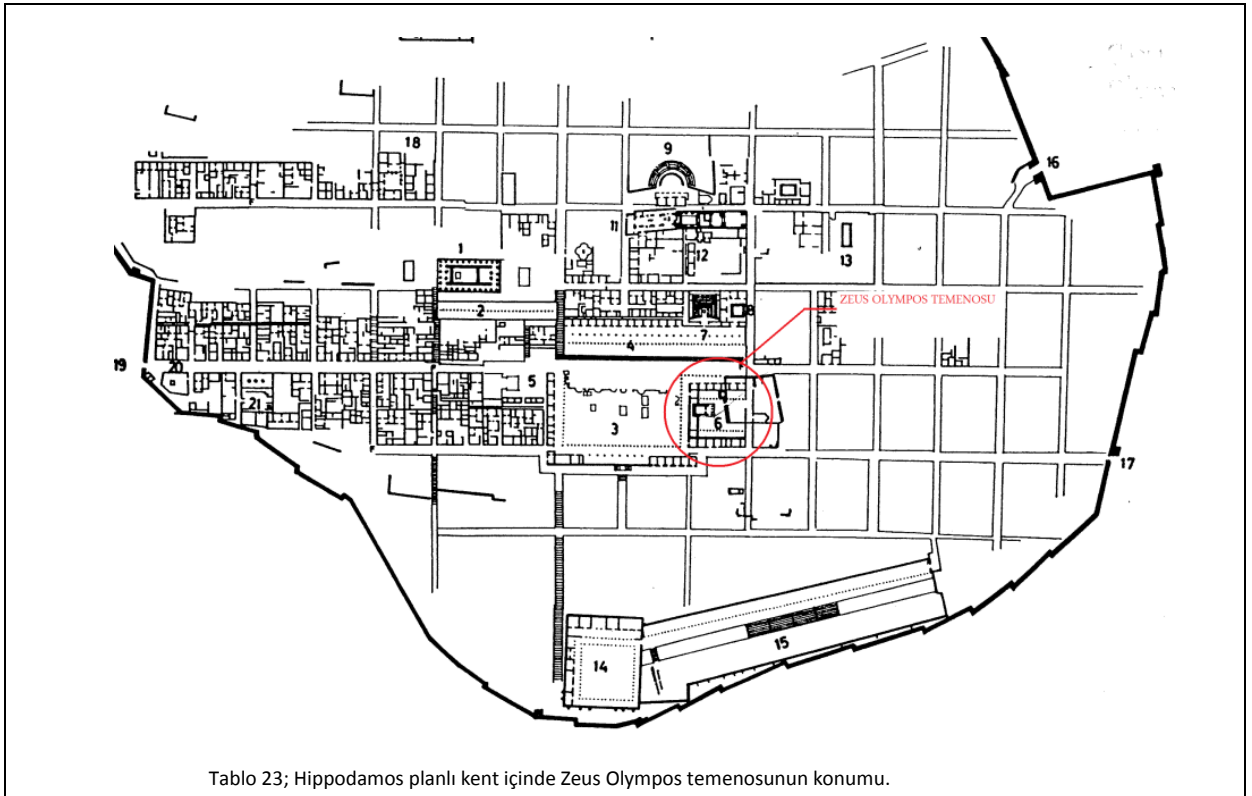

Tablo 19- Bergama Zeus Tapınağı planı.

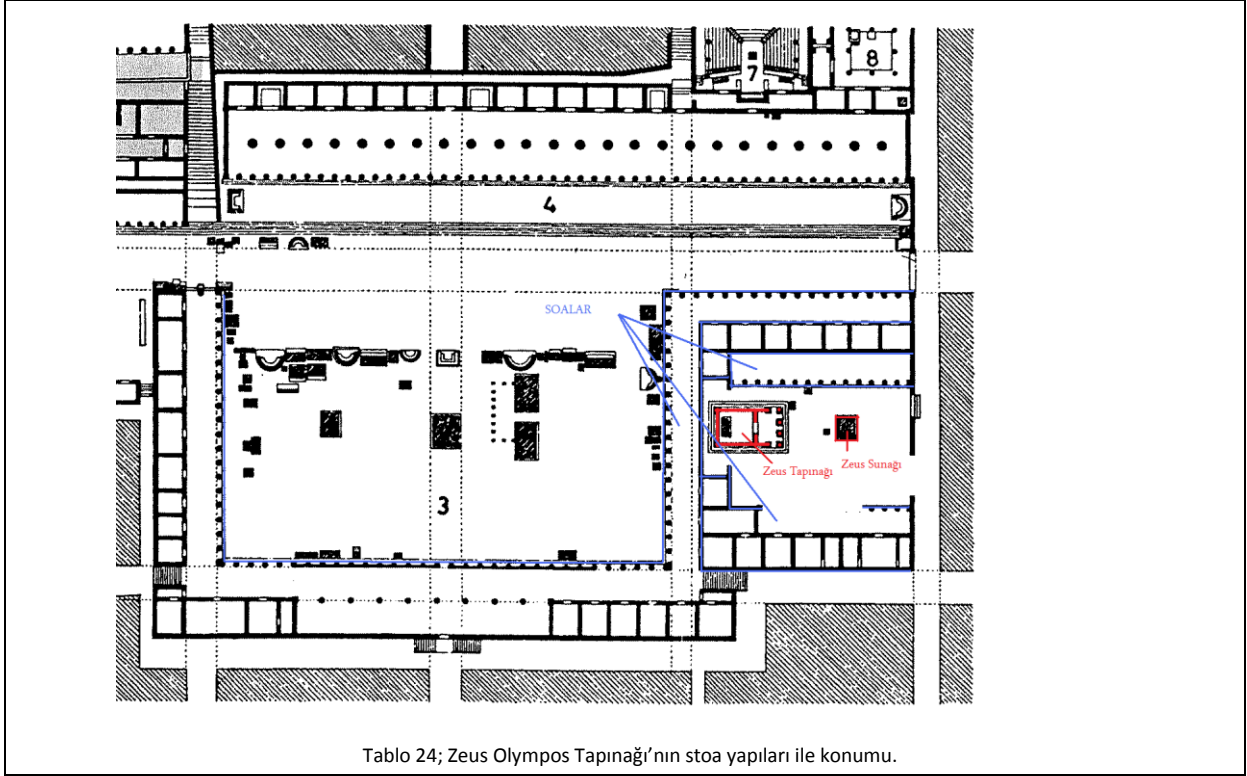

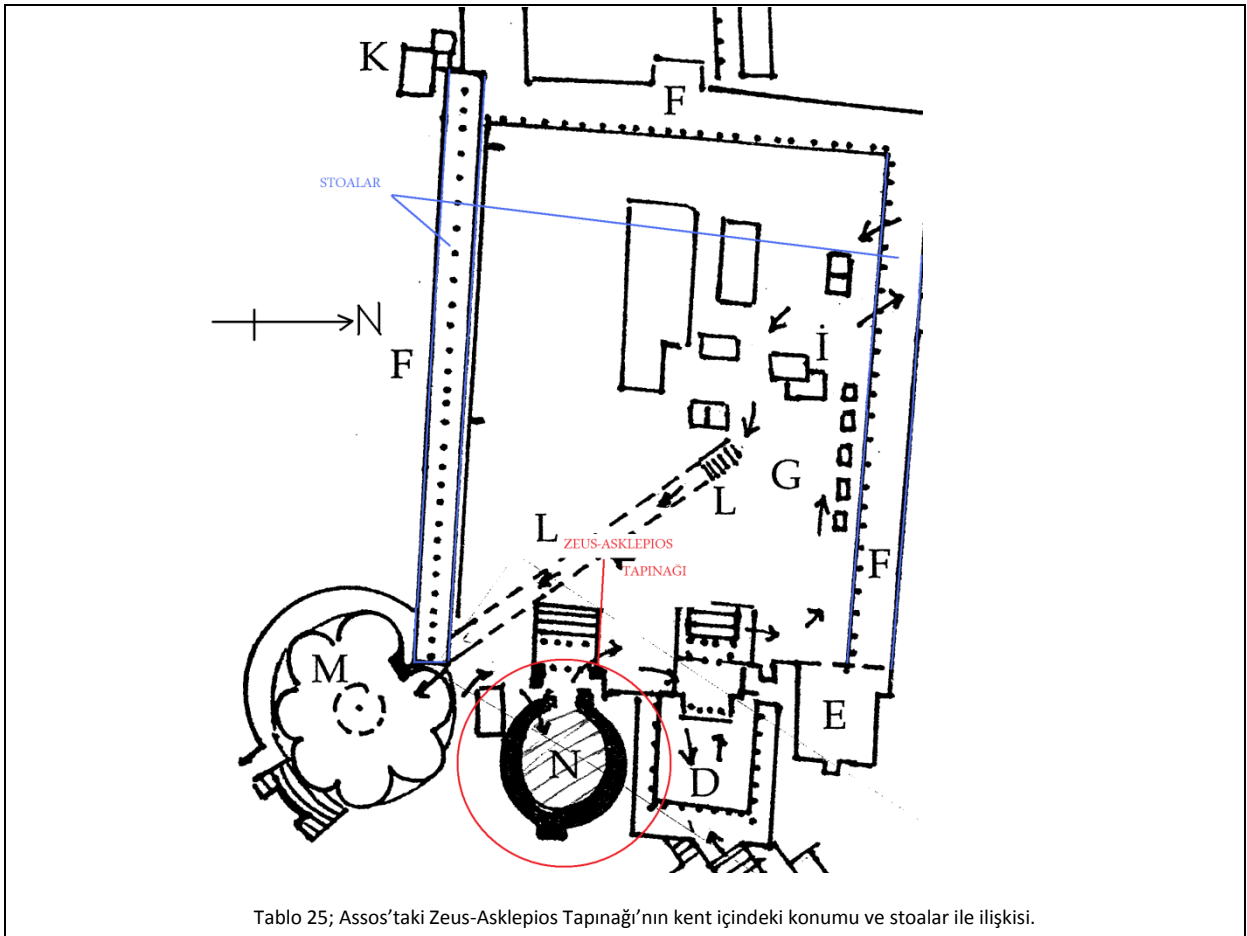
Tablo 22; Magnesia ad Meandrum'daki Zeus Sosipolis Tapınağı'na ait süsleme detayı.

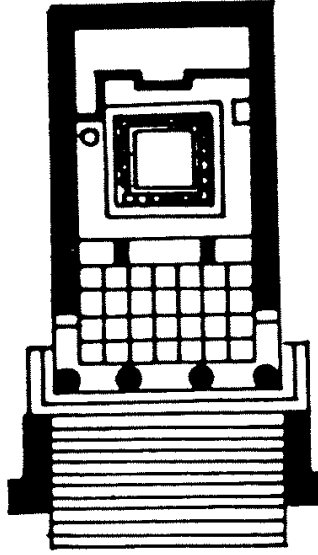
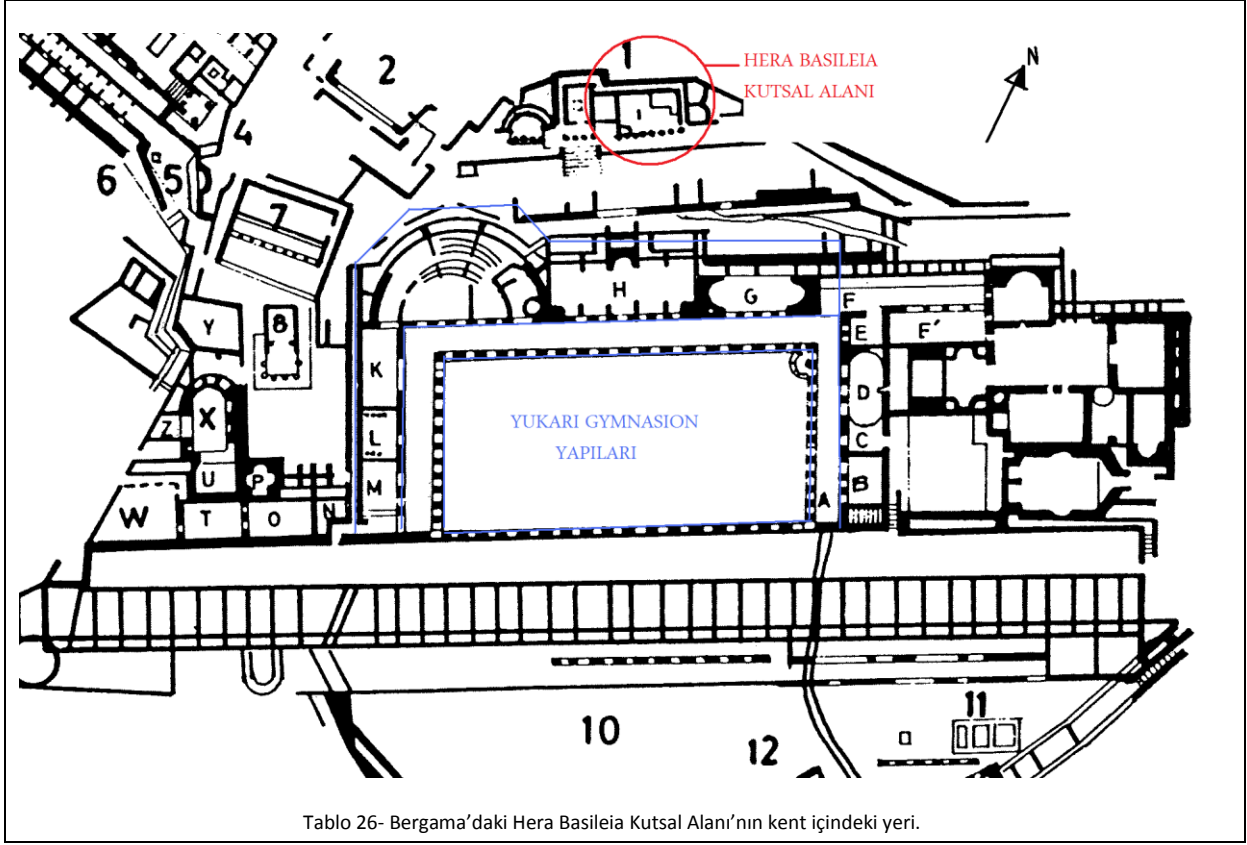
Tablo 23; Hippodamos planlı kent içinde Zeus Olympos temenosunun konumu.

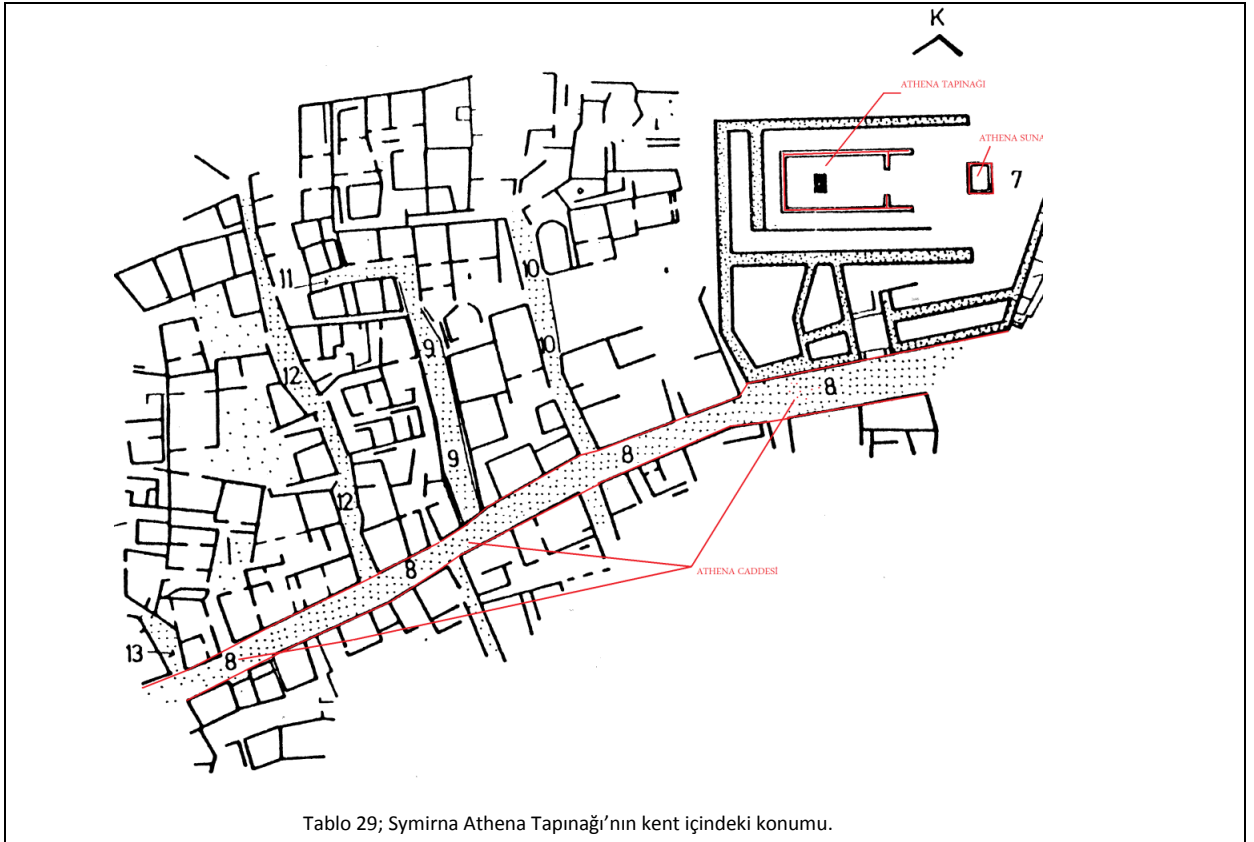
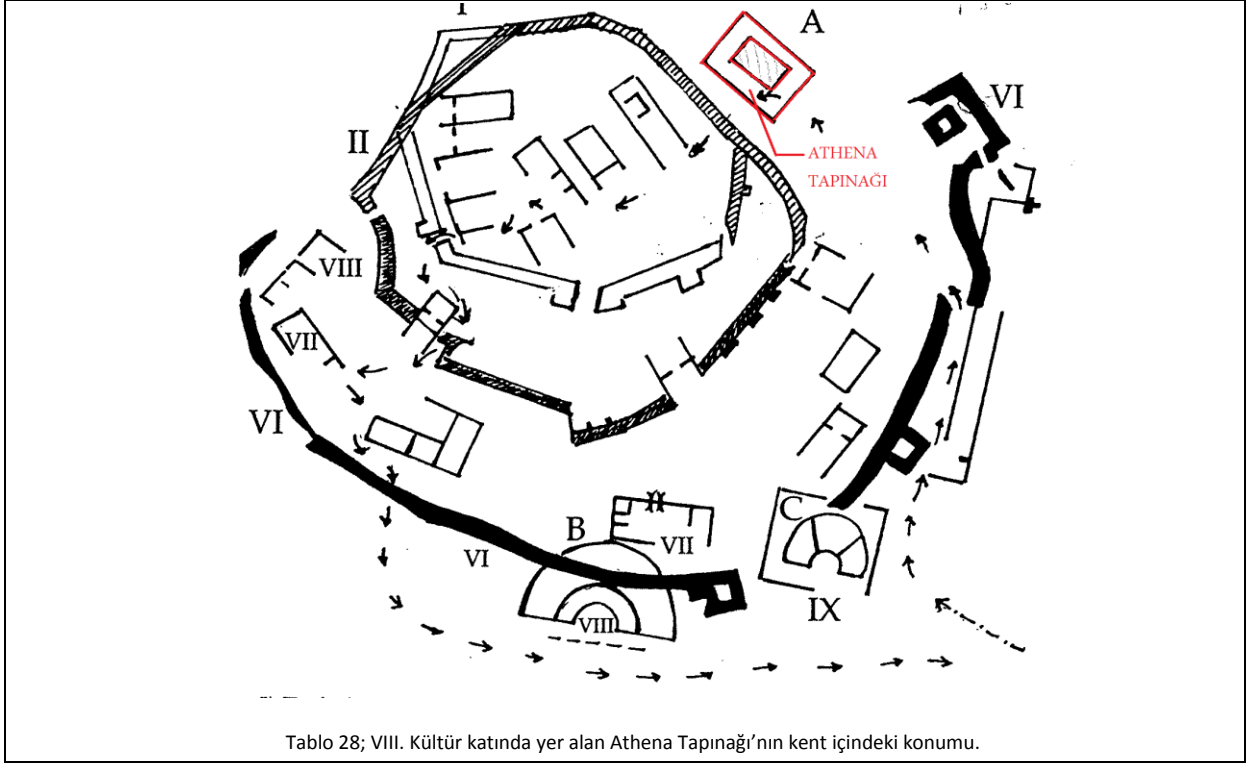

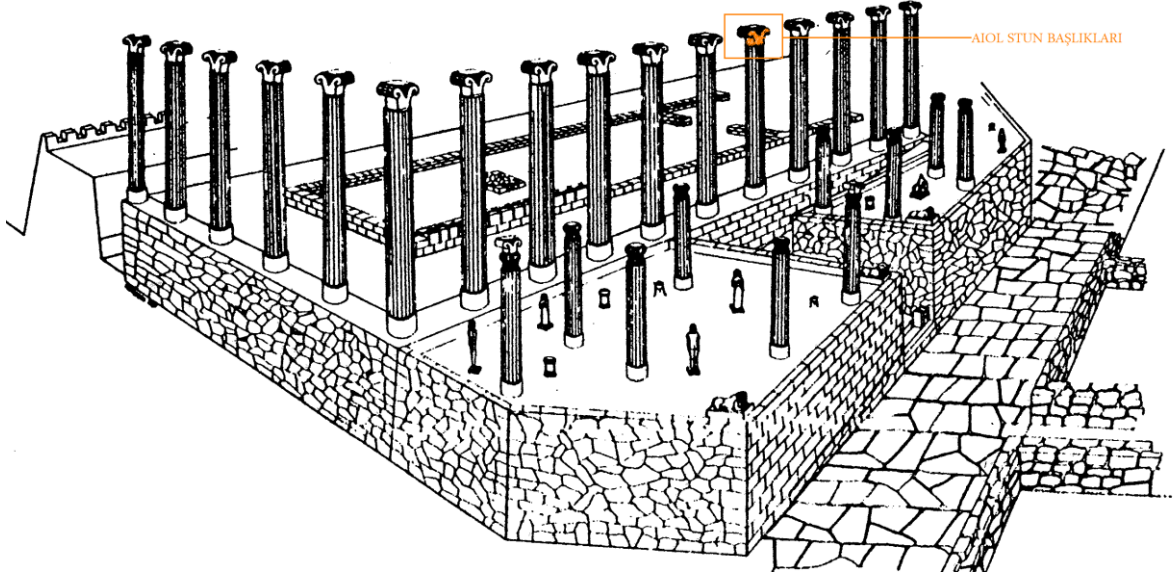
Tablo 24; Zeus Olympos Tapınağı'nın stoa yapıları ile konumu.

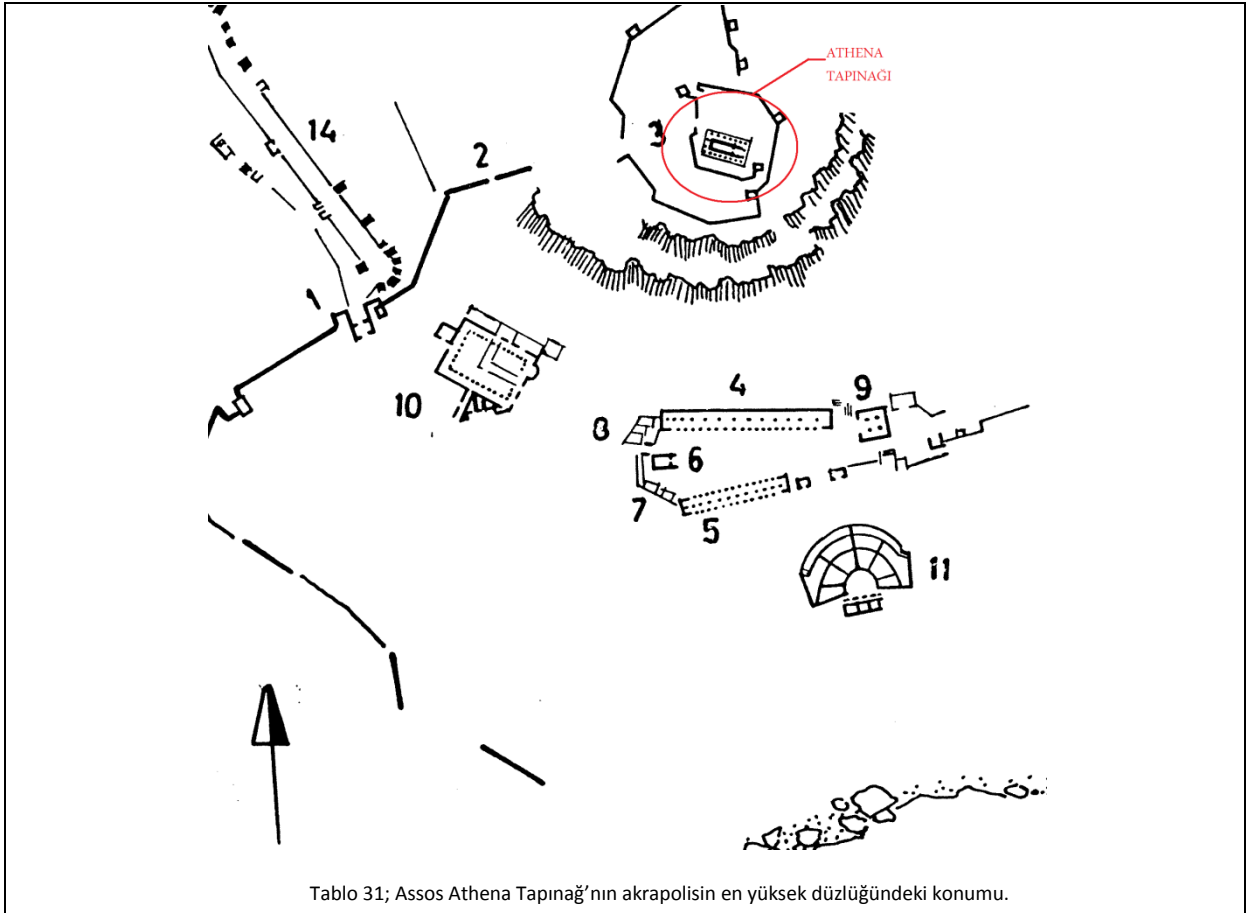
Tablo 25; Assos'taki Zeus-Asklepios Tapınağı'nın kent içindeki konumu ve stoalar ile ilişkisi.

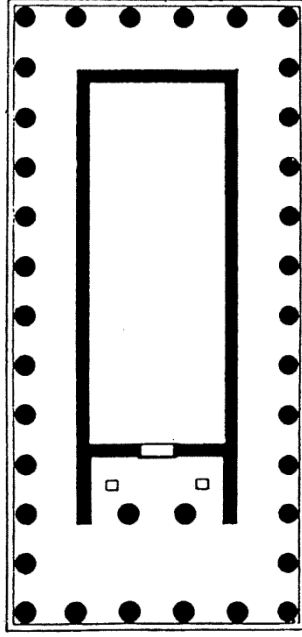

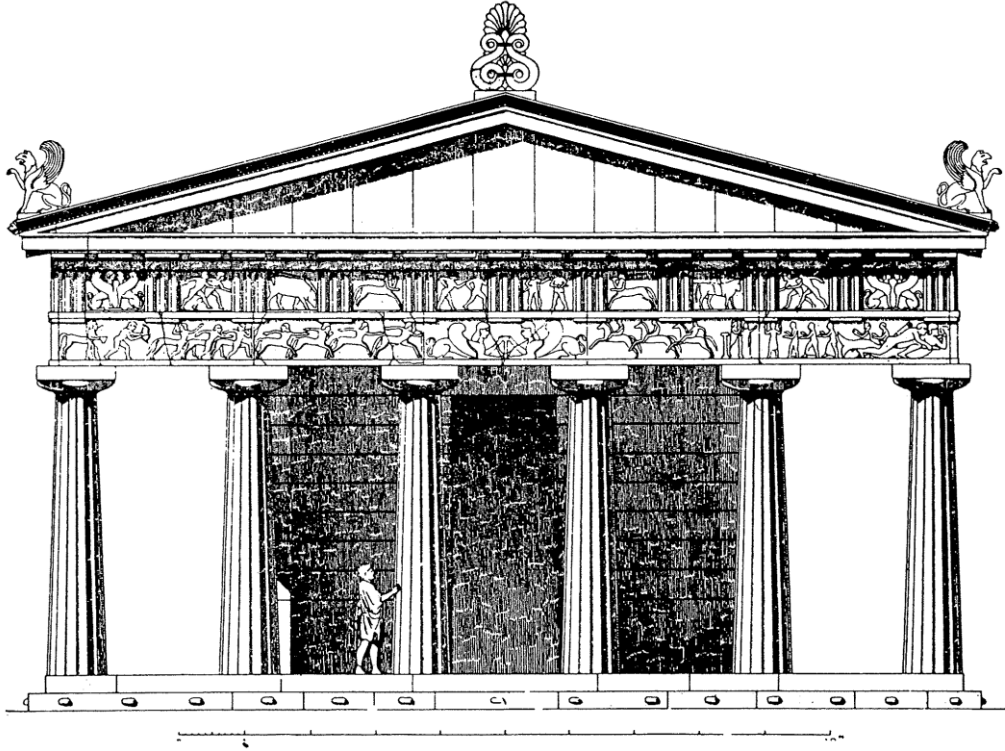
Tablo 30; Symirna Athena Tapnağı'nın kalıntıları.

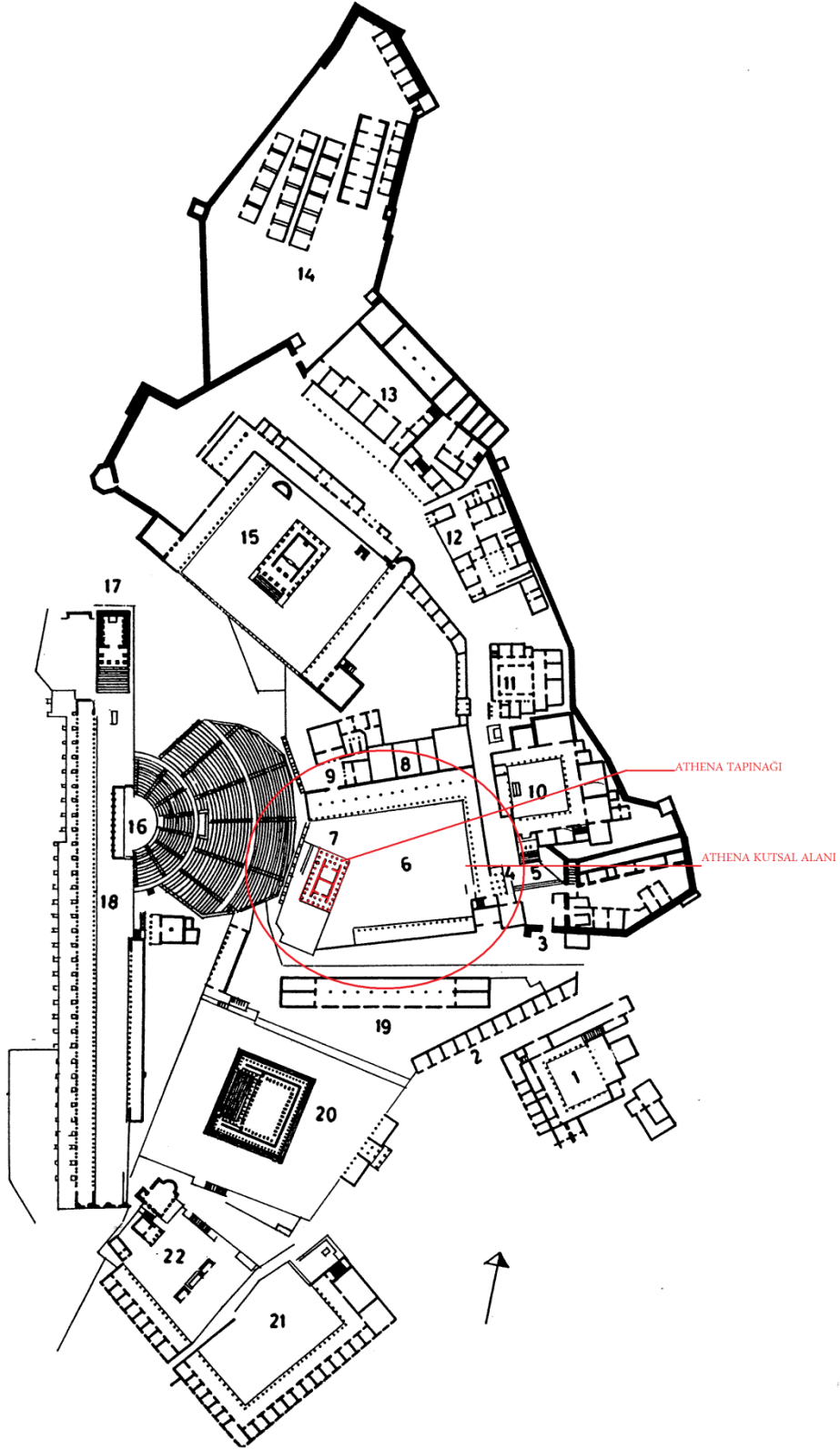
Tablo 31; Assos Athena Tapınağ'ın akropolisin en yüksek düzlüğündeki konumu.

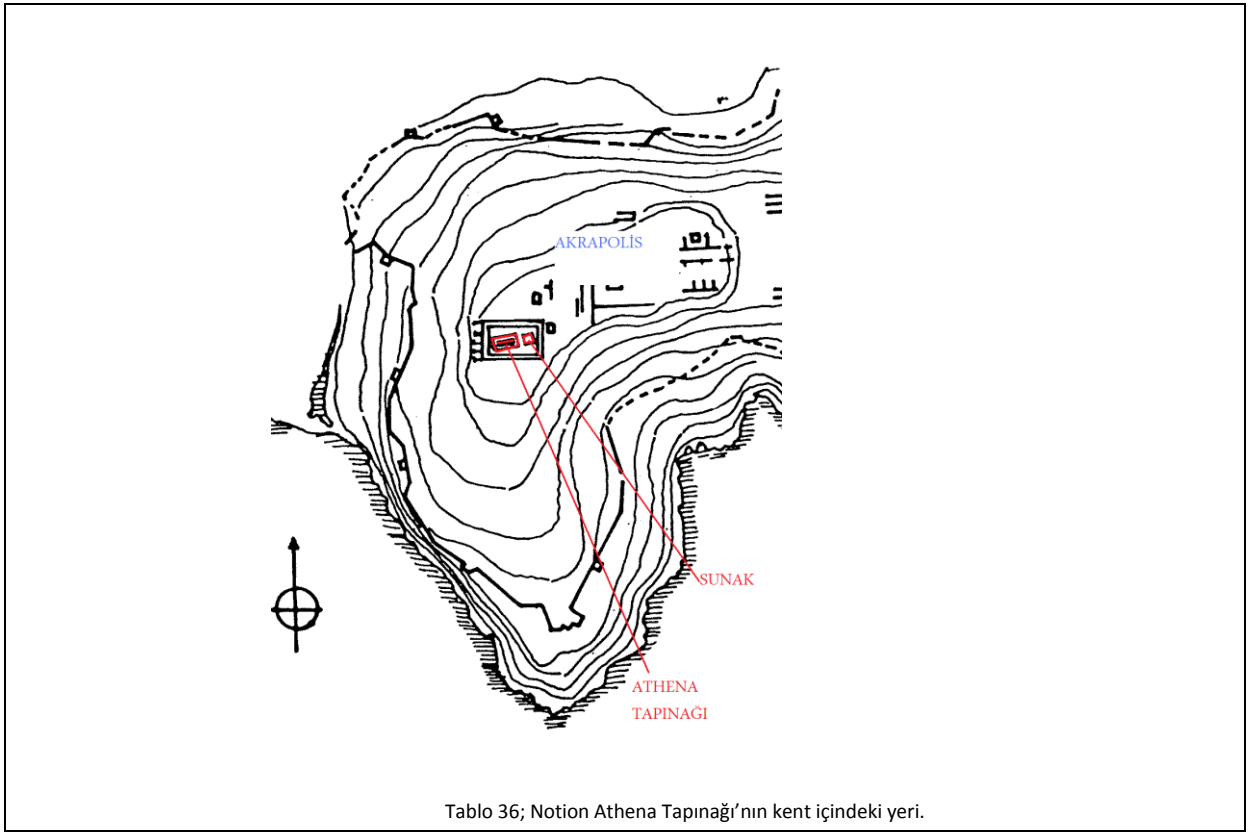
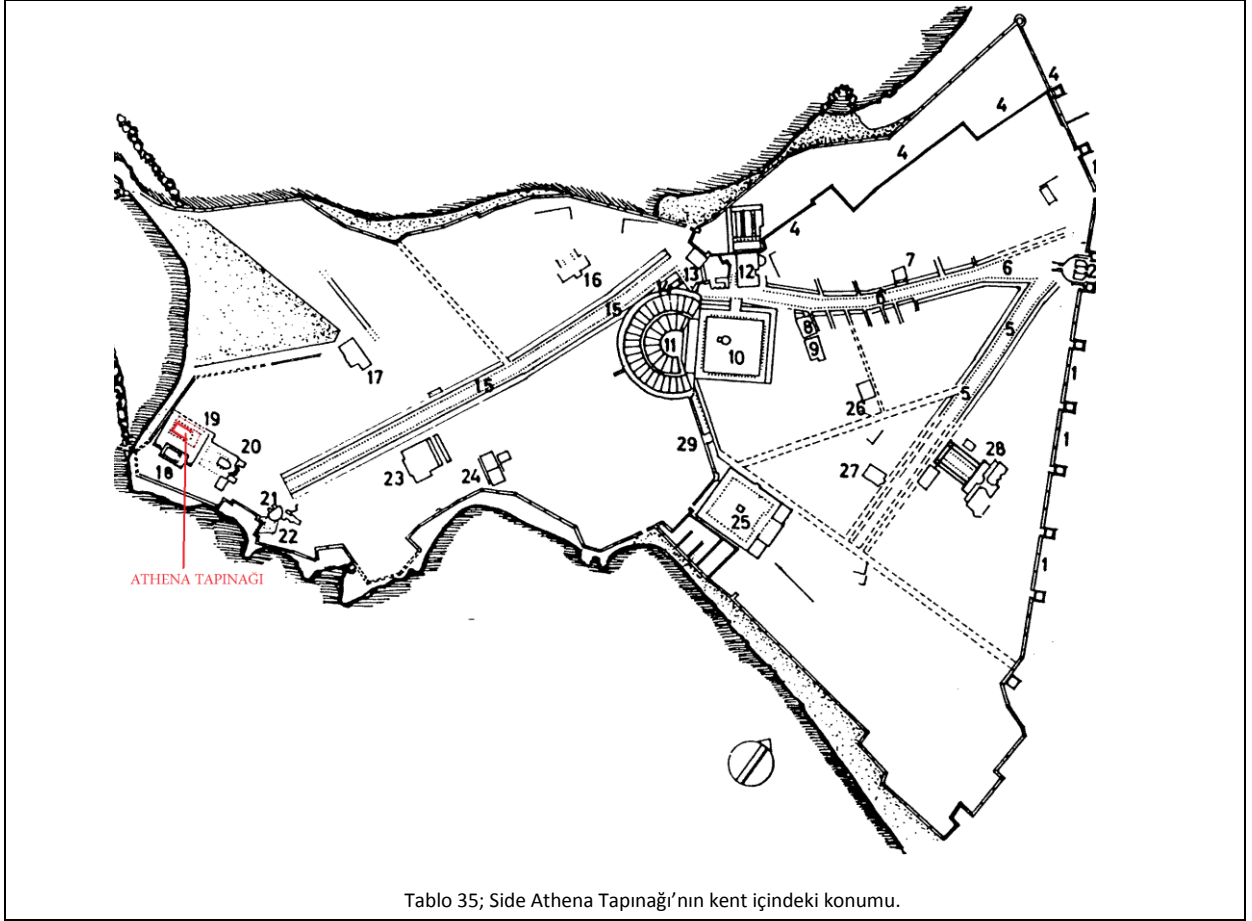
Tablo 32; Assos Athena Tapınağı'nın planı.

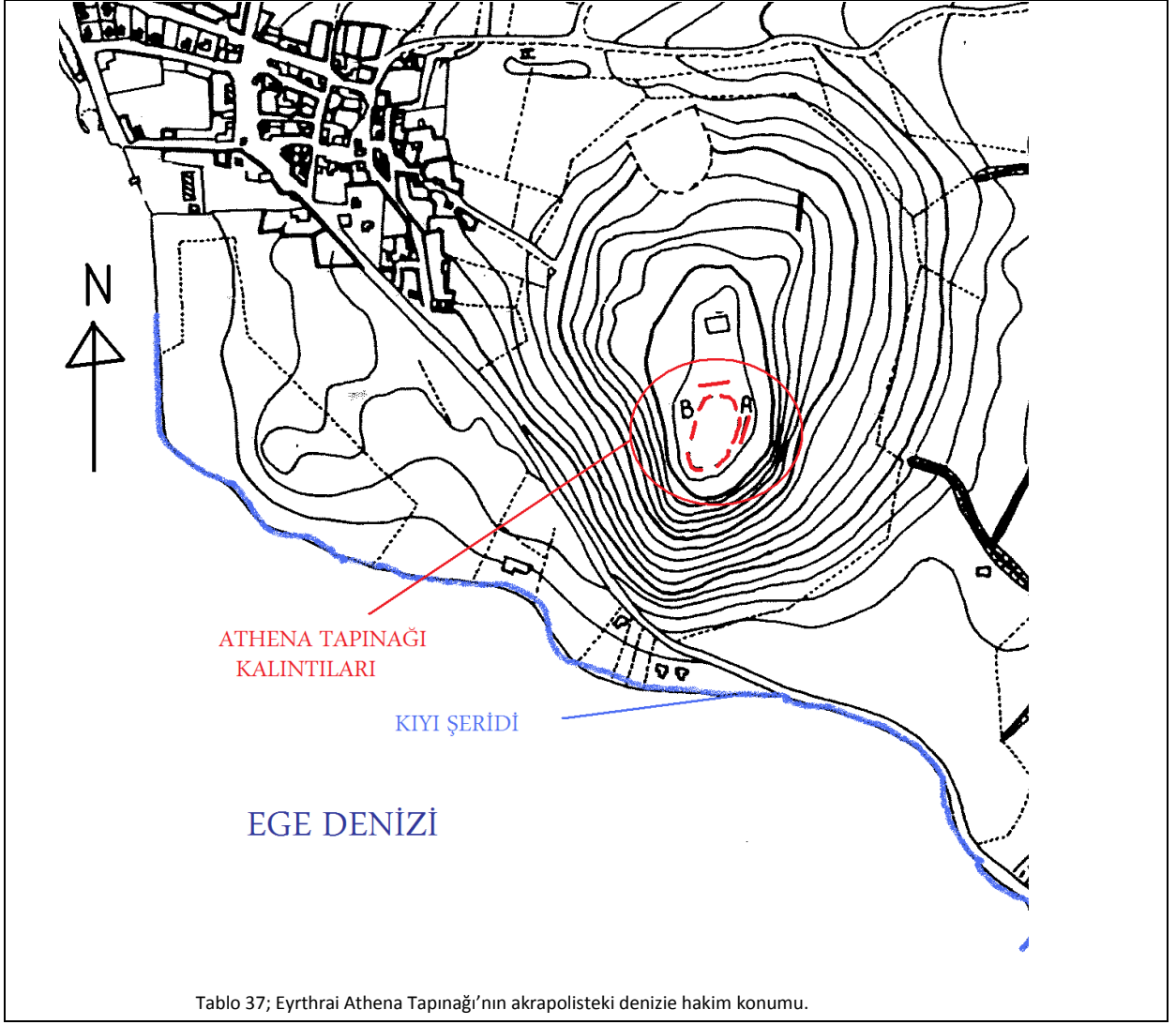

Tablo 33; Assos Athena tapınağı'nın rekonstrüksyonu.

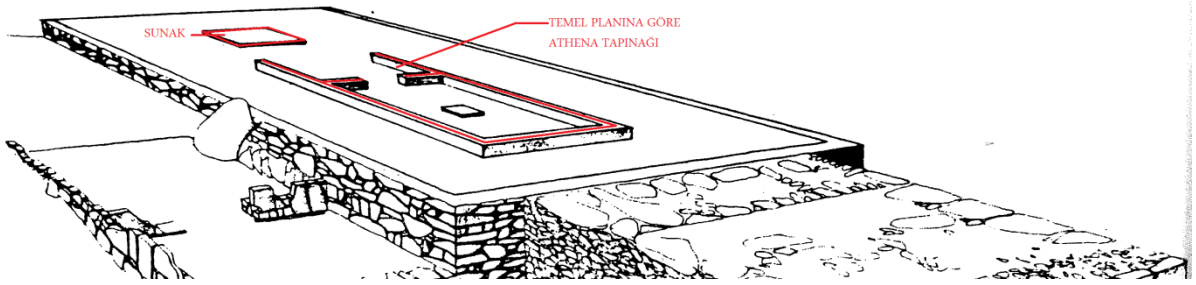

Tablo 34; Bergama Athena tapınağı'nın kent içindeki yeri.

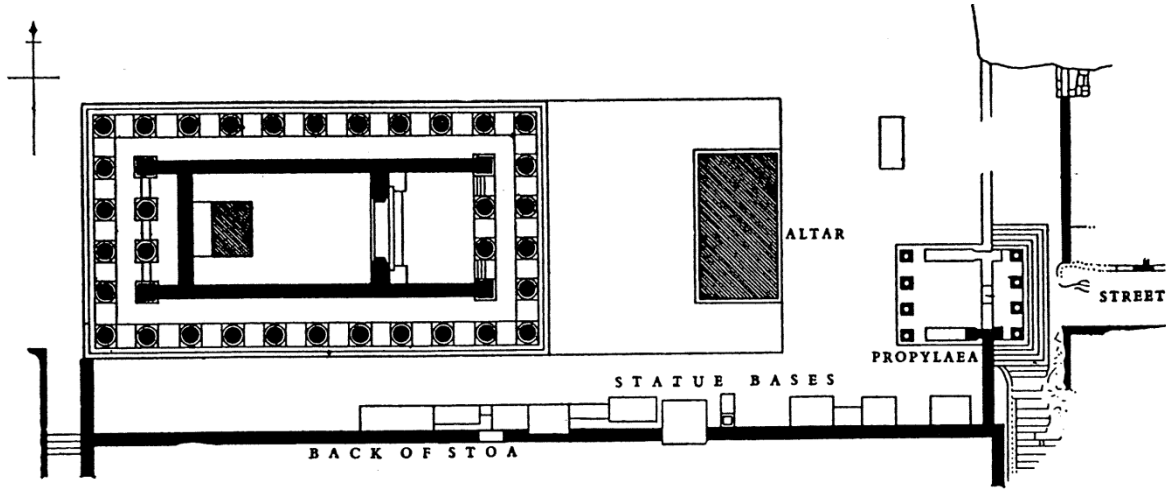
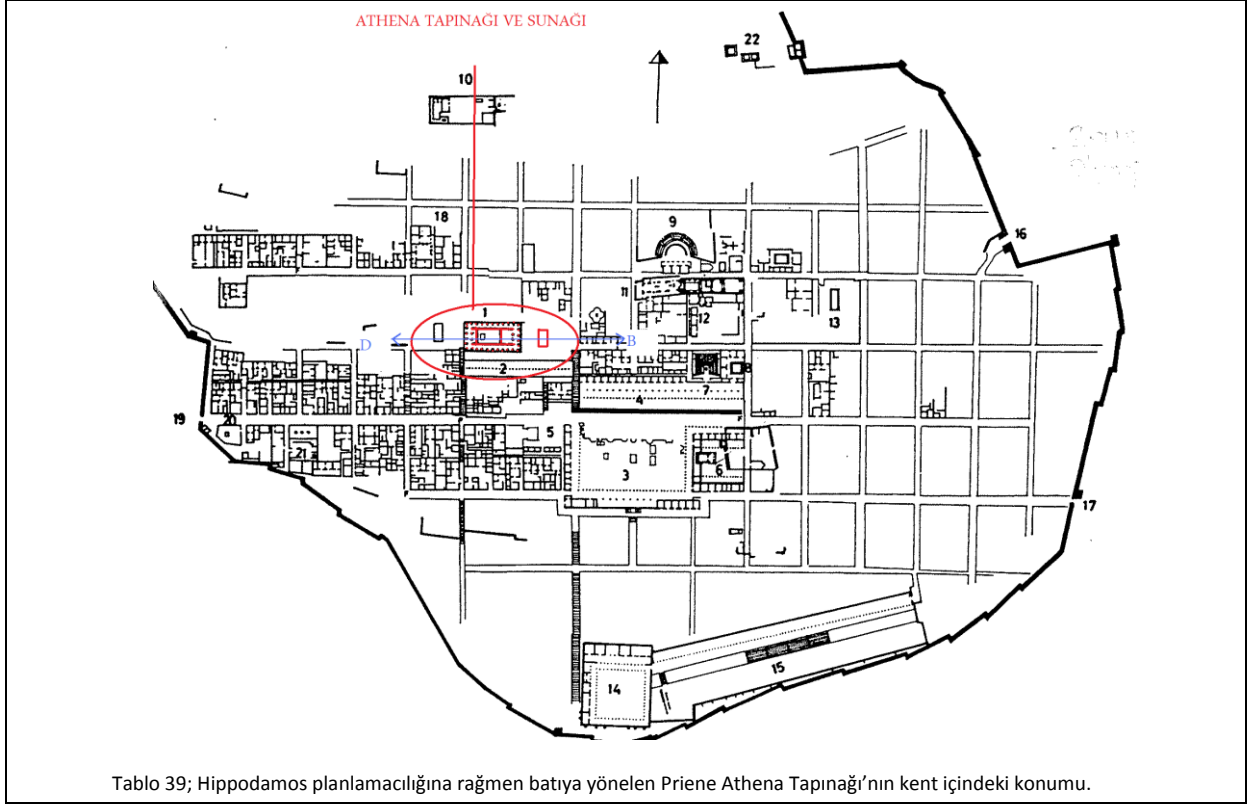

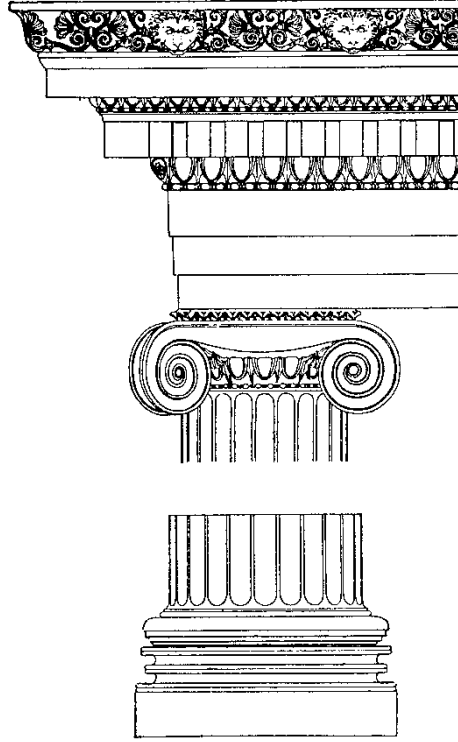
Tablo 37; Eyrthrai Athena Tapınağı'nın akropolisteki denize hakim konumu.

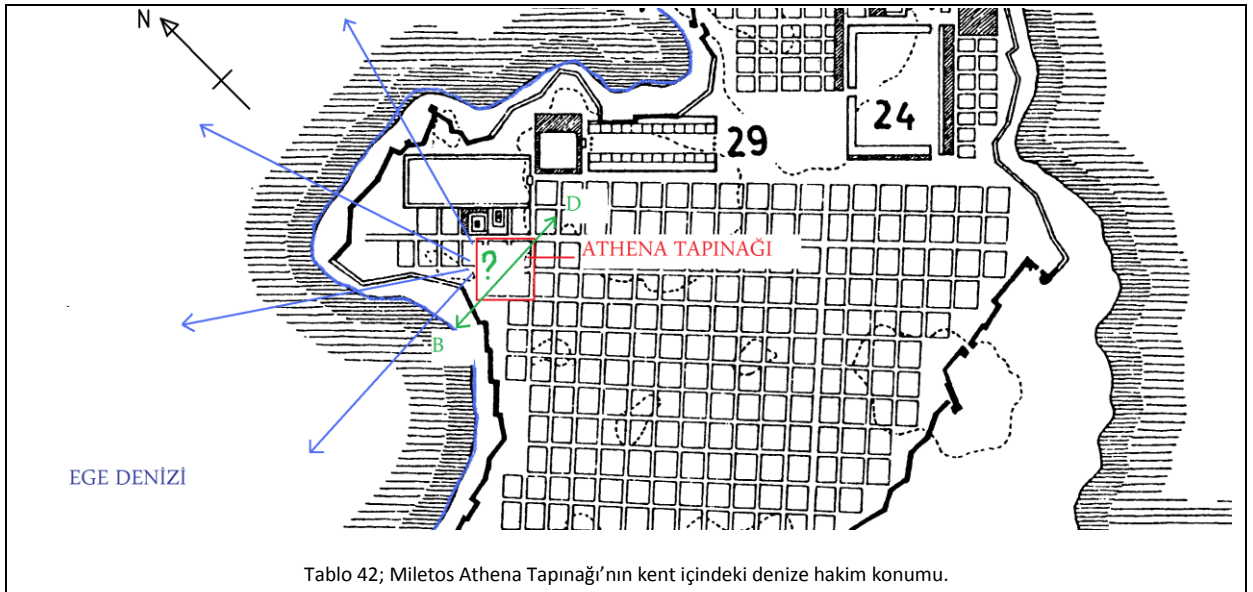
Tablo 38; Eyrthrai Athena Tapınağı'nın temel planına göre çizimi ve tapınağın önündeki sunak yapısı.

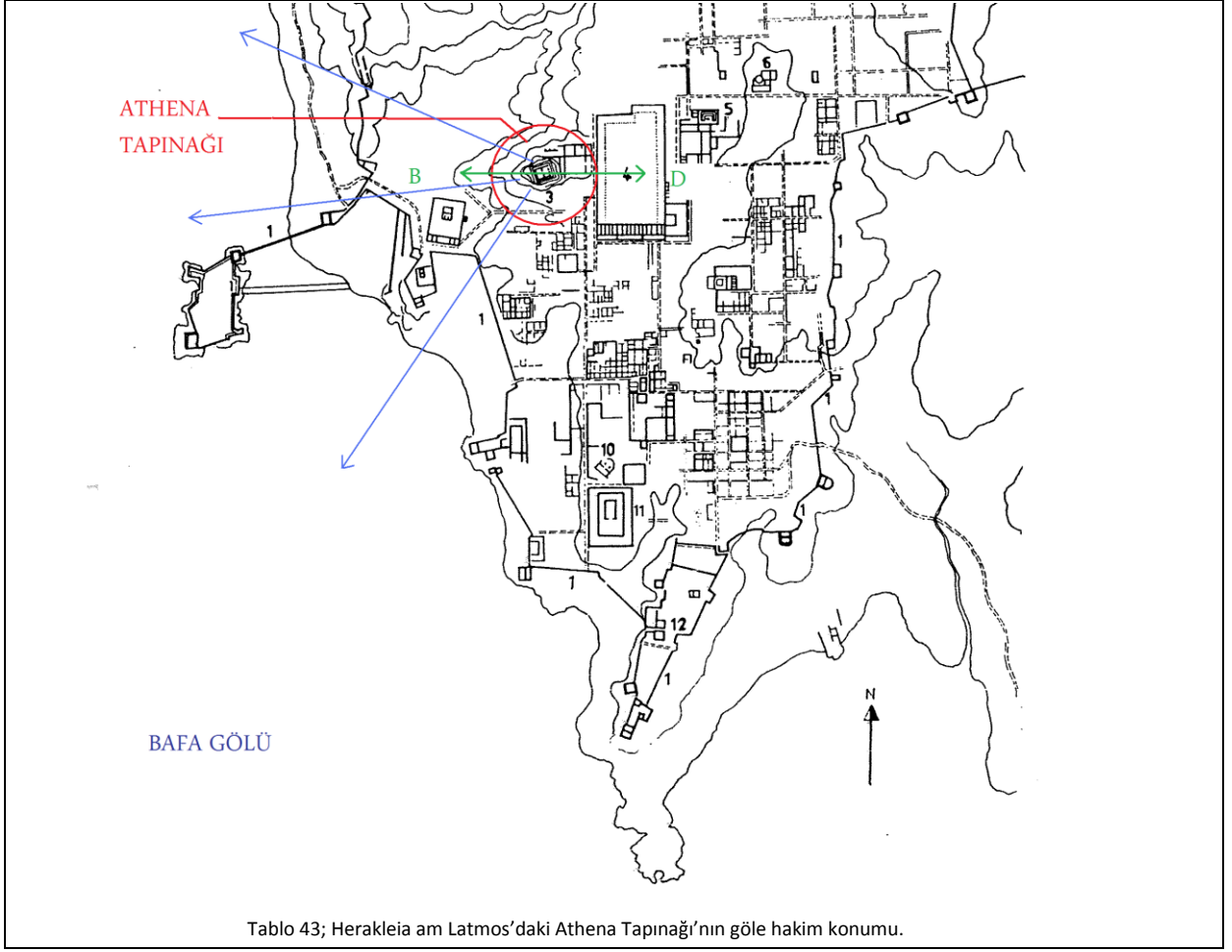
Tablo 40 – Priene Athena Tapınağı Planı

Tablo 41- Ion nizamında olan Priene Athena Tapınağı detayı

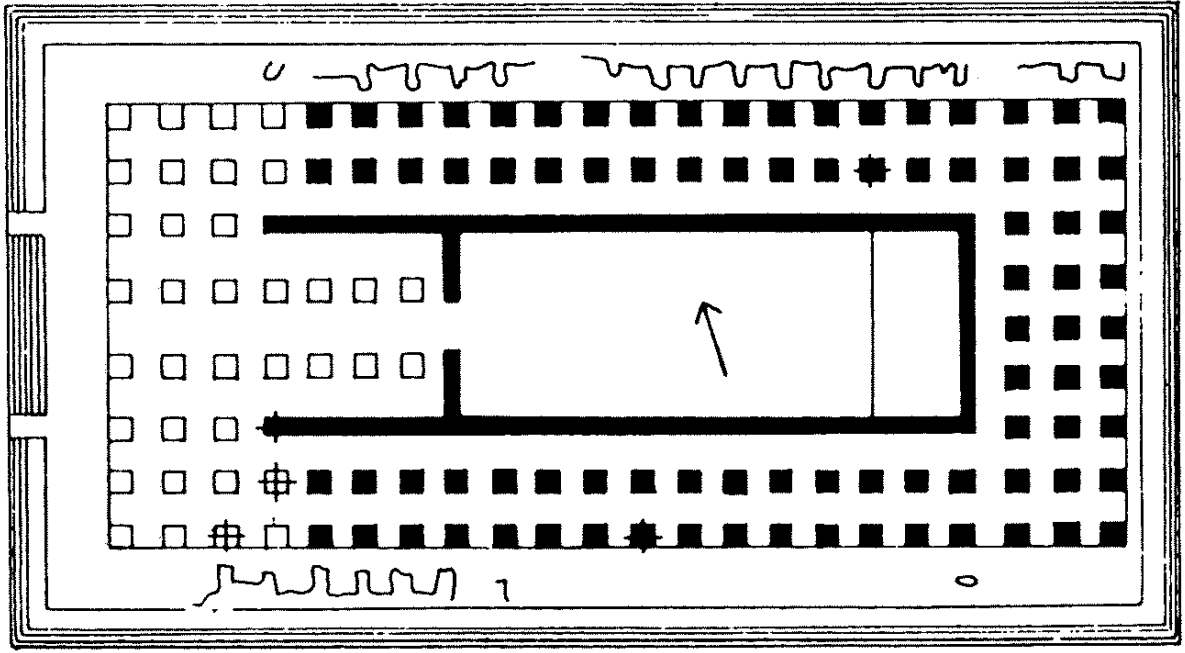
Tablo 42; Miletos Athena Tapınağı'nın kent içindeki denize hakim konumu.

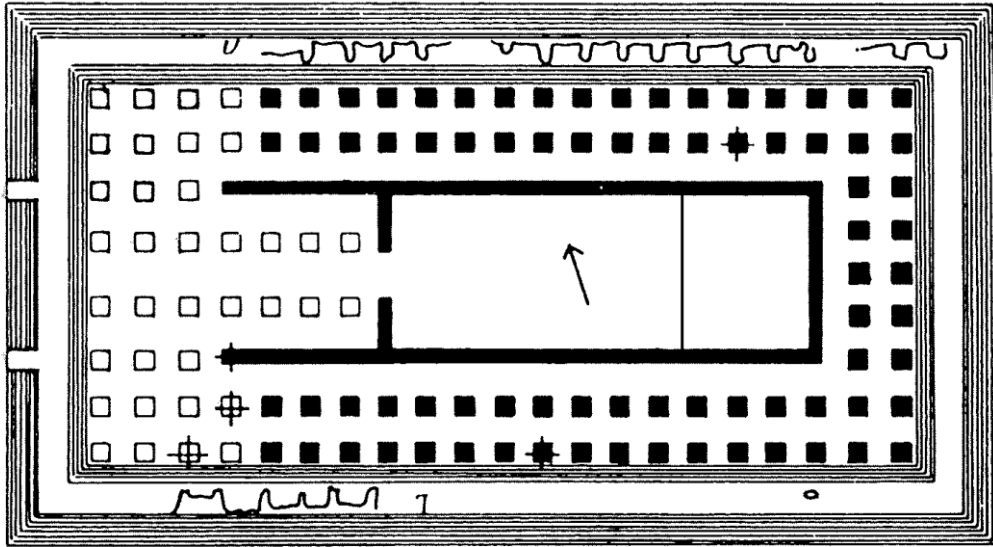
Tablo 43; Herakleia am Latmos'daki Athena Tapınağı'nın göle hakim konumu.

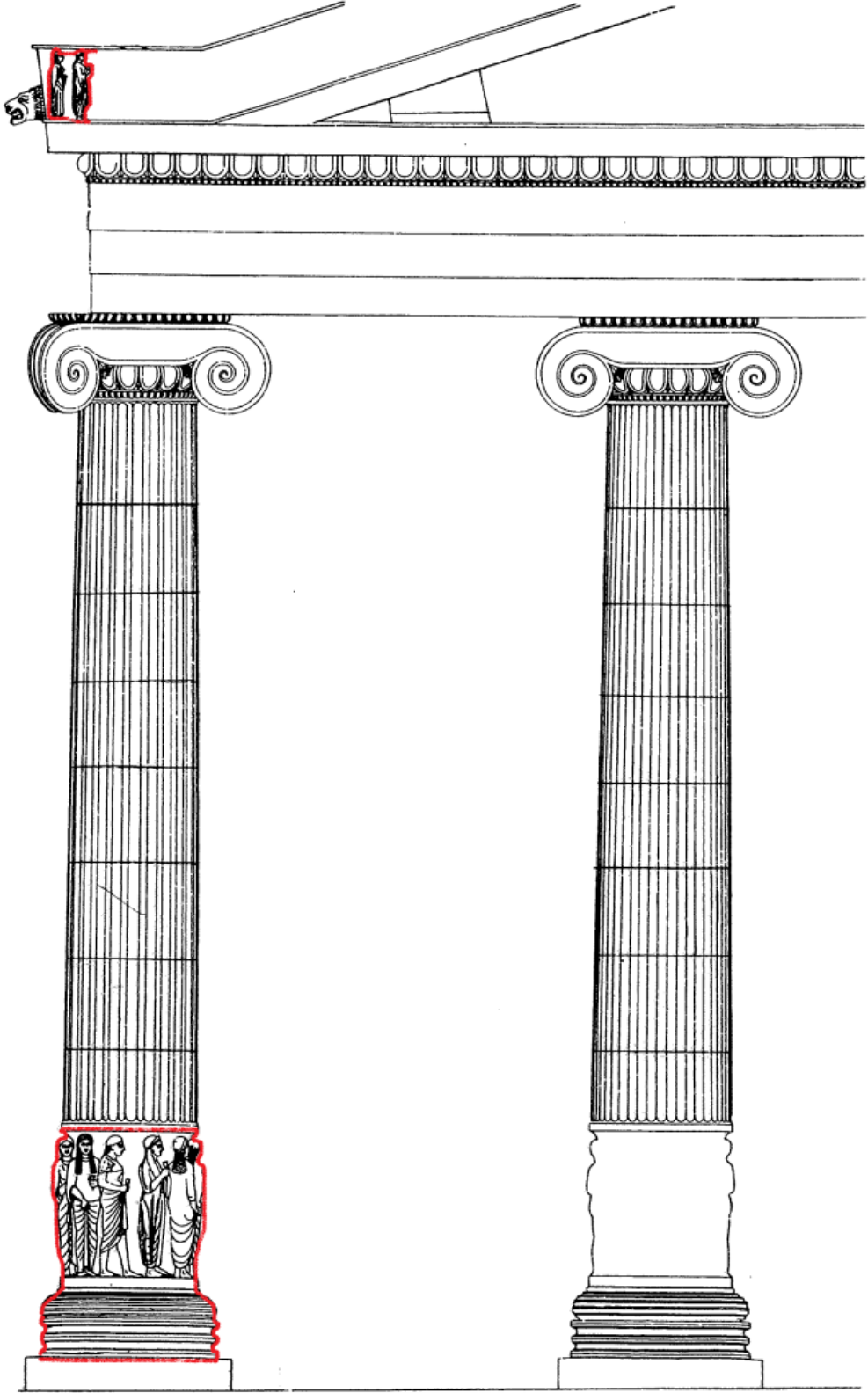
Tablo 44; Pedesa'da Athena Tapınağı olduğu düşünülen yapının kalıntıları, kazı çalışmaları üsrmektedir.

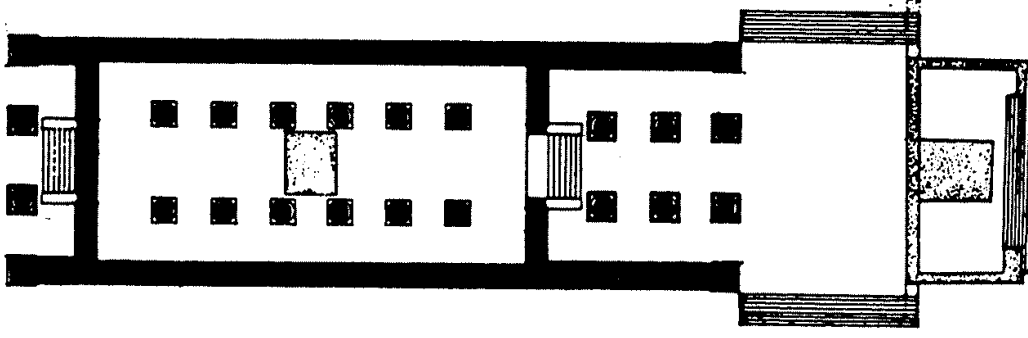
Tablo 45 – Ephessos Arkaik Artemision'un planı.

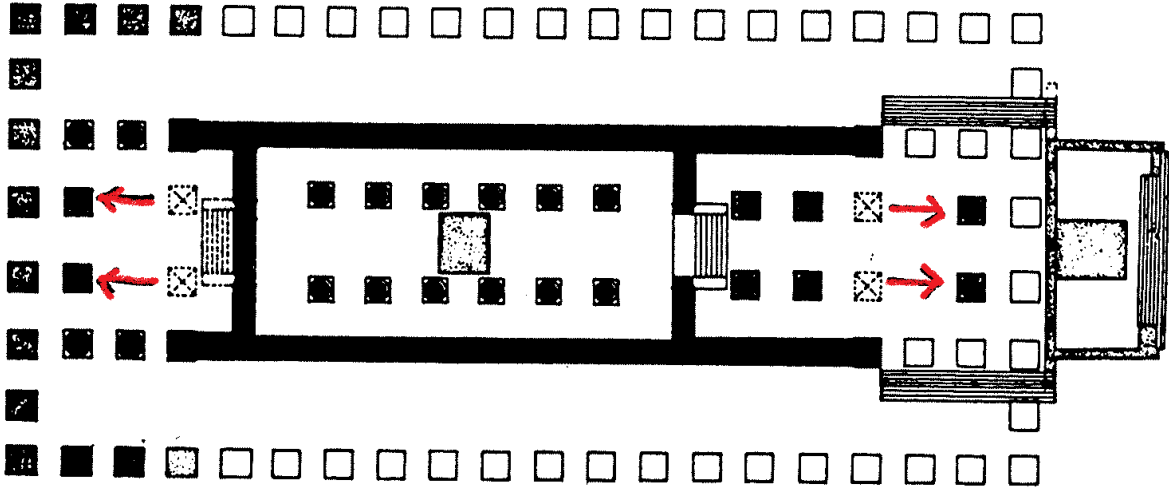
Tablo 46- Ephessos'daki yeni artemision.

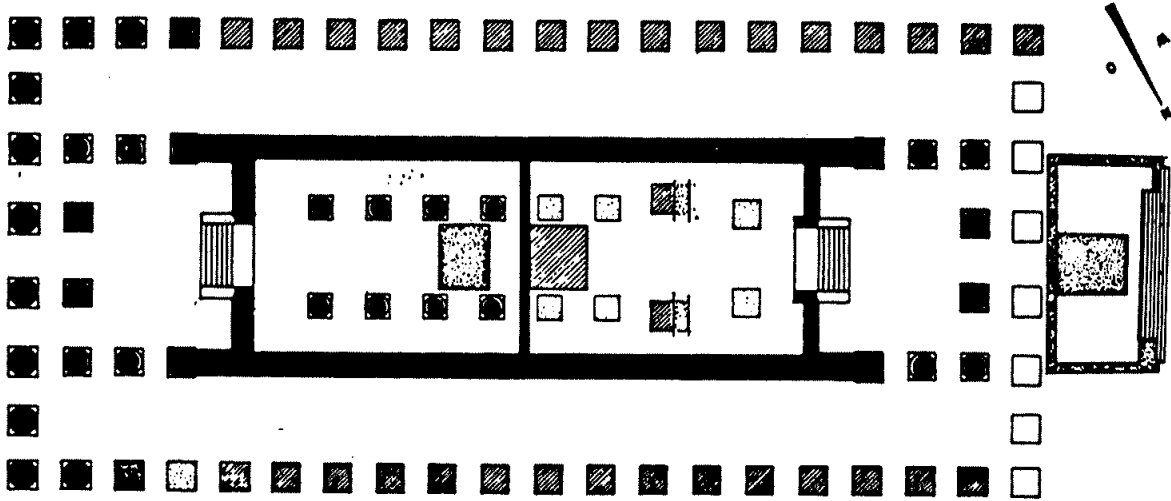
Tablo 47 – Ephessos Artemisis tapınağı'nın ön cehpehe bulunan columna celatarından bir örnek.

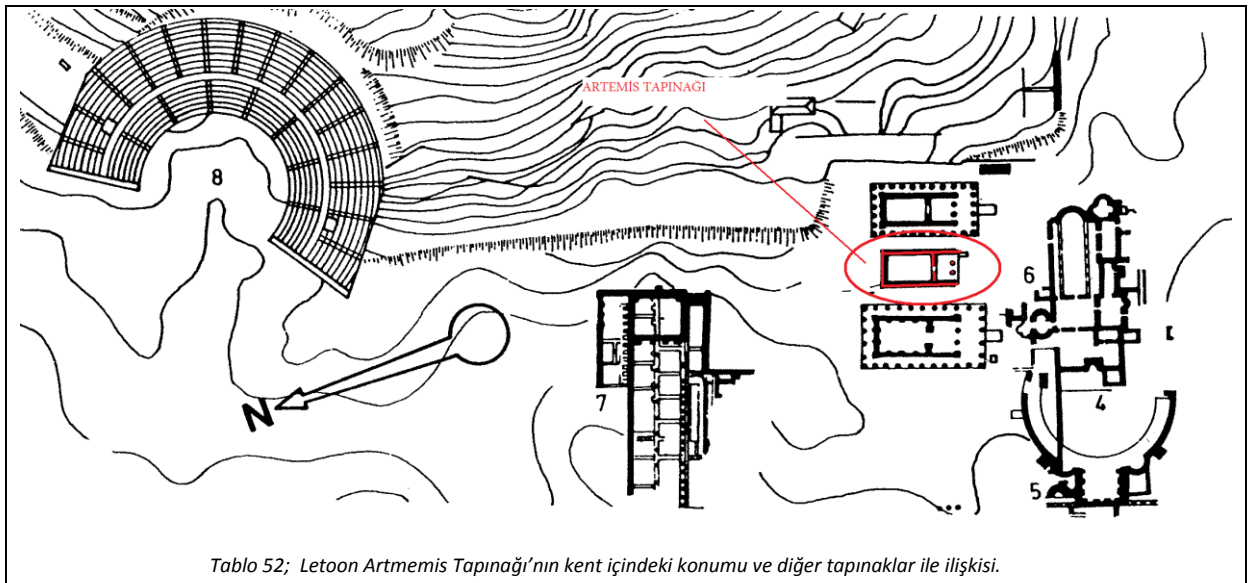
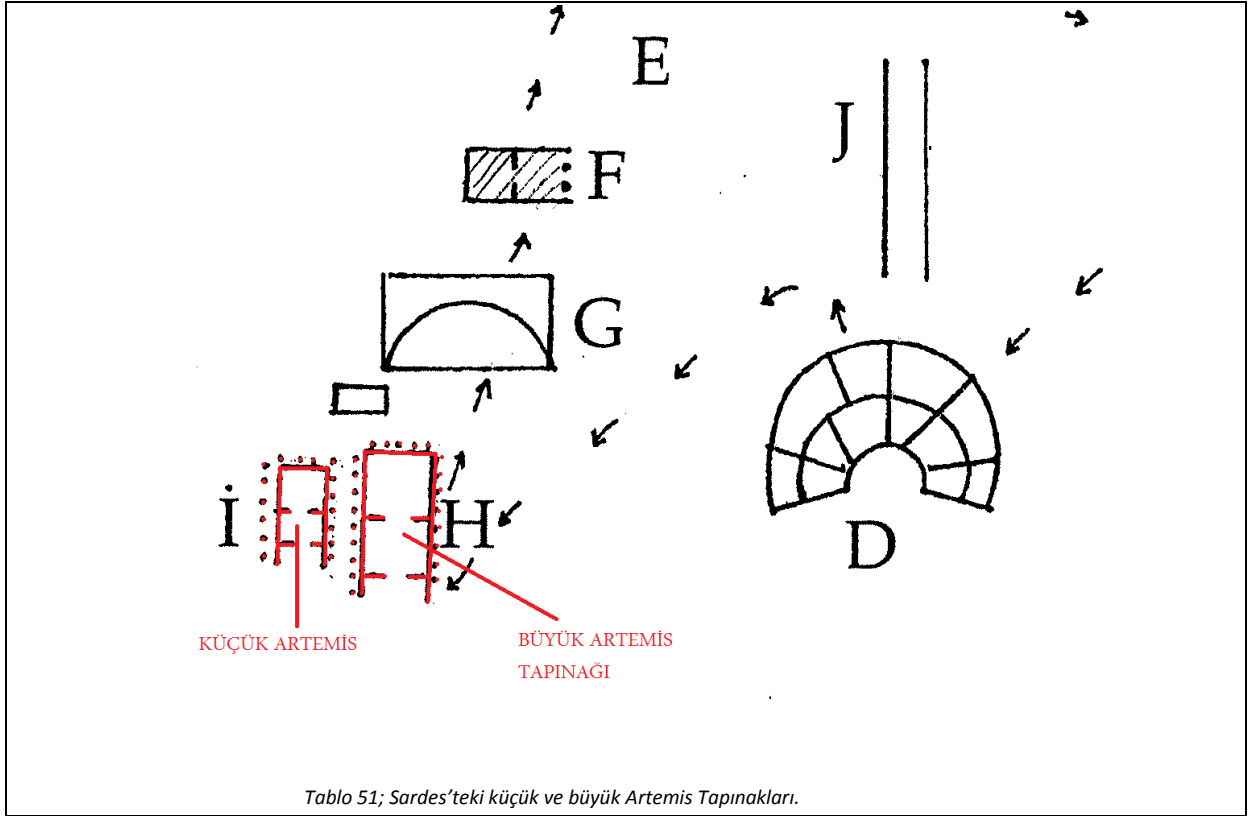
Tablo 48 – Sardes’de en eski Artemis Tapınağının ilk ecrenin sonundaki durumu.

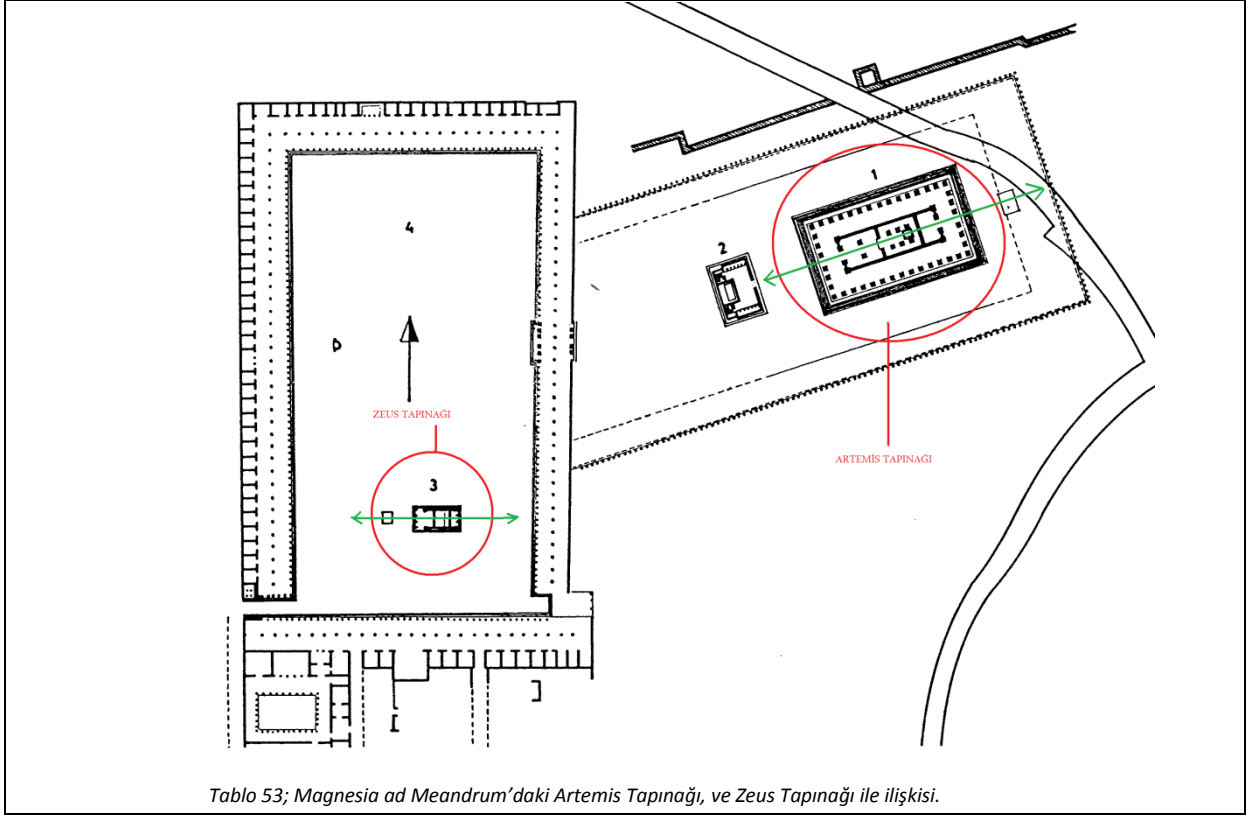

Tablo 49; Sardes Artemis Tapınağı'nın ikinci evre sonundaki durumu.

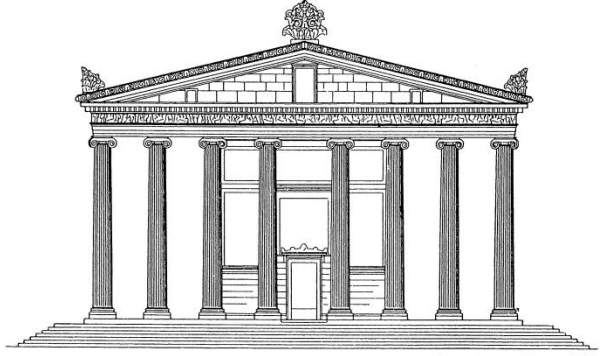
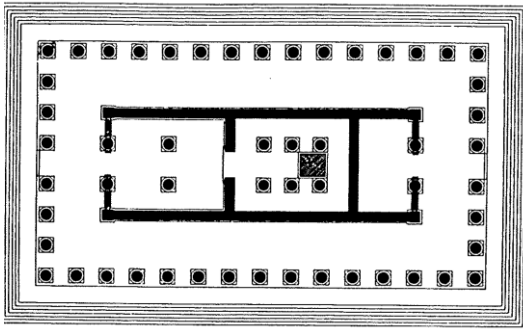

Tablo 50; Sardes Artemis Tapınağı'nın en son yapım evresinin tamamlanmasından sonraki durumu.

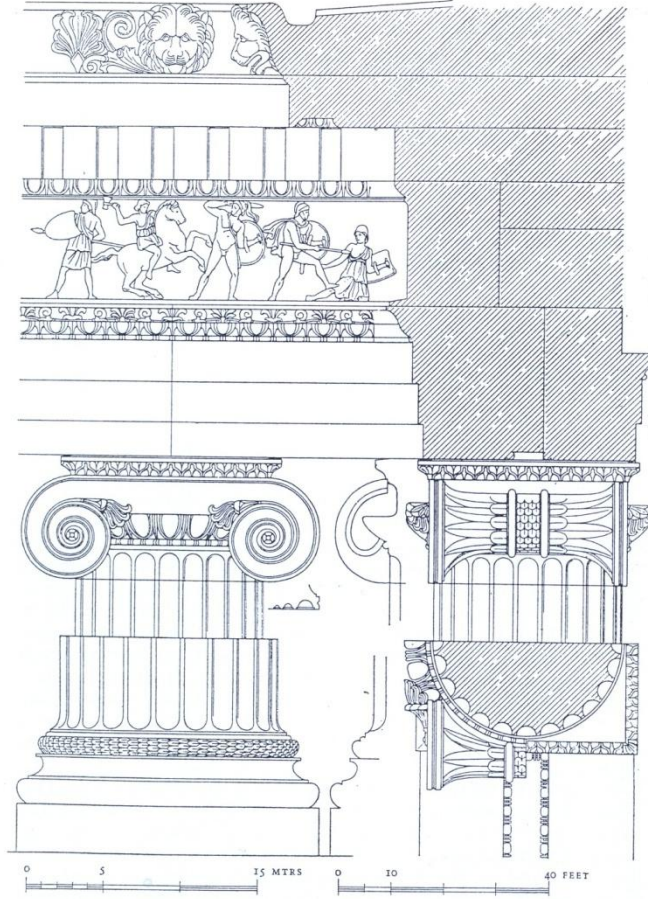

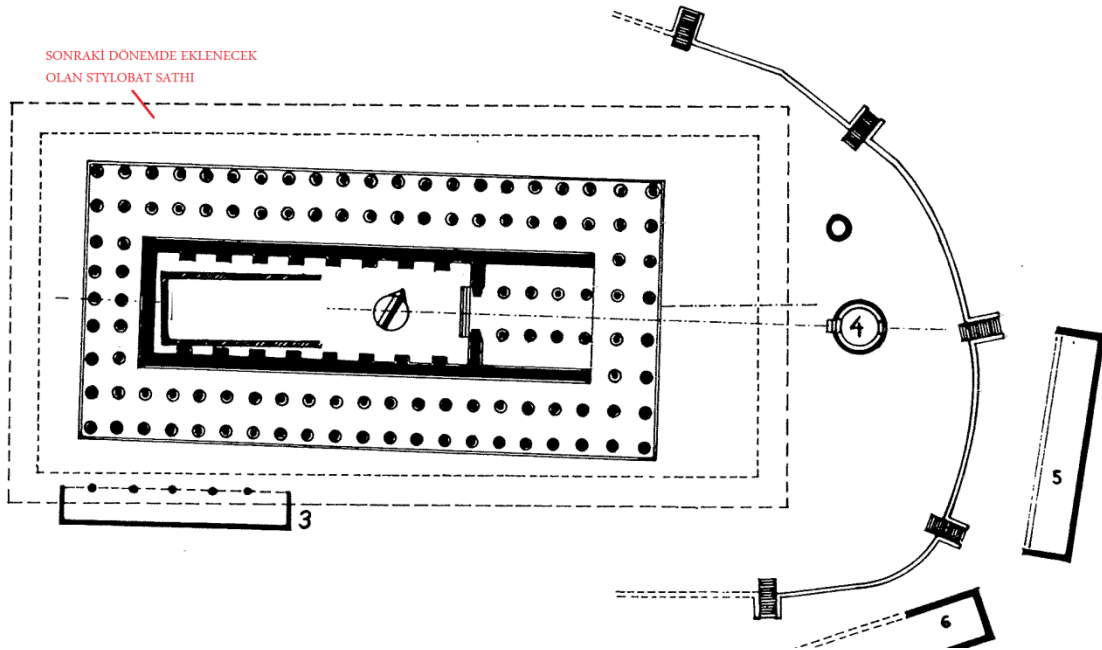
Tablo 53; Magnesia ad Meandrum'daki Artemis Tapınağı, ve Zeus Tapınağı ile ilişkisi.

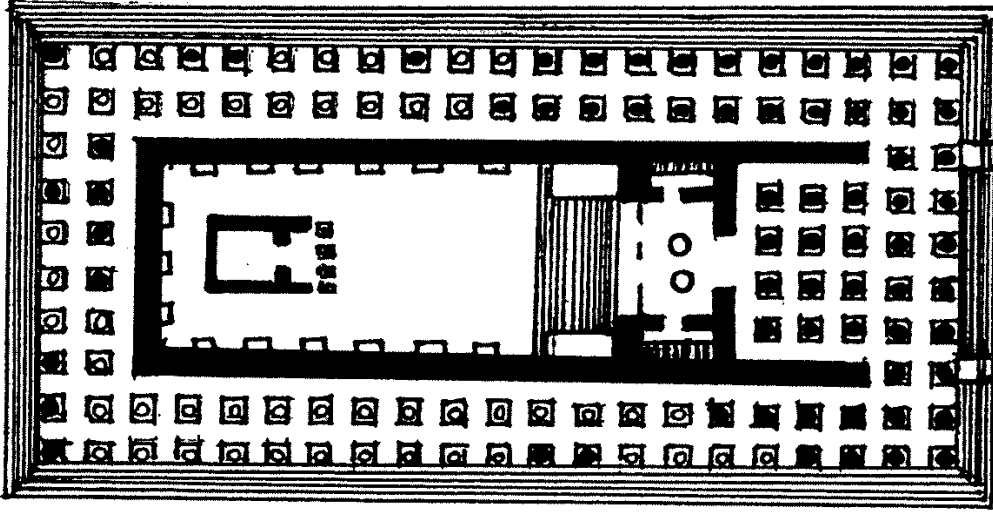
Tablo 54; Magnesia ad Meadrum'daki Artemis Tapınağı'nın planı ve cephesi.

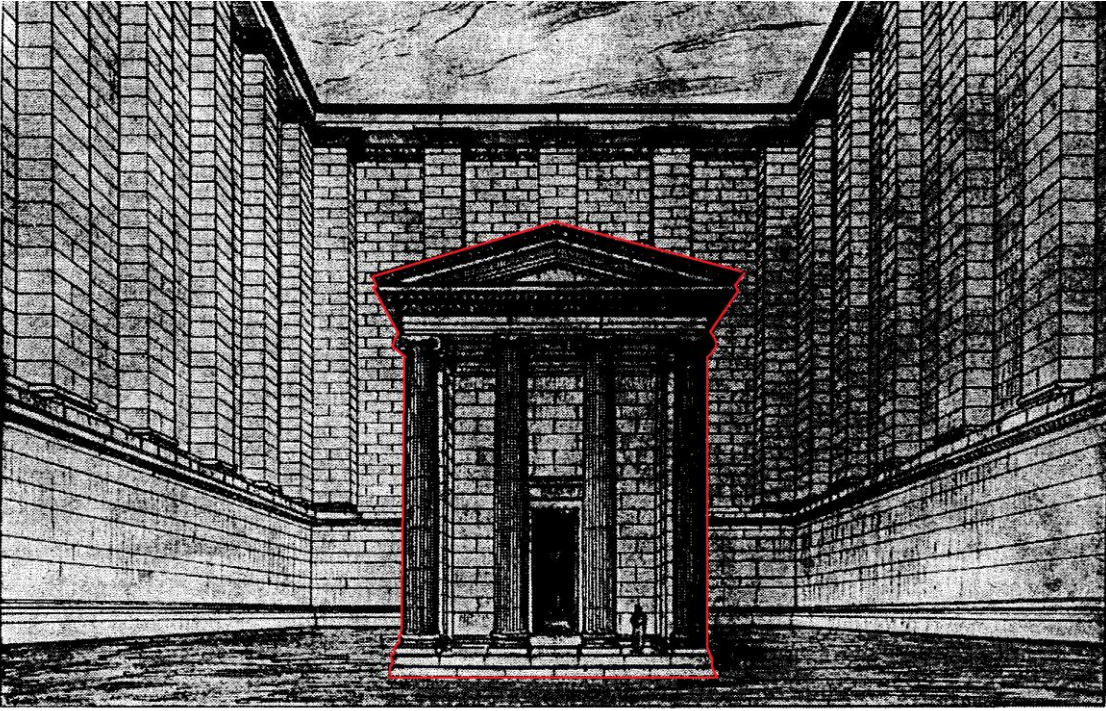
Tablo 55; Magnesia Artemis Tapınağı Düzen detayı.

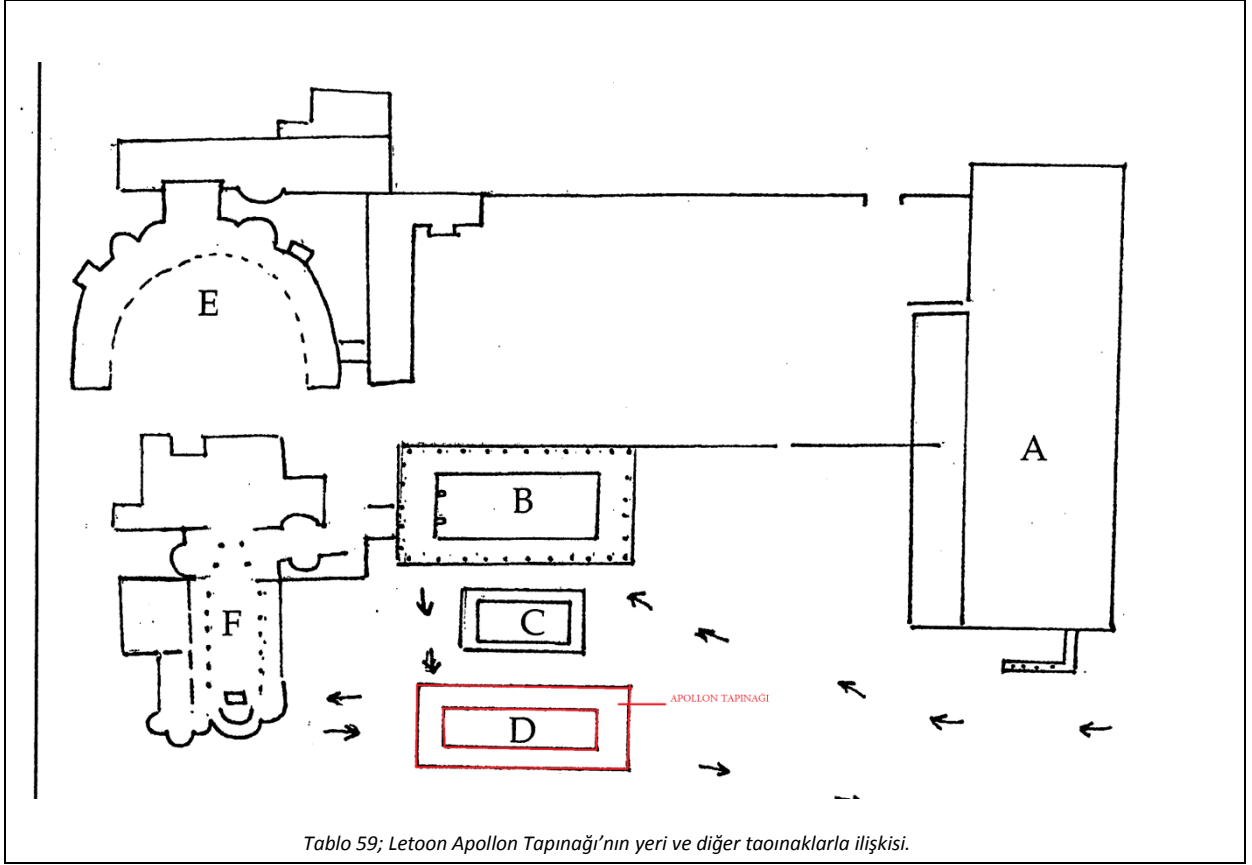
Tablo 56 ; Eski Didymaion planı.

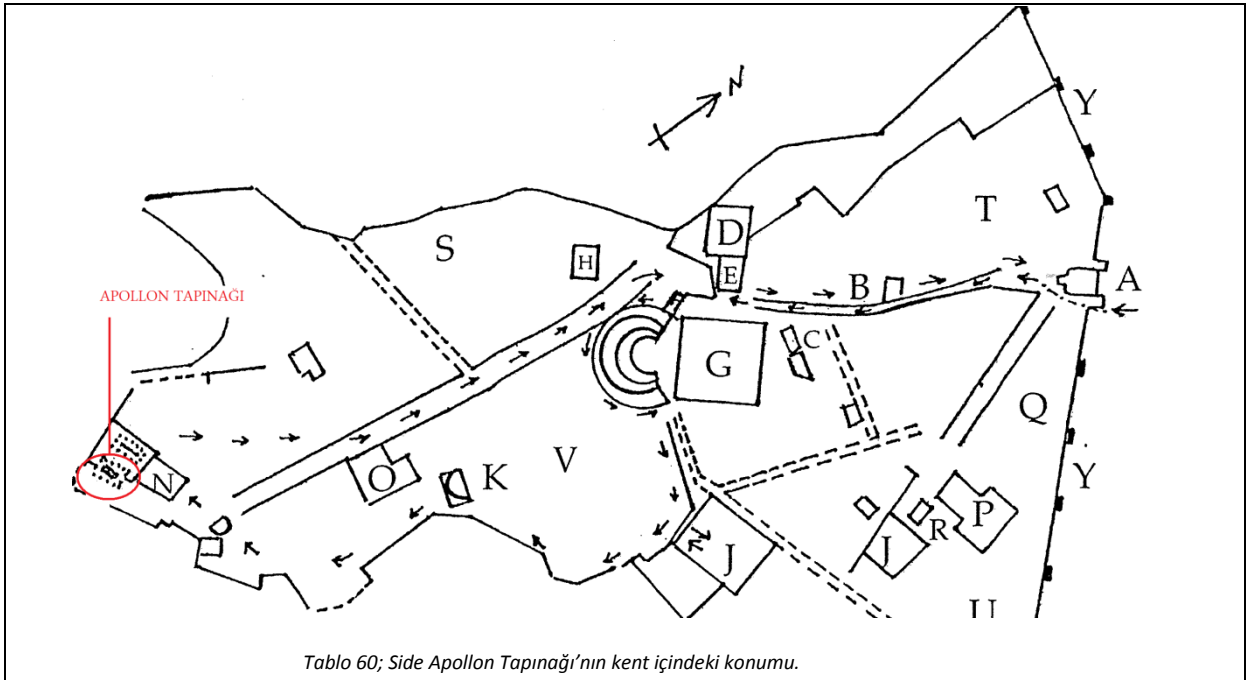
Tablo 57; Yeni Didymaion'un planı.

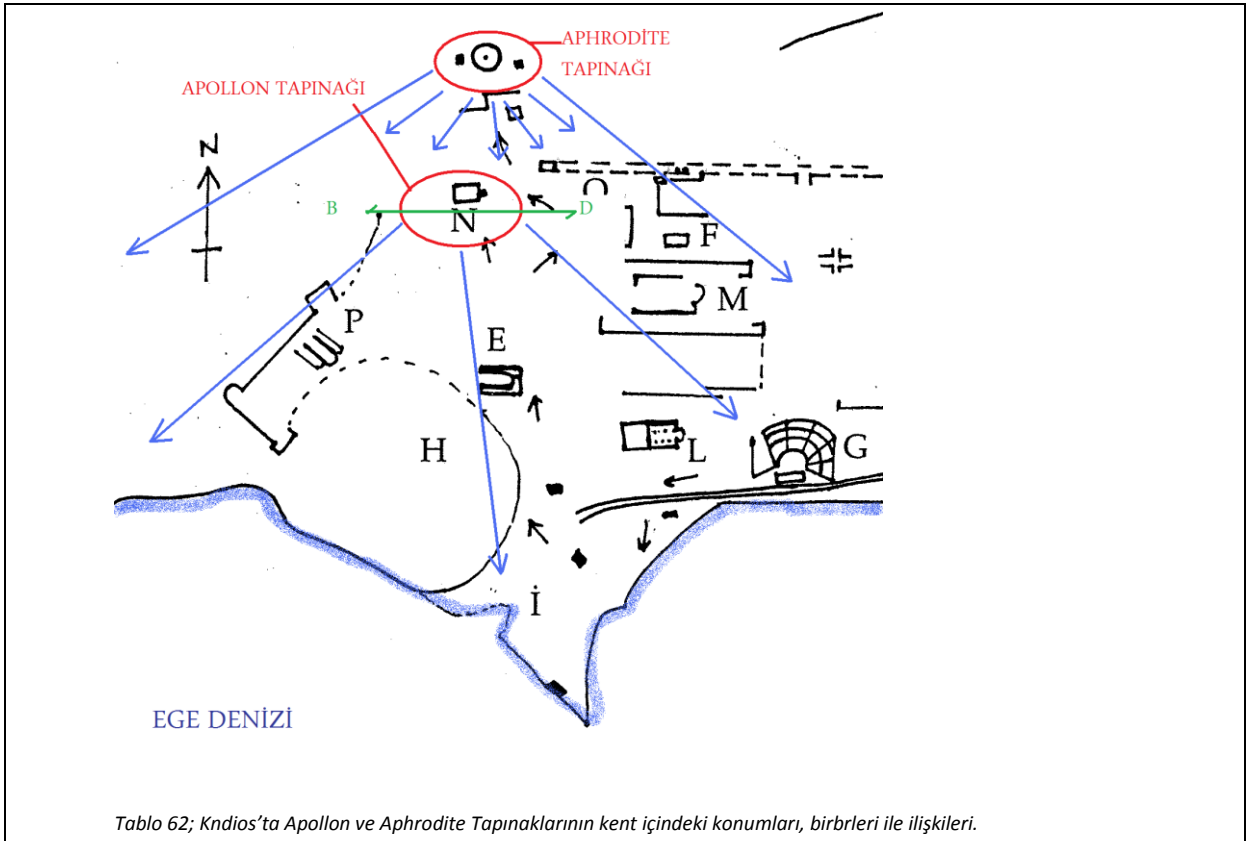
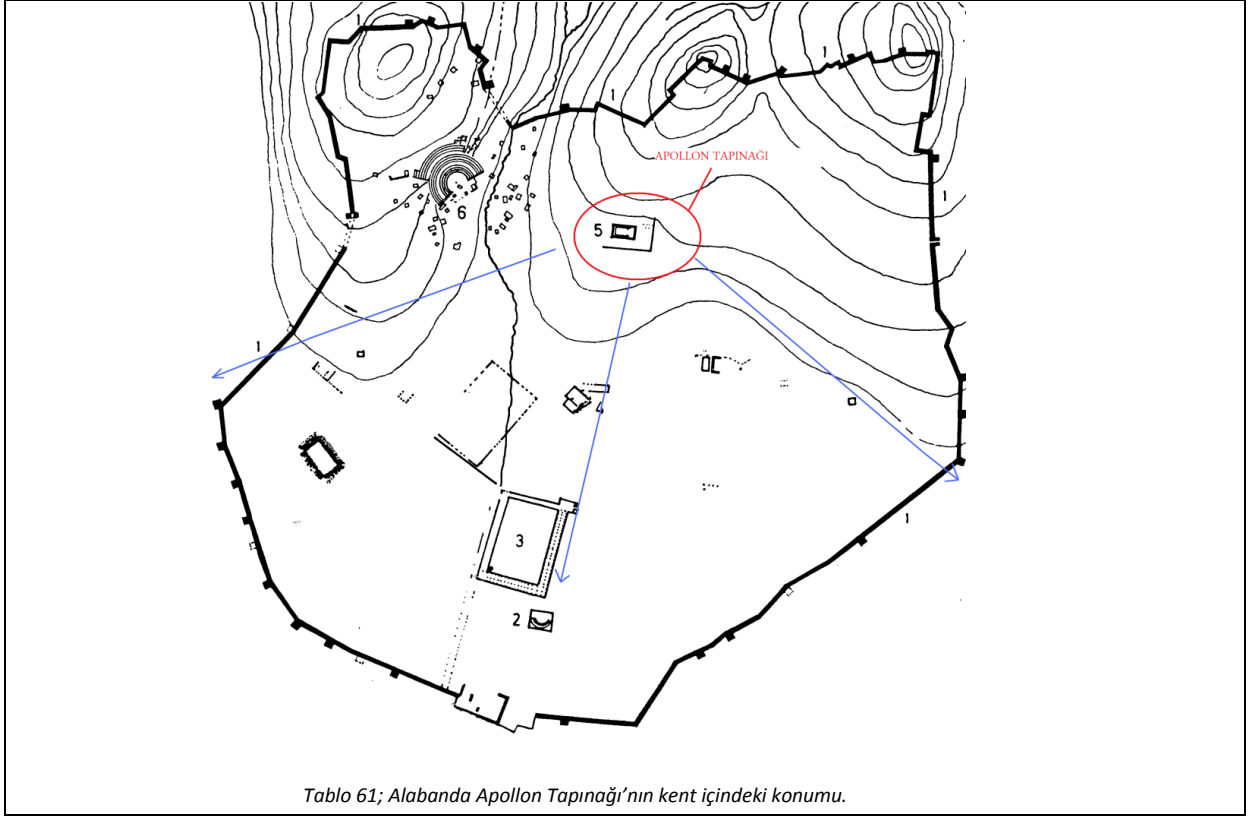
Tablo 58; Didymaion içindeki naikos'un görünümü.

Tablo 59; Letoon Apollon Tapınağı'nın yeri ve diğer taınaklarla ilişkisi.

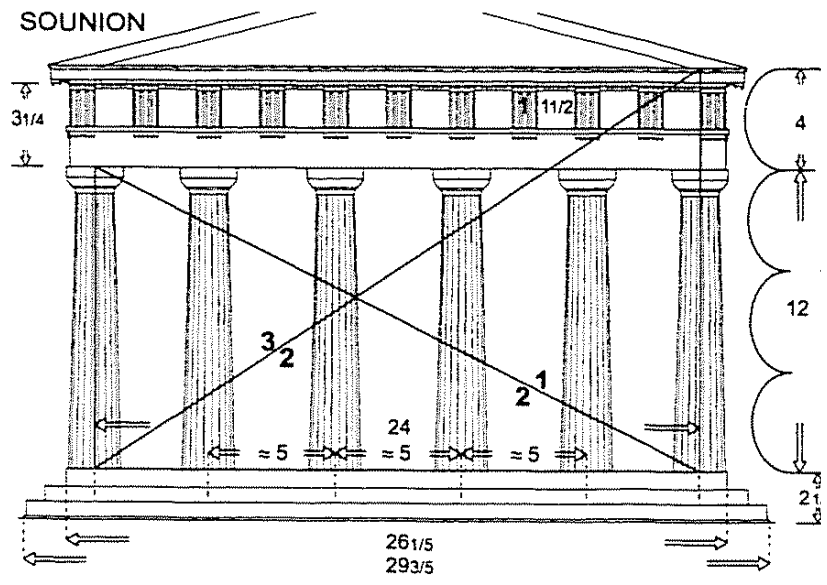

Tablo 60; Side Apollon Tapınağı'nın kent içindeki konumu.

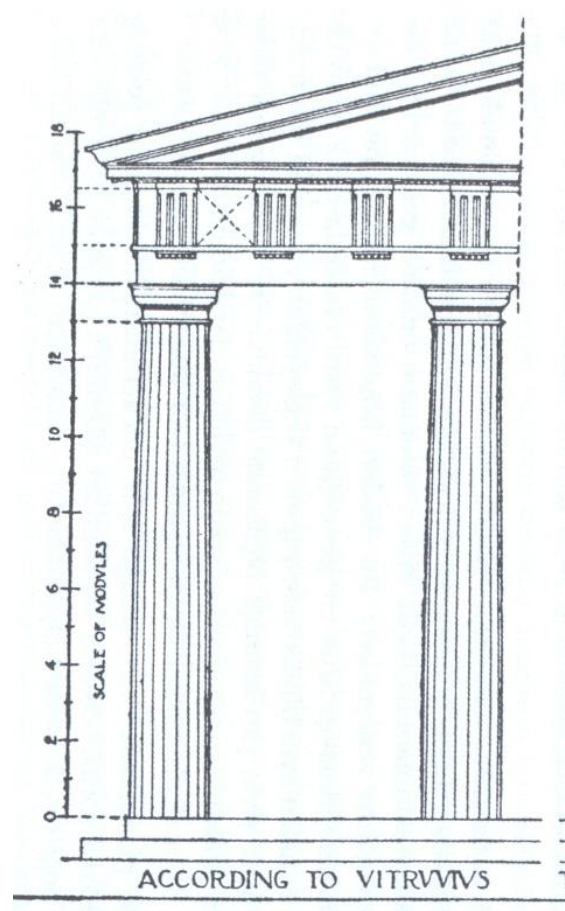

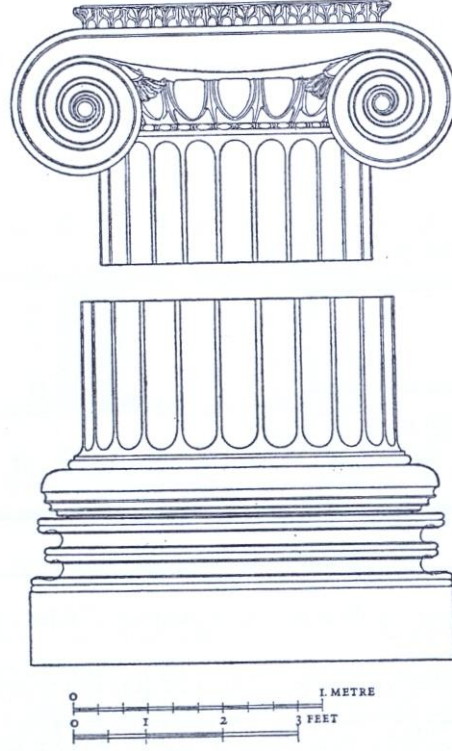
Tablo 63; Sion Poseidon Tapınağı'nın denize hakim sarp kayalık tepe üstündeki konumu.

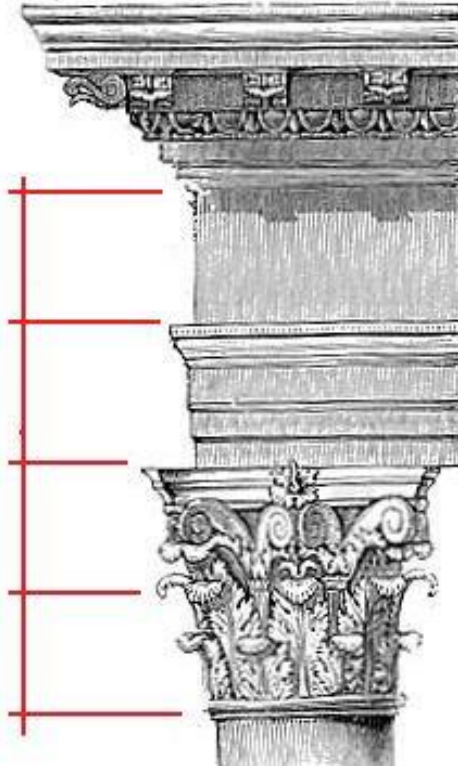
Tablo 64; Sounion Athena Tapınağı cephesi.

Tablo 65; Dor Düzeni elemanları.

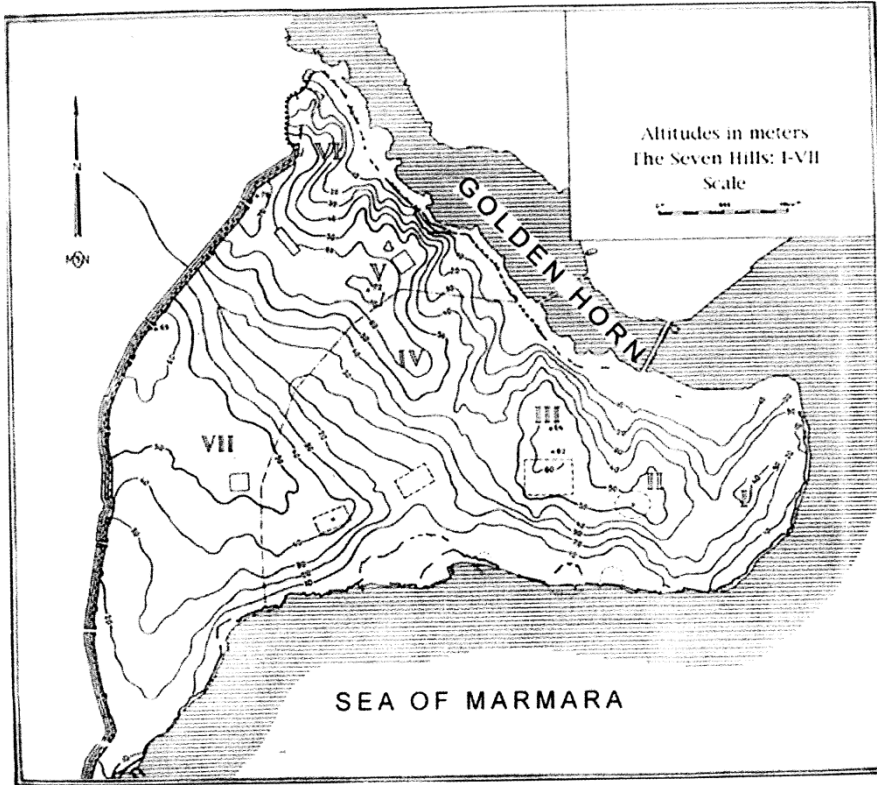
Tablo 66; Ion Düzeni elemanları.

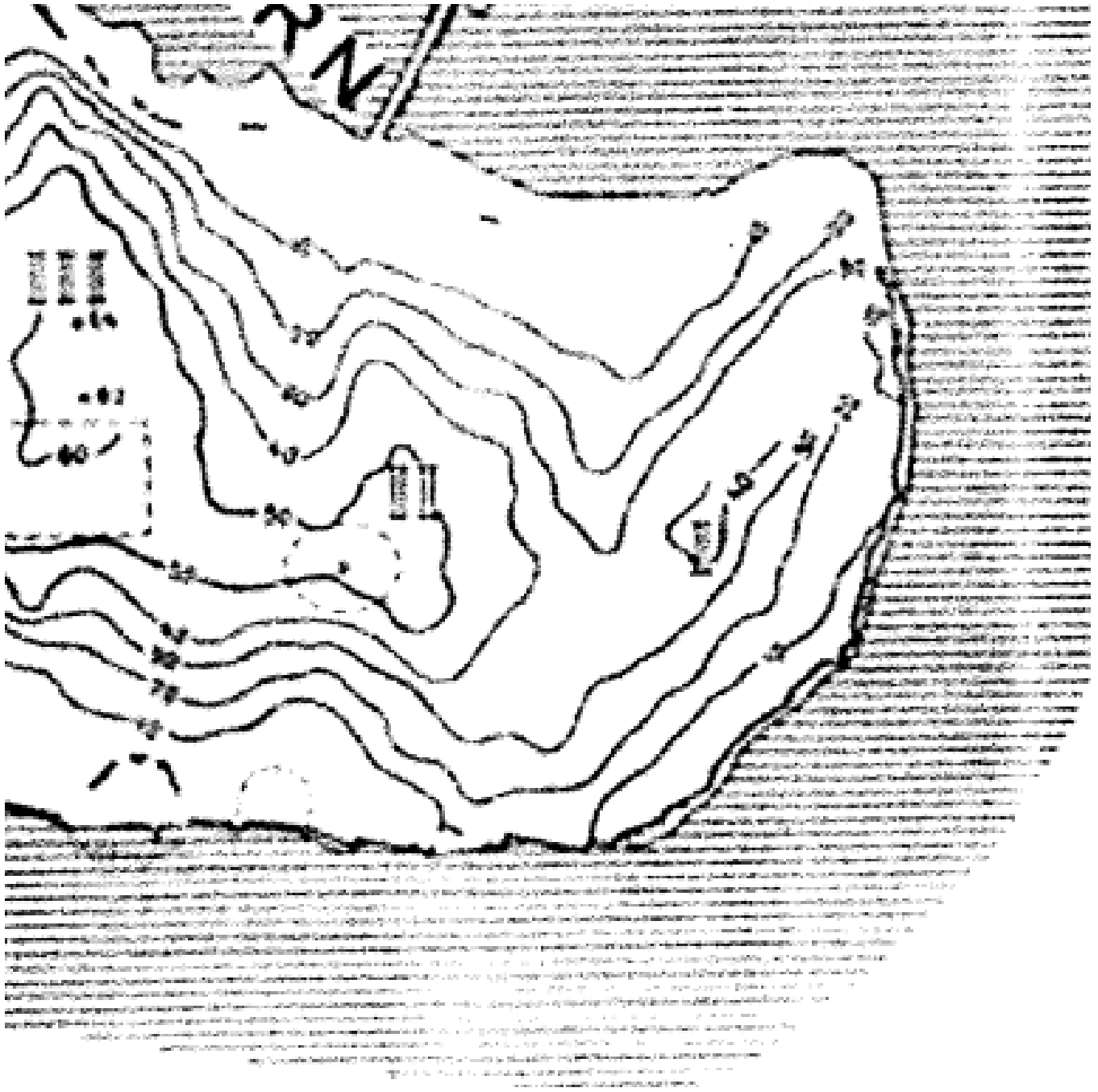
Tablo 67; Korenth düzeni elemanları.

Tablo 68; Tapınakların Tarihi Yarımada'daki konumları, 1:Athena Tapınağı, 2:Poseidon Tapınağı, 3:Aphrodite Tapınağı, 4:Artemis Tapınağı, 5:Zeus Tapınağı.

Tablo 69; Byzas akropolisi'nin yükselti haritası.

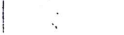

Tablo 70: Kent Yükselti Haritası, Sarayburnu mevkii v Tapınak konumlandirmaları

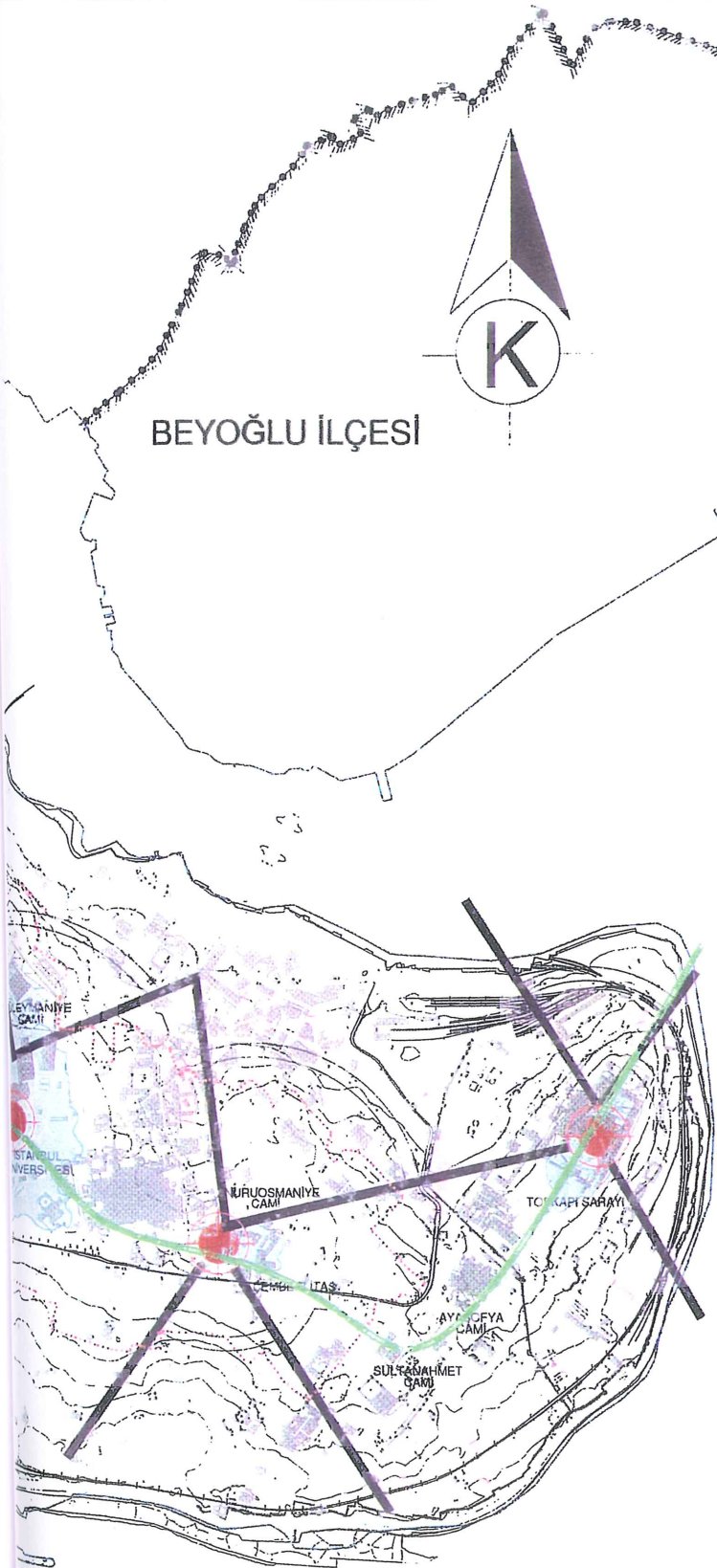
TARİHİ YARIMADA
KORUMA AMAÇLI NAZIM İMAR PLANI
ANALİTİK ETÜD PAFTALARI

LEJAND :

- TEPE NOKTALARI
- İSTANBUL TEPELERİ
- TEPELER AKSI_HATT-I BALA
- ÖNEMLİ MANZARA NOKTALARI
- MANZARA TERASLARI
- ANIT ESERLER

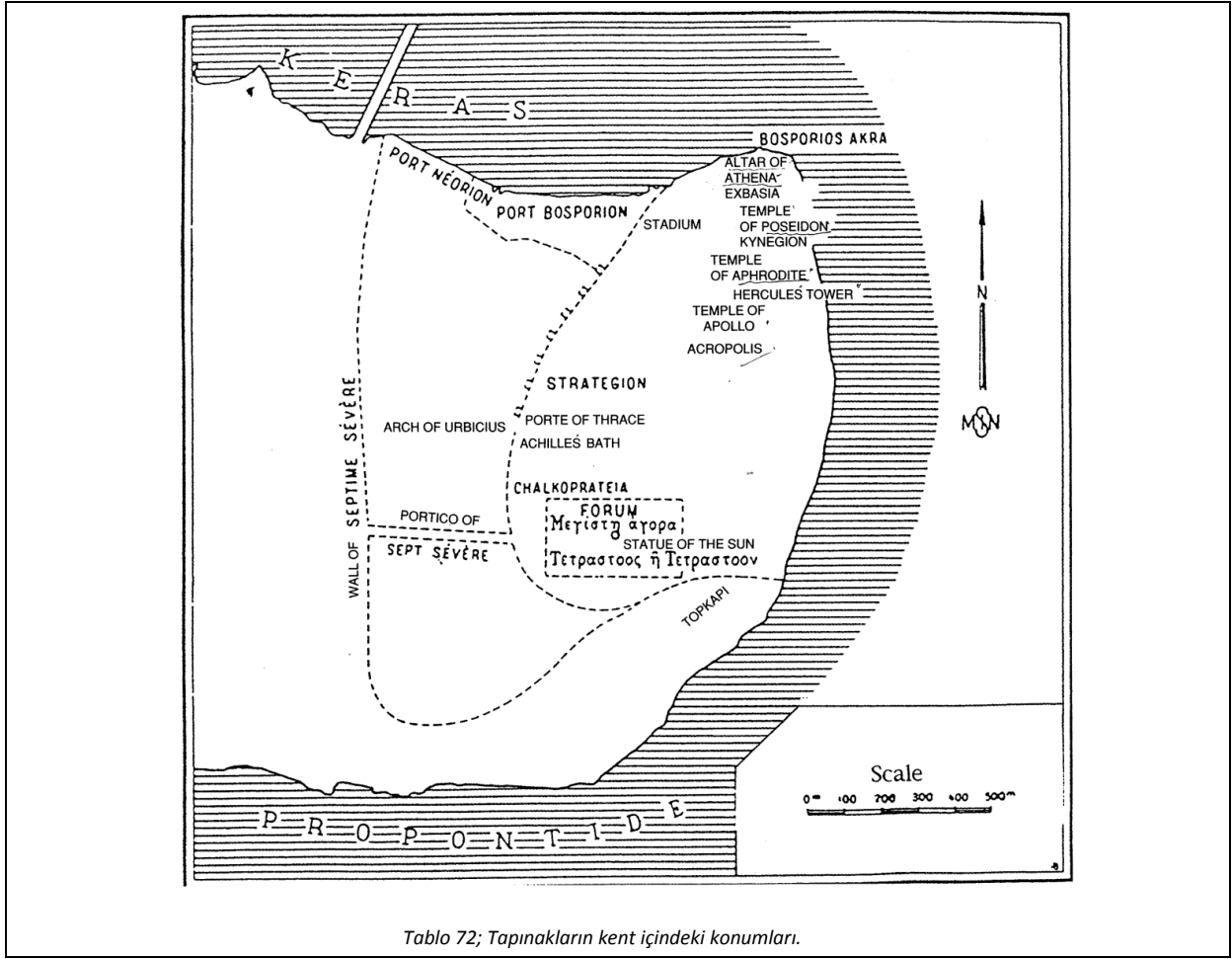
SINIRLAR :

- İLÇE SINIRI
- YARIMADA KENTSEL-TARİHİ SİT SINIRI
- BEYOĞLU KENTSEL SİT SINIRI
- + 40 RAKIM SINIRI
- + 50 RAKIM SINIRI

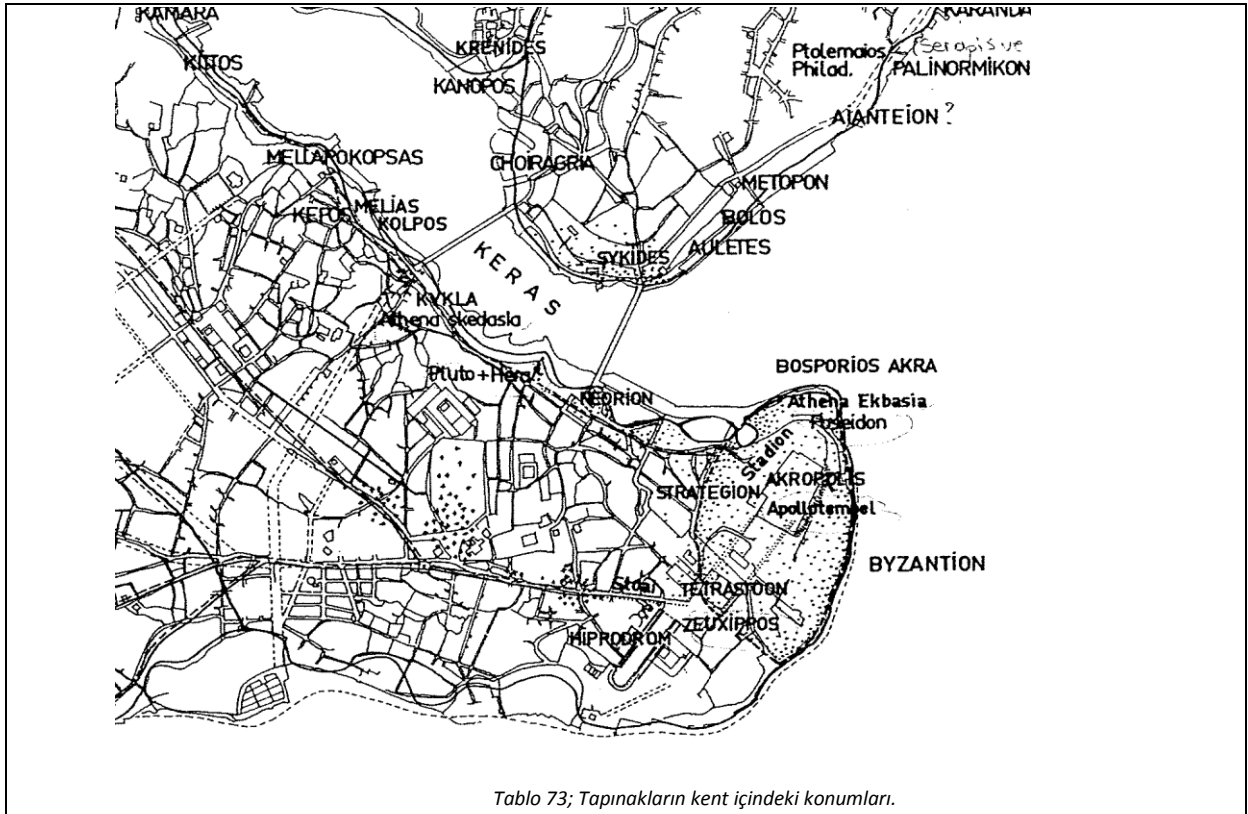

ÖLÇEK

100 0 100 200 300 400 500 m

Tablo 72; Tapınakların kent içindeki konumları.

Tablo 73; Tapınakların kent içindeki konumları.

Tablo 74; Eski Zeuksippos hamamlarının bulunduğu, günümüzde ise Halı Sergi Binası olarak kullanılan yapı.

Tablo 75; Halı Sergi Binası'nın etrafındaki yoğun yapılaşma.

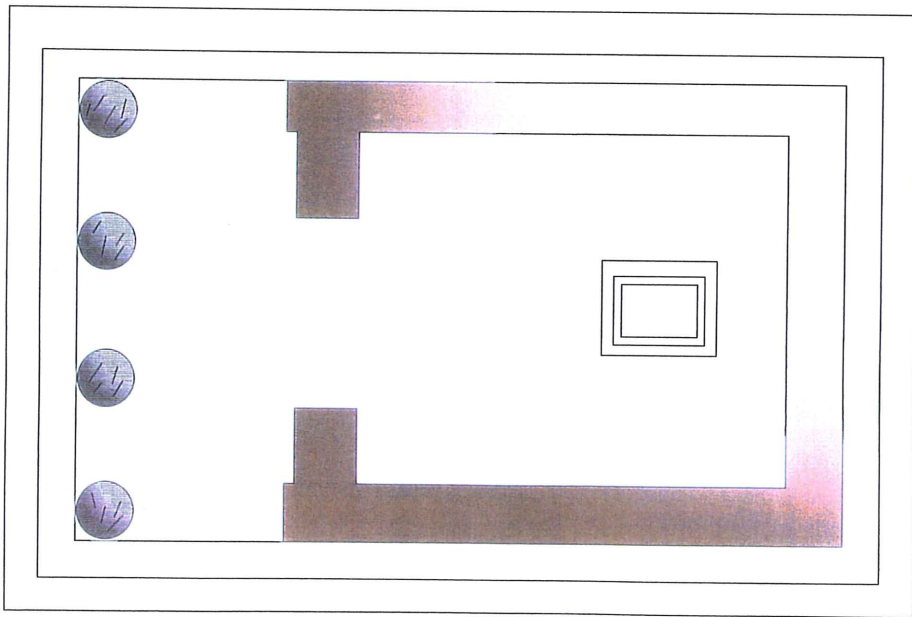
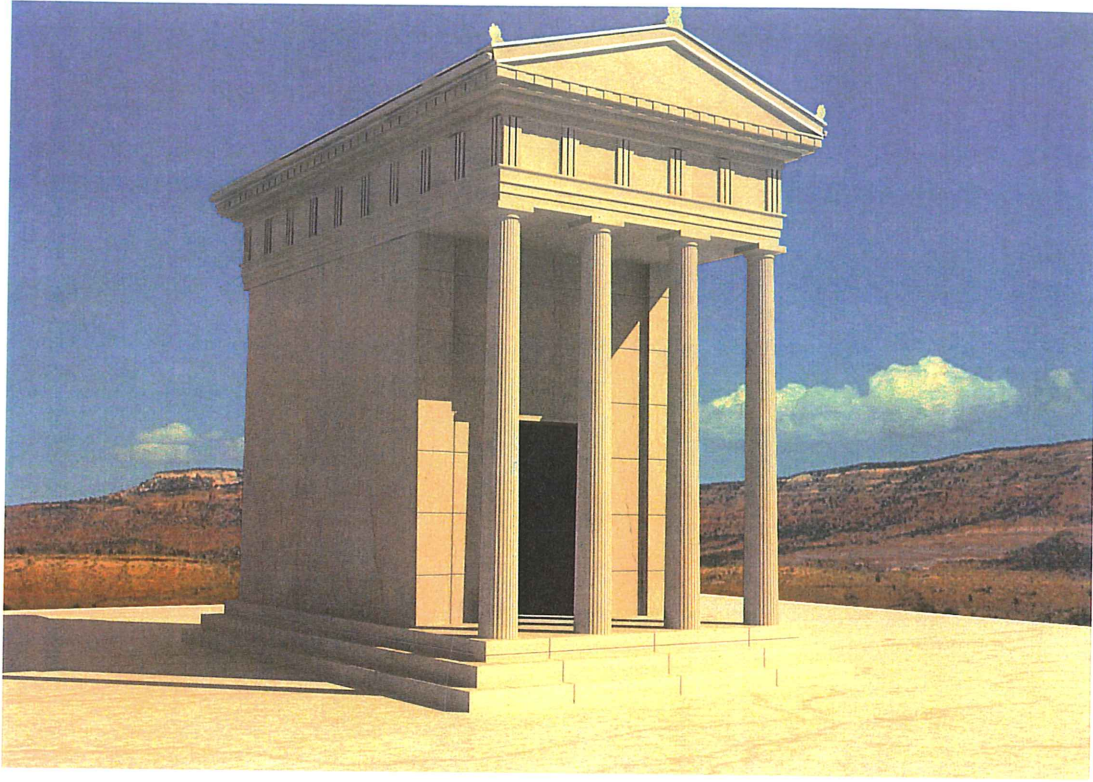
Tablo 76; Athena Tapınağı'nın yer aldığı düşünölen Eminönü'ne hakim bölge

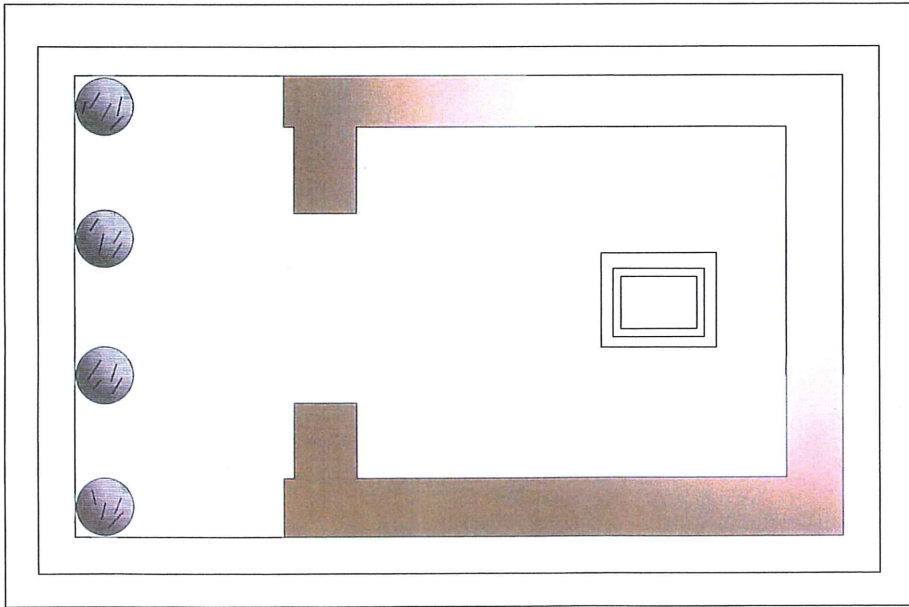
Tablo 77; St.Irene Klisesi

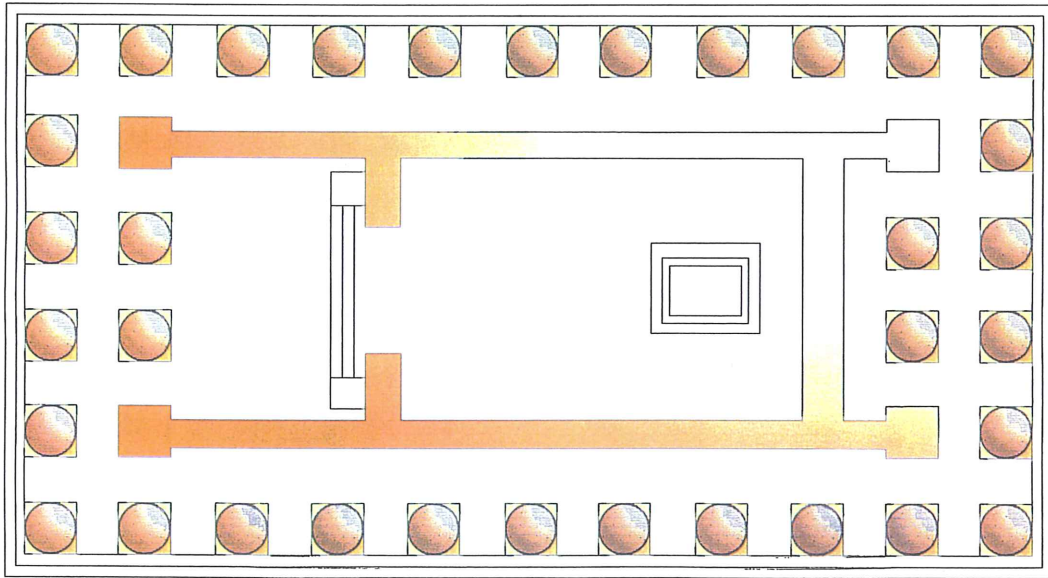
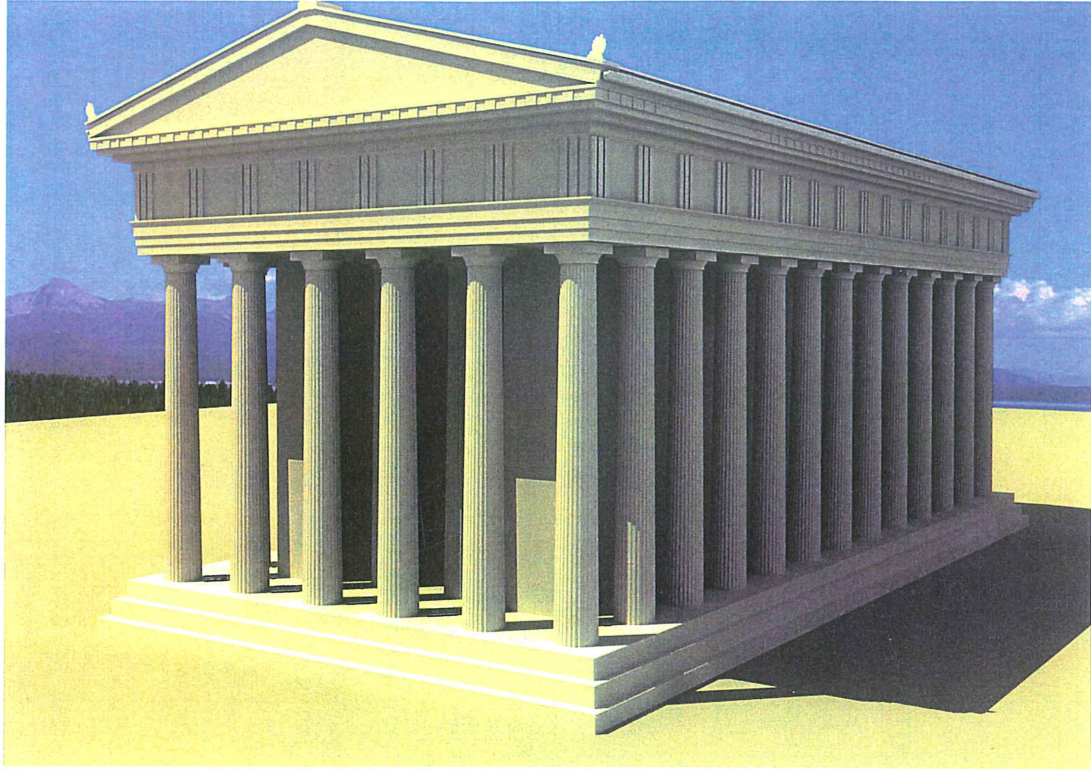
Tablo 78; St.Irene Kilisesi'nin bulunduğu alanın denize hakim konumu.

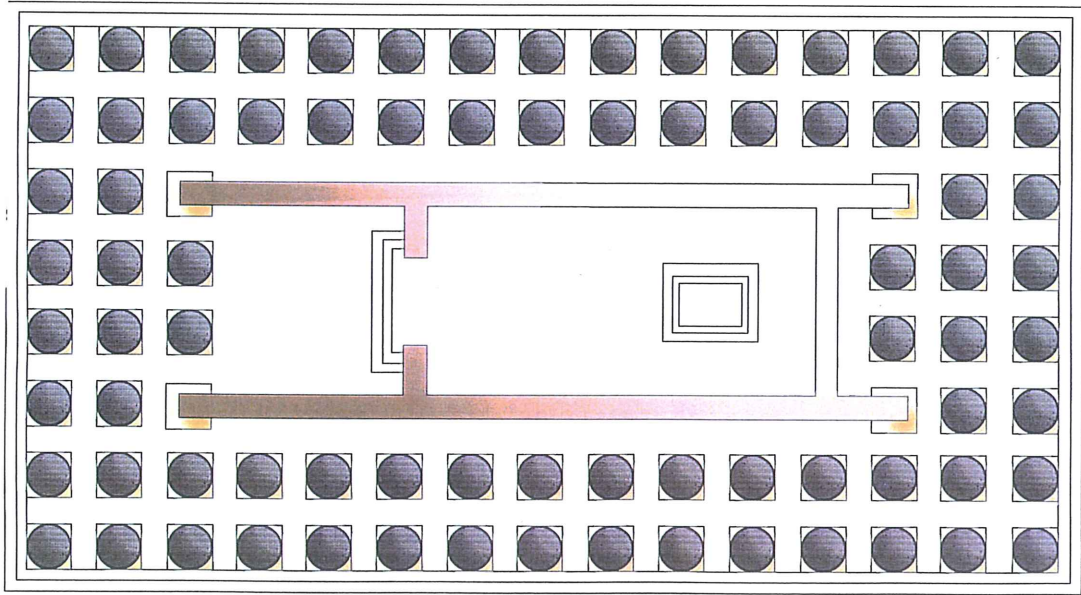
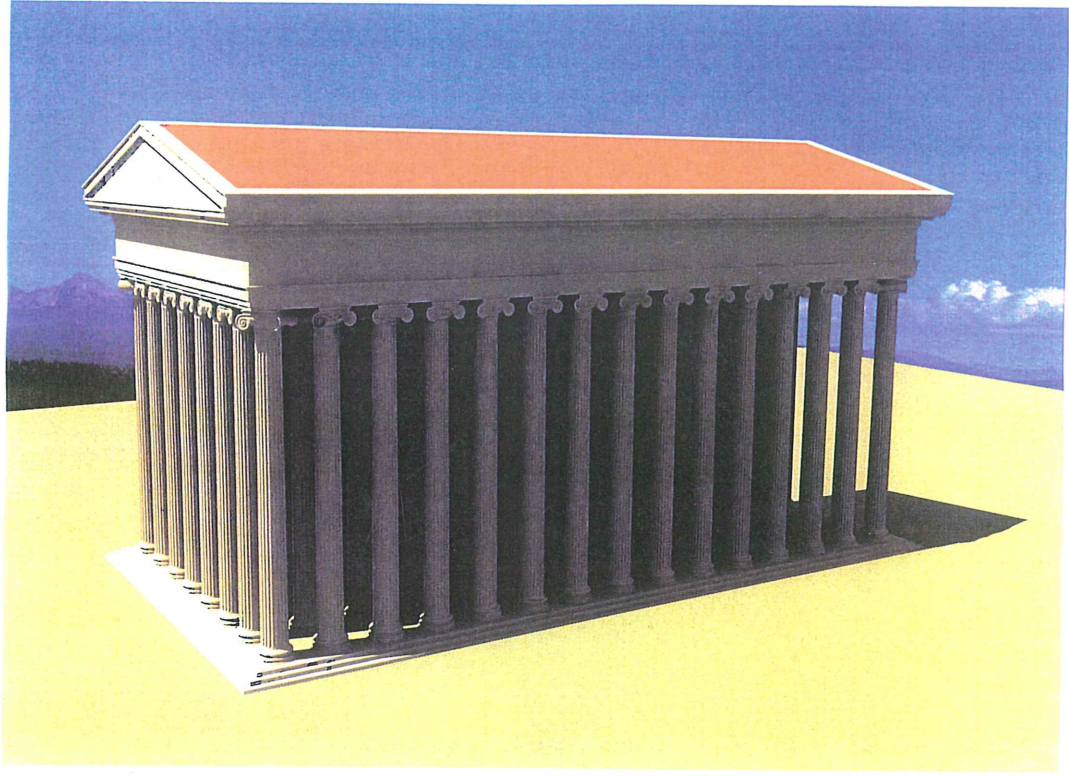
Tablo 79; Zeus Tapınağı İçin Restitüsyon Denemesi

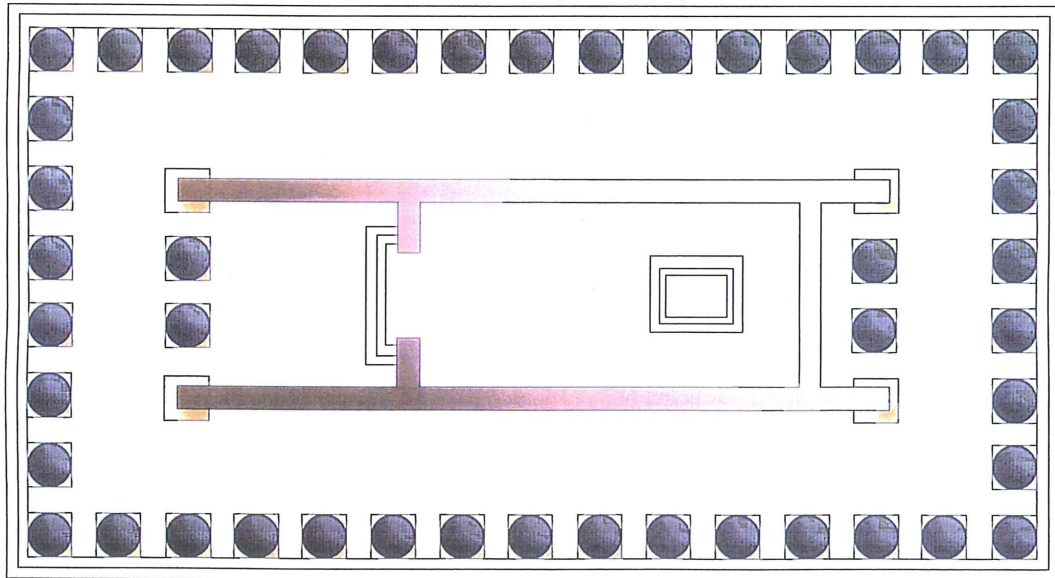
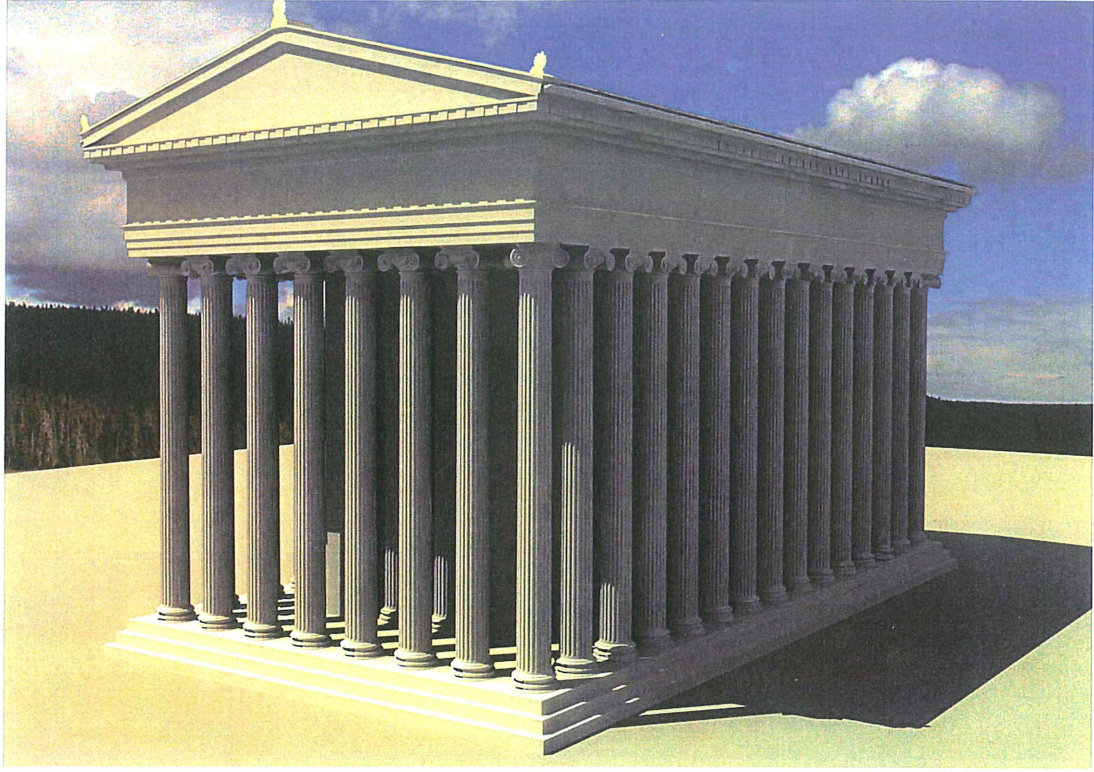
Tablo 80; Hera Tapınağı İçin Restitüsyon Denemesi

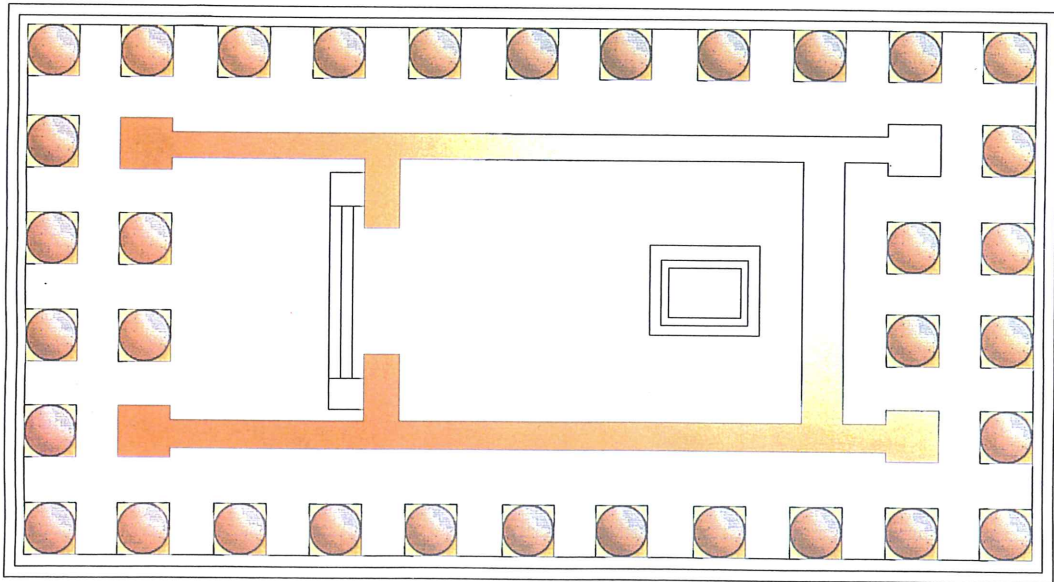
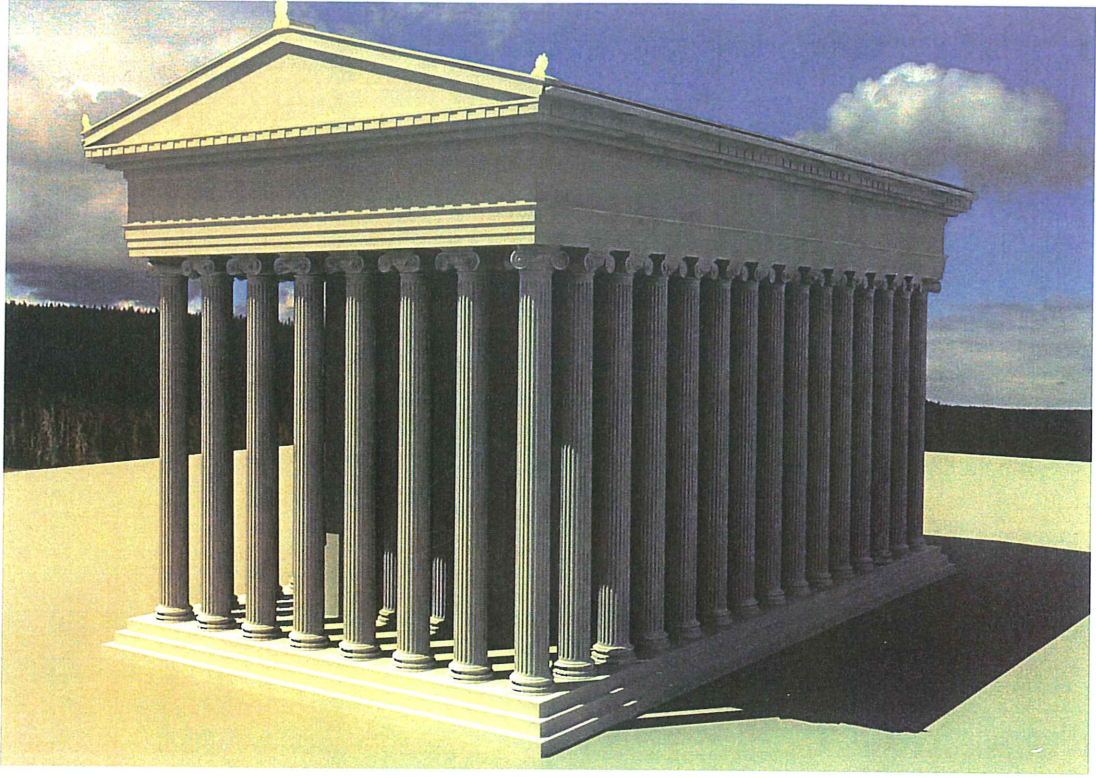
Tablo 81; Athena Tapınağı İçin Restitüsyon Denemesi

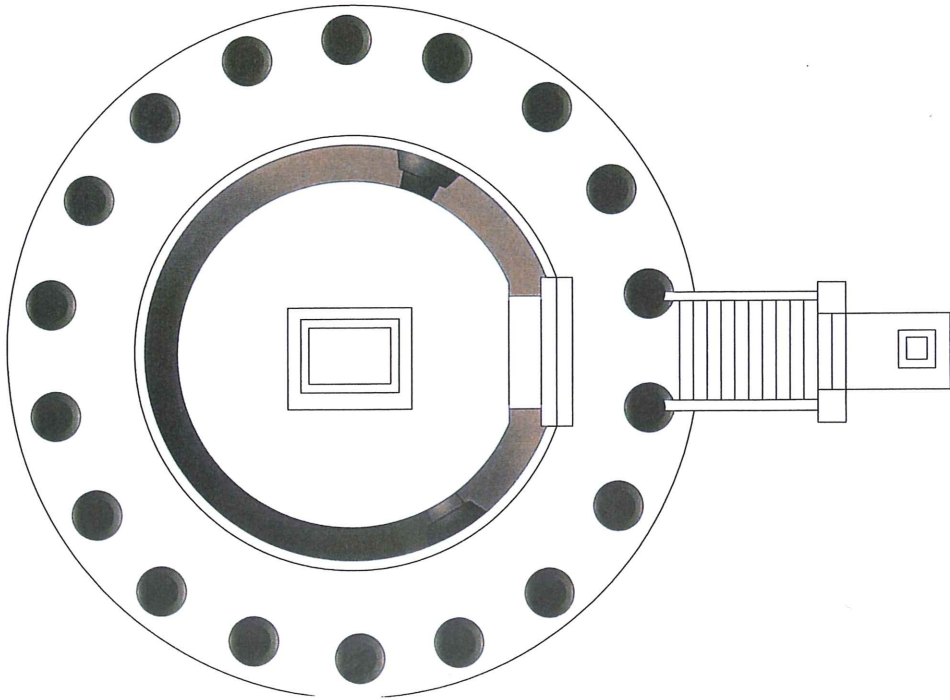
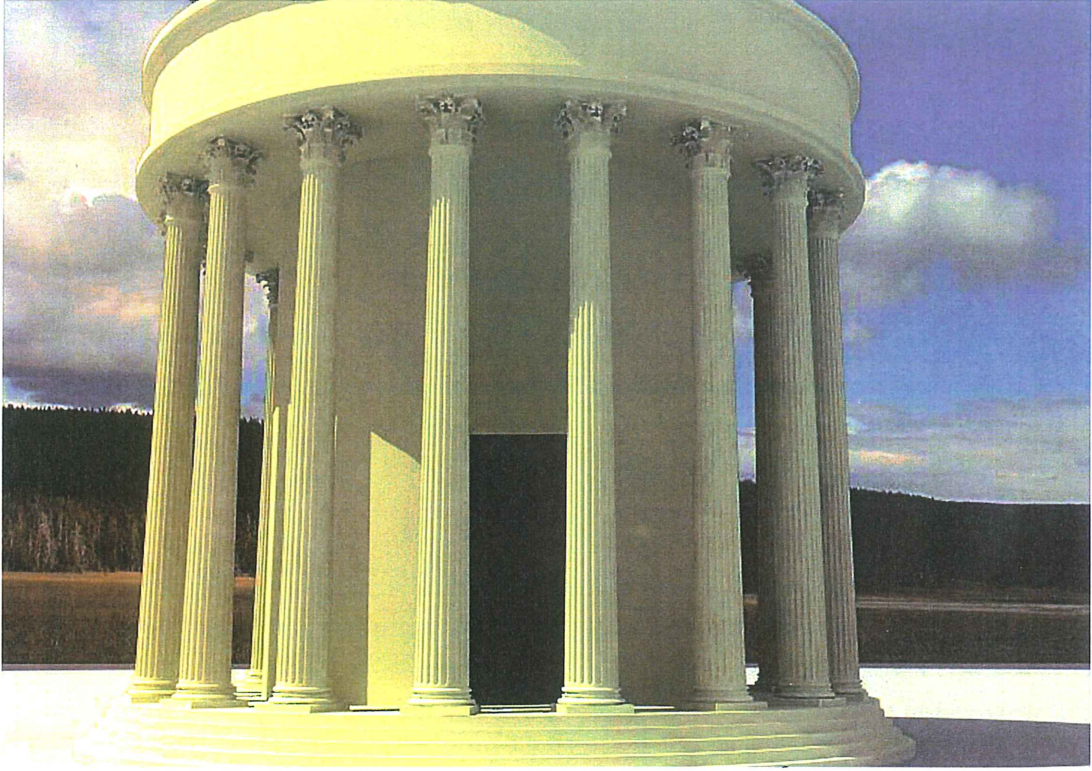
Tablo 82; Artemis Tapınağı İçin Restitüsyon Denemesi I

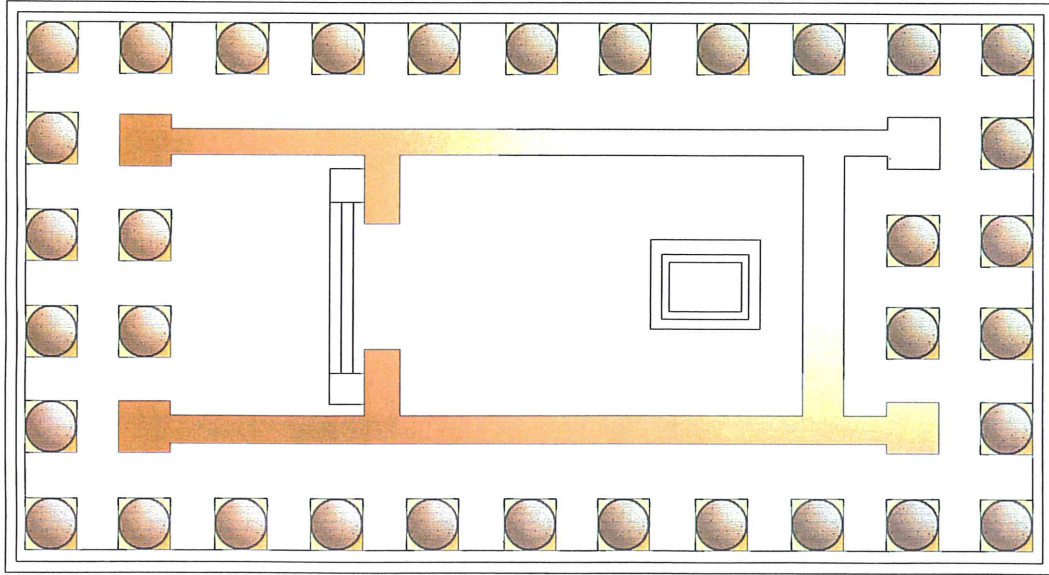
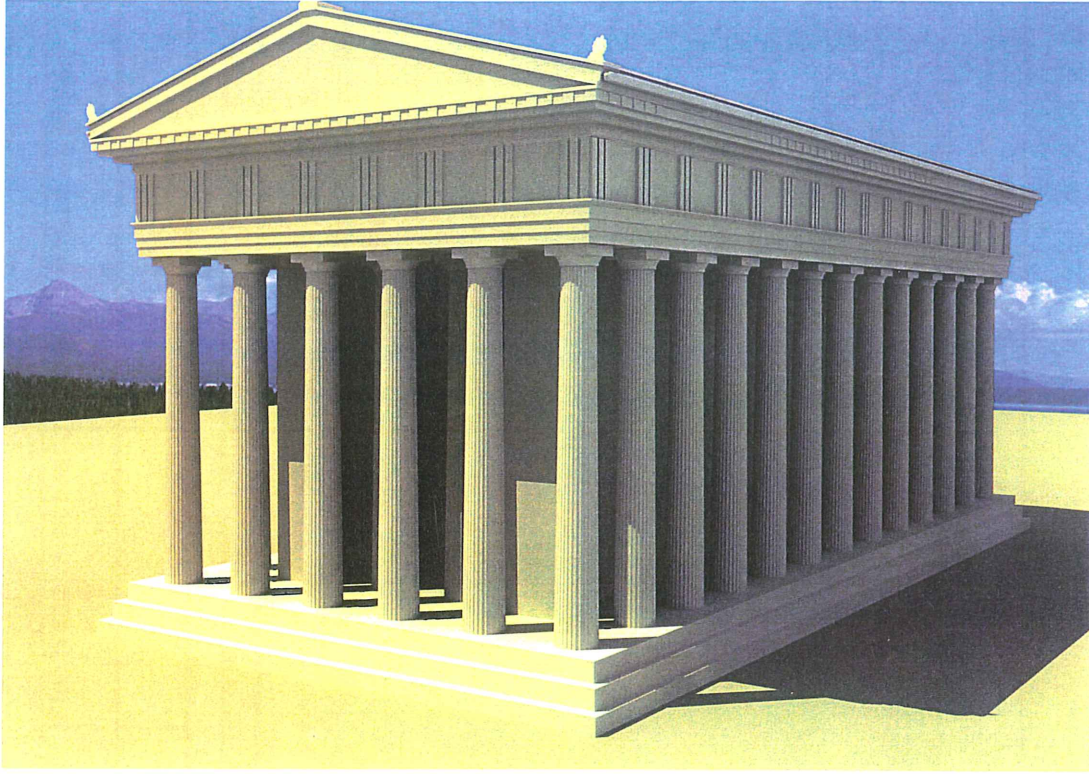
Tablo 83; Artemis Tapınağı İçin Restitüsyon Denemesi II

Tablo 84; Apollon Tapınağı İçin Restitüsyon Denemesi

Tablo 85; Afrodit Tapınağı İçin Restitüsyon Denemesi

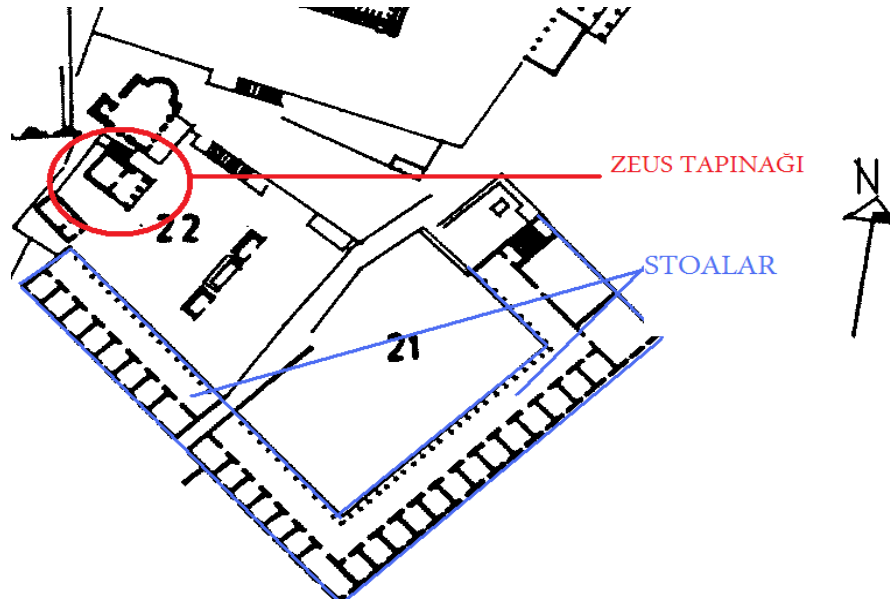

Tablo 86; Poseidon Tapınağı İçin Restitüsyon Denemesi

ZEUS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düz.	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
1	Begama	Agora'nın kuzeybatısında.	Prostylos	-	-	-	Yok	Dor

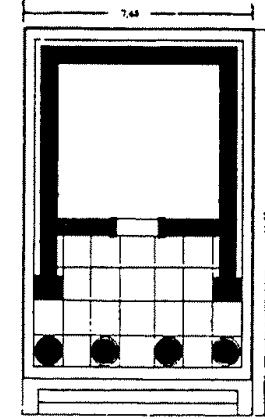
PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.256.)

AÇIKLAMALAR

M.Ö. 2.yy.'da inşa edilen tapınağın süslemelerinde Ion elemanlarının karıştığı Dor düzeni görülebilir. Tapınağın adanmış olduğu tanrı ile ilgili araştırmalar devam ederken genel kanı yapının tanrı Zeus'a adanmış olduğudur.*

(Akurgal, 2007, s.269.)

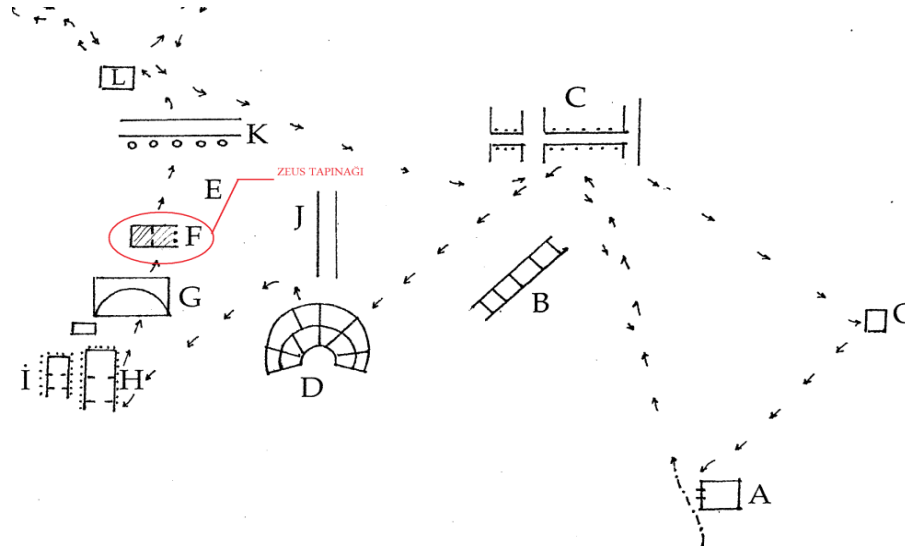
NOT: * Akurgal E., (2007), a.g.e., s.256.

ZEUS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düz.	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
2	Termessos	Stoa ve sarnıçların güneyinde.	Prostylos	-	-	-	Yok	-

PLAN ŞEMASI

AÇIKLAMALAR

(Gür, s.302.)

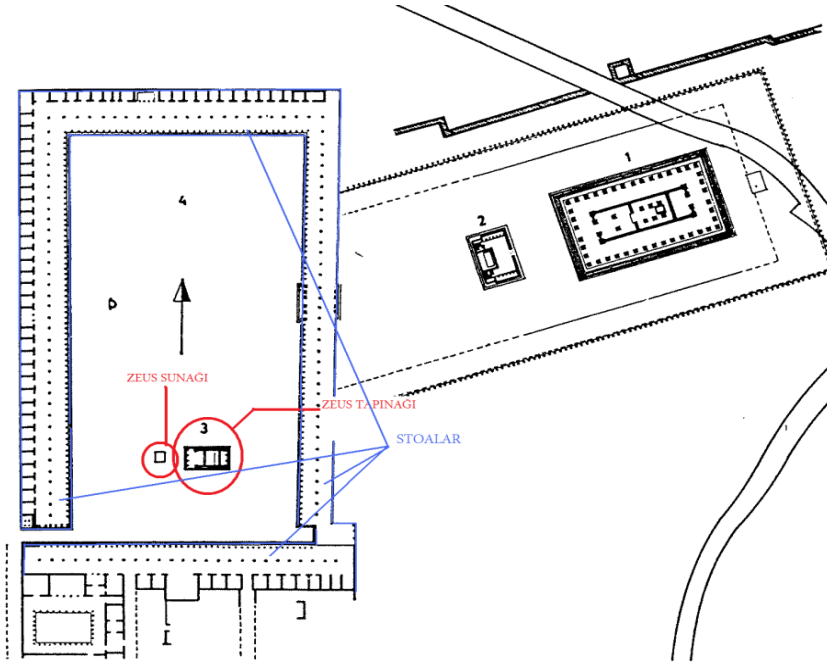
Araştırmaların günümüzde de de-
decam ettiği tapınak yapısının
Prostylos olduğu ve muhtemelen
tanrı Zeus Solymos kültü ile yakın-
dan ilişkili olduğu düşünülme-
dir.*

NOT: * Gür S., (2007), a.g.e., s.289.

ZEUS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düz.	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
3	Magnesia	Agora'nın orta avlusunda.	Prostylos	-	1.0	1.0	Var	İon

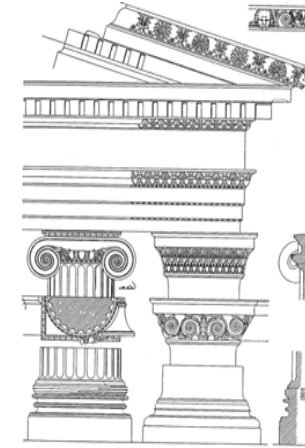
PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.353.)

AÇIKLAMALAR

Hemogones'in ilk yapılarından olduğu düşünülen tapınak, M.Ö.197 yılından sonraki bir döneme tarihlenebilir.*

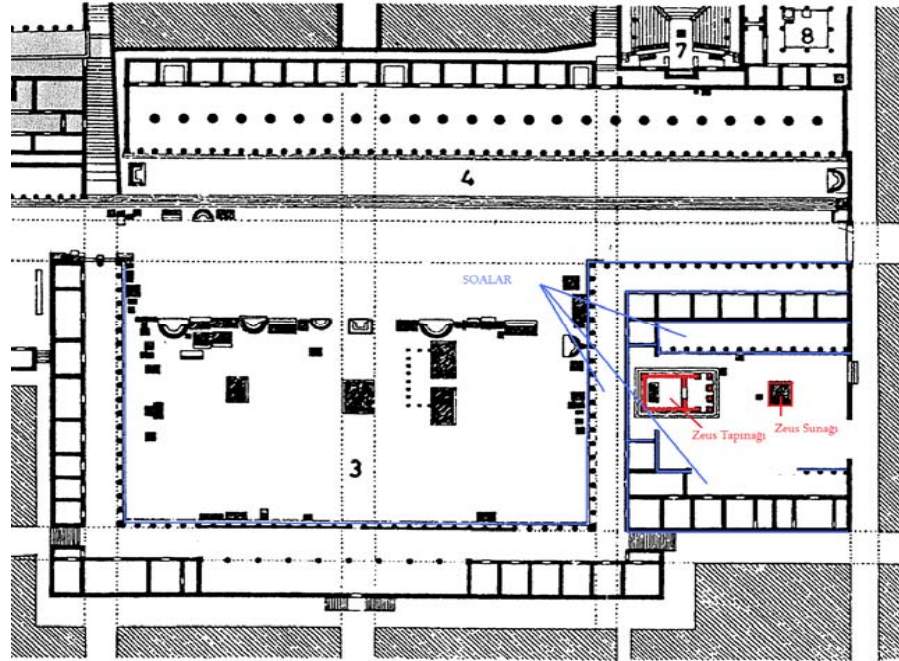
(Akurgal, 2007, s. 359.)

NOT: * Aran B., (1970), a.g.e., s.157.

ZEUS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düz.	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
4	Priene	Agora'nın doğu stoası bitişiğinde.	Prostylos	-	1,5	1,13	Yok	İon

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.360.)

AÇIKLAMALAR

Tapınağın konumlandırmasında Hippodamos şehir planlamacılığına uyulmaya özen gösterilmiştir. Agoranın doğu stoasında yer alan tapınak agoranın doğu bölümünün değiştirilmesi sonucu oluşturulmuştur. Buna rağmen tapınağın yönlendirilmesinde doğu-batı uyumuna dikkat edilmiş, girişin doğudan olması sağlanmıştır.

Bütün mimari süslemelerinde yoğun biçimde görülen Pytheos etiği tapınağın M.Ö.3.yy'da yapılmış olma ihtimalini kuvvetlendirir.*

Cella'daki kült heykeli kaidesinin normalden daha geniş olması, söz konusu tapınak yapısında Zeus ve Hera'nın ortak tapınım görmüş olabileceğini düşündürür.**

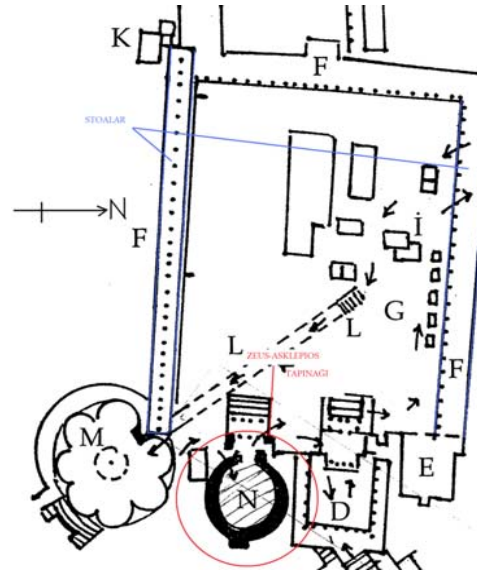
Buluntular günümüzde Berlin Müzesi'nde sergilenmektedir.

NOT: * Akurgal E., (2007), a.g.e., s.355.
** Gür S.,(2007), a.g.e., s.241.

ZEUS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düz.	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
5	Assos	Stoaların batısında.	Monopteros	-	-	-	-	İon

PLAN ŞEMASI

(Gür, s.117)

AÇIKLAMALAR

Assos kentindeki tapınak Asklepios ve Zeus tanrılarının ortak tapınım gördüğü bir yapıdır. Tanrı Zeus'un Asklepios ile paylaştığı bu tapınak Zeus tapınakları içinde tek monopter örneğini teşkil eder.

NOT: -

ZEUS TAPINAKLARI İÇİN İSTATİSTİKSEL DEĞERLER TABLOSU

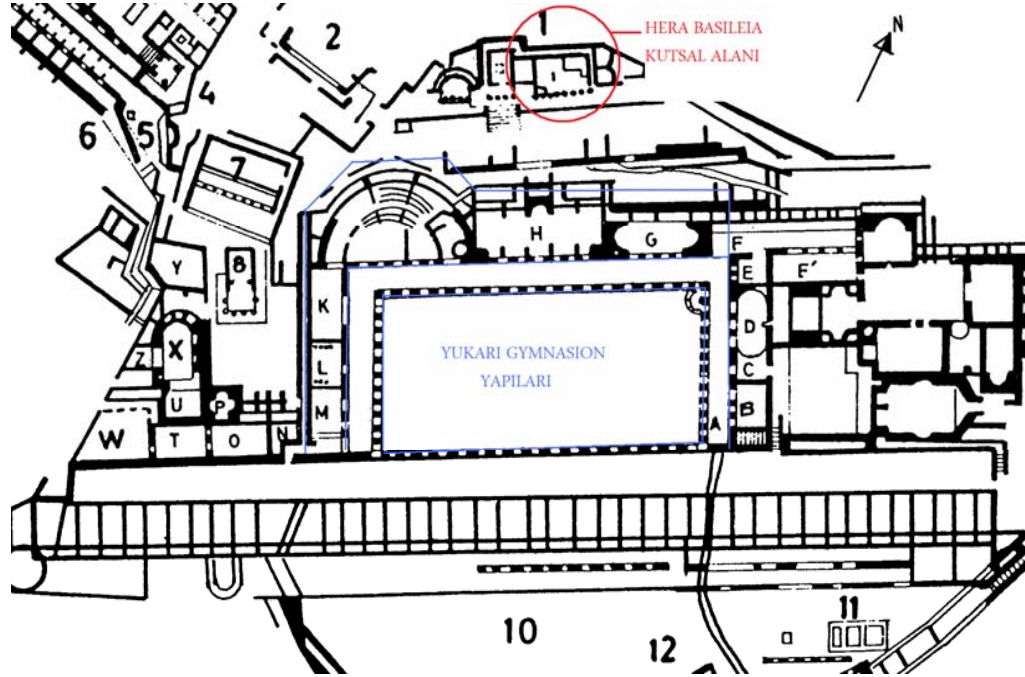
	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Düzen	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
1	Bergama	Agora'nın kuzeybatısında.	Prostylos	–	–	–	Yok	Dor
2	Termessos	Stoa ve sarnıçların güneyinde.	Prostylos	–	–	–	Yok	–
3	Magbesia	Agora'nın orta avlusunda.	Prostylos	–	1.0	1.0	Var	İon
4	Priene	Agora'nın doğu stoası bitişiğinde.	Prostylos	–	1,5	1,13	Yok	İon
5	Assos	Stoaların duğusunda.	Monopteros	–	–	–	–	İon
6								

ORTALAMA DEĞERLER TABLOSU	PERİSTASİS	In Antis	Prostylos	Peripteros	Dipteros	Pseudo-Dipteros	Monopteros	
		–	4	–	–	–	1	
	CEPHE DÜZENİ	İYON	DOR	KORINT				
		3	1	–				
	OPİSDODOMOS	YOK	VAR					
–		4						

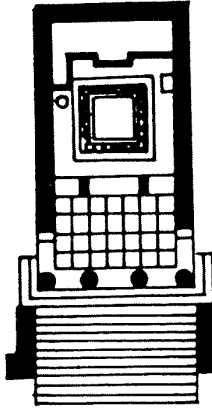
HERA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
1	Bergama	Gymasyumların kuzeyinde, 20m yükseklikteki bir tepede.	Prostylos	-	1,6	1,25	Yok	Dor

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, s.269)

(Akurgal S., 271)

AÇIKLAMALAR

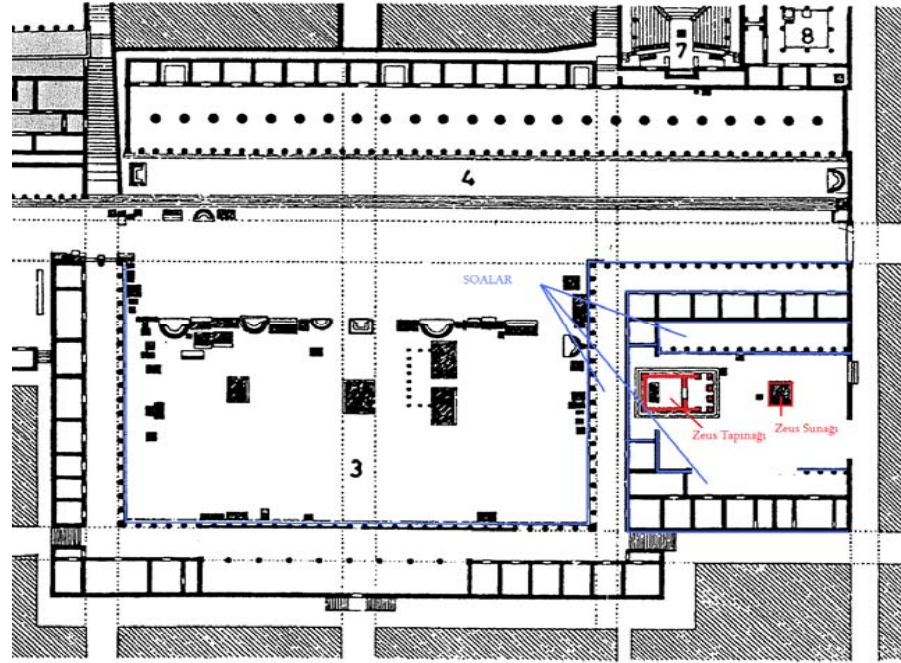
Hera Basileia Temenosu'nda yer alan tapınak II.Attalos Dönemi'ne tarihlenir (M.Ö. 159-138). İstisnai bir drum olarak tapınakta doğu-batı yöneliminin ihlal edildiği görülür.

NOT:

HERA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düz.	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
2	Priene	Agora'nın doğu stoası bitişiğinde.	Prostylos	-	1,5	1,13	Yok	İon

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.360)

AÇIKLAMALAR

Tapınağın konumlandırmasında Hippodamos şehir planlamacılığına uyulmaya özen gösterilmiştir. Agoranın doğu stoasında yer alan tapınak agoranın doğu bölümünün değiştirilmesi sonucu oluşturulmuştur. Buna rağmen tapınağın yönlendirilmesinde doğu-batı uyumuna dikkat edilmiş, girişin doğudan olması sağlanmıştır.

Bütün mimari süslemelerinde yoğun biçimde görülen Pytheos etiği tapınağın M.Ö.3.yy'da yapılmış olma ihtimalini kuvvetlendirir.*

Cella'daki kült heykeli kaidesinin normalden daha geniş olması, söz konusu tapınak yapısında **Zeus ve Hera'nın** ortak tapınım görmüş olabileceğini düşündürür.**

Buluntular günümüzde Berlin Müzesi'nde sergilenmektedir.

NOT: * Akurgal E., (2007), a.g.e., s.355.
** Gür S.,(2007), a.g.e., s.241.

HERA TAPINAKLARI İÇİN İSTATİSTİKSEL DEĞERLER TABLOSU

		ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
	Kent	Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Düzen	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
1	Bergama	Gymasyumların kuzeyinde, 20m yükseklikteki bir tepede.	Prostylos	–	1,6	1,25	Yok	Dor
2	Priene	Agora'nın doğu stoası bitişiğinde.	Prostylos	–	1,5	1,13	Yok	Ion
3								

ORTALAMA DEĞERLER TABLOSU	PERİSTASİS	In Antis	Prostylos	Peripteros	Dipteros	Pseudo-Dipteros	Monopteros	
			–	2	–	–	–	–
	CEPHE DÜZENİ	İYON	DOR	KORINT				
		1	1	–				
	OPİSDODOMOS	YOK	VAR					
	2	–						

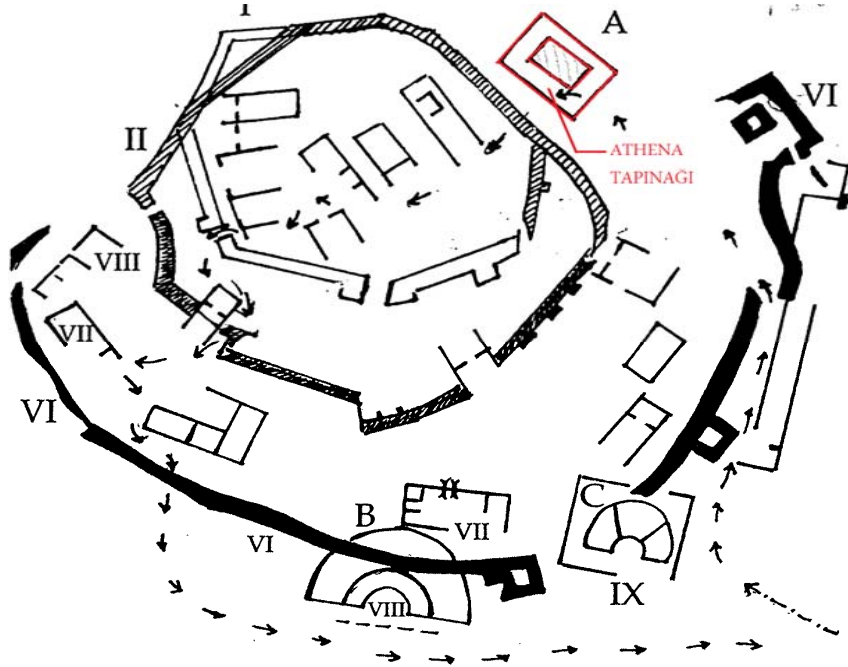
çizelge 9

ATHENA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No 1	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
	Troya		-	-	-	-	-	-

PLAN ŞEMASI

AÇIKLAMALAR

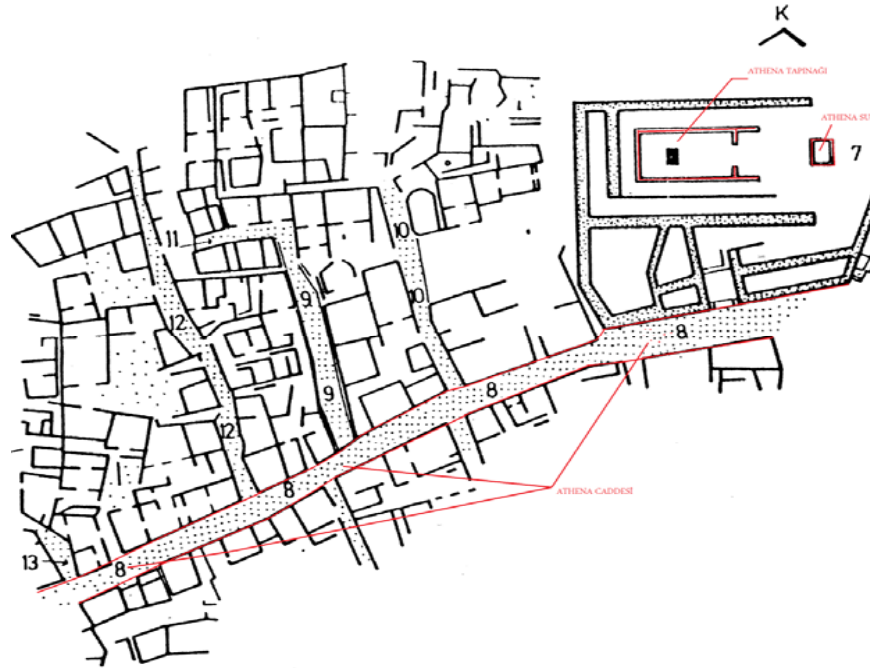
(Gür, s.154)

NOT:

ATHENA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No 2	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
	Smyrna	Kentin güneyindeki Athena Caddesi başlangıcında.	Peripteros	6X11	-	-	Yok	İon

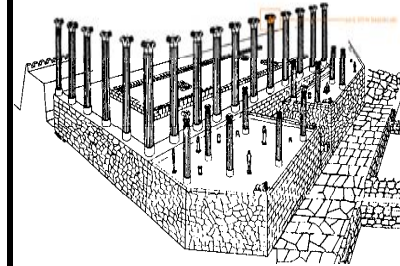
PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.296)

AÇIKLAMALAR

Yapım tarihi M.Ö.640- 580 olan Smyrna Athena Tapınağı doğu Hellen mimarisinin en eski örneğini teşkil etmektedir. Aiol ve İon türü başlıkların gelişimi Smyrna Athena Tapınağı stün başlıları ile başlamıştır.

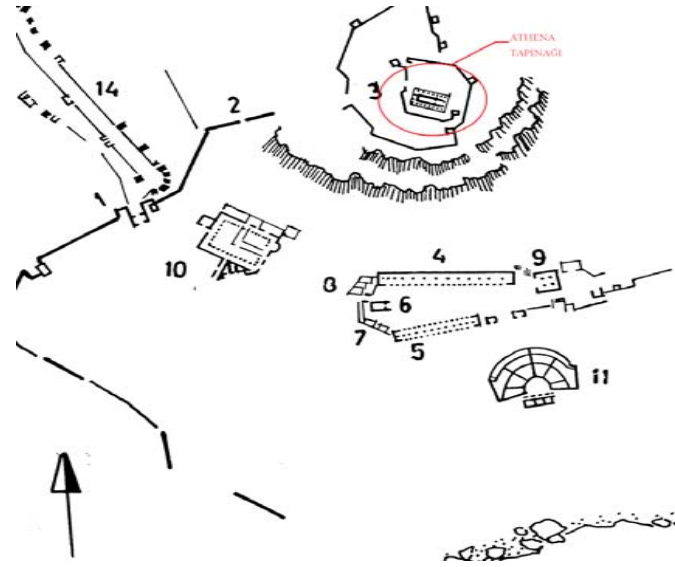
(Akurgal, 2007, s.299)

NOT:

ATHENA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
3	Assos	Akrapol'un en yüksek düzlüğünde.	Pseudo-dipteros	6X13	-	-	Yok	Dor

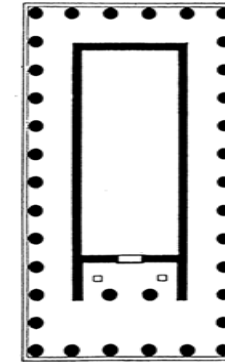
PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.249)

AÇIKLAMALAR

M.Ö. 530 yılına tarihlenen tapınak Anadolu'nun en eski dor nizamındaki tapınağıdır. Tapınağın Akrapolün en yüksek düzlüğünde yer alması şehrin baştanrısının Athena olma ihtimalini kuvvetlendirir. Günümüzde tapınak ancak stylobat düzeyine kadar ayaktaadır.

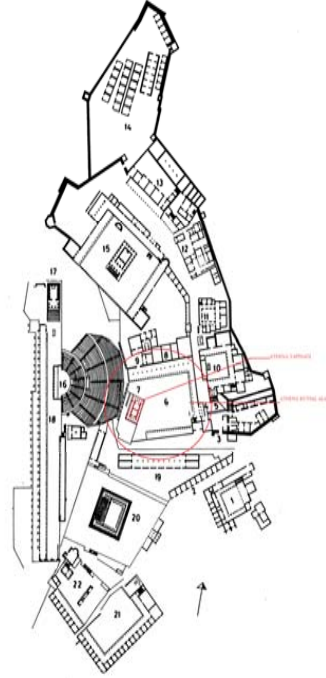
(Akurgal, 2007, s.252)

NOT:

ATHENA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
4	Bergama	Tiyatro'nun üstündeki terasta.	Peripteros	6X10	3 . 00	-	Yok	Dor

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.472)

AÇIKLAMALAR

Baştanrının Athena olduğu kentte tapınak binası, kuzey ve gneyinde stoaların yer aldığı kutsal alanda yer almaktadır. Kutsal alana giriş anıtsal bir giriş ile sağlanmaktadır. Yapı M.Ö. 4.yy'a tarihlenmektedir. Akurgal tapınağın Dor düzeninde yapılmasının Parthenon ile doğrudan ilişkilendirilebileceğinin altını çizmektedir*. II.Eumenes Döneminde tapınak yapısının doğu ve kuzeyine ikişer katlı stoalar inşa edilmiştir.

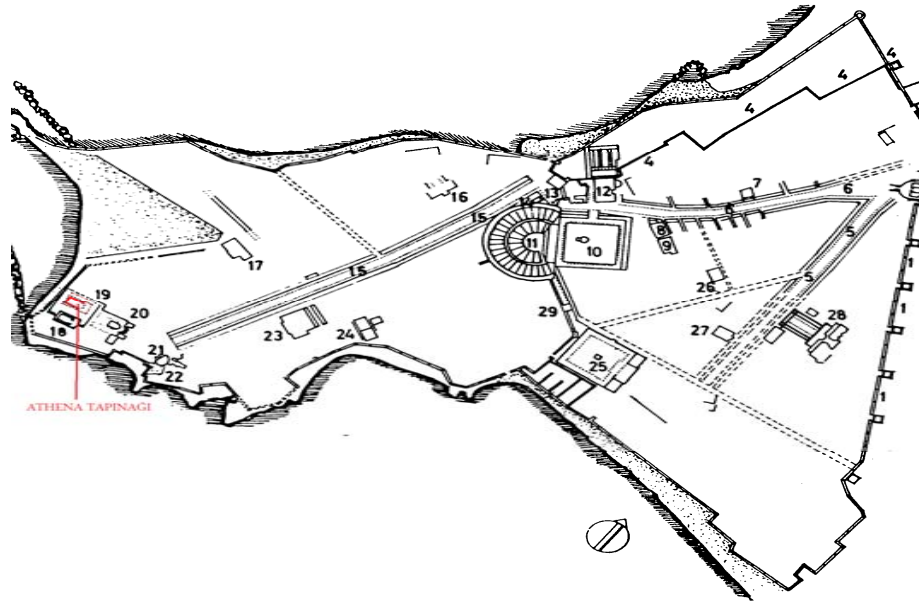
S

NOT: * Akurgal bu denli dor etkisi gösteren bir yapının 3.yy başında Lysimachos'un getirdiği sanat anlayışının eseri olduğunu düşünmektedir. Buna göre Philetariros'un Atina akropolünden esinlenerek dor nizamında görkemli bir tapınak inşa ettirdiğini ve bunu baştansı Athena'ya adanmış olduğunu düşünmektedir. Akurgal E., (2007), a.g.e., s.259.

ATHENA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
5	Side	Kentin batı yamacında, denize hakim konumda.	Peripteros	6X11	-	-	Yok	Korinth

PLAN ŞEMASI

(Gür, 2007, s.345)

AÇIKLAMALAR

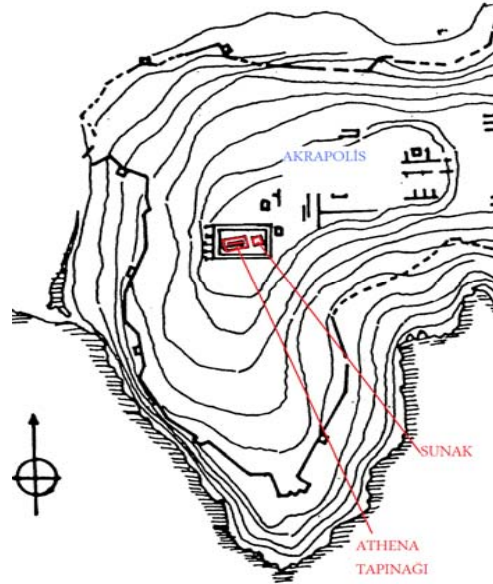
Stylobat ölçüleri 17,65X35m olan tapınak yapısı, M.Ö.2.yy ortalarına tarihlenmektedir. Denize oldukça hakim yamaçtaki konumuyla Tarihi Yarımada Athena tapınağı için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Yapıda Doğu-Batı yönelimine özen gösterilmiş giriş doğudan sağlanmıştır.

NOT:

ATHENA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
6	Notion	Akrapol'de denize hakim konumda.	Temlum In Antis	-	1.0	1.0	Yok	Korinth

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.312)

AÇIKLAMALAR

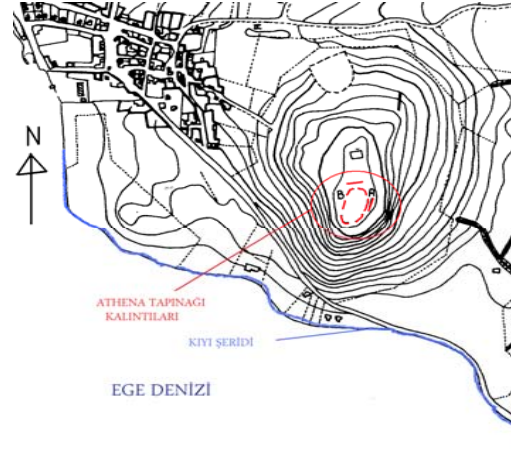
Üç basamaklı bir krepise sahip olan yapının doğusunda, 5,30x7,72 m boyutlarındaki bir sunağın kalınlıklarına rastlanmıştır. Yapının güneydeki Samos ve güneydoğudaki Kuşadası'na hakim manzarası, yapının ve Athena kültürünün kent için önemini vurgular niteliktedir.

NOT:

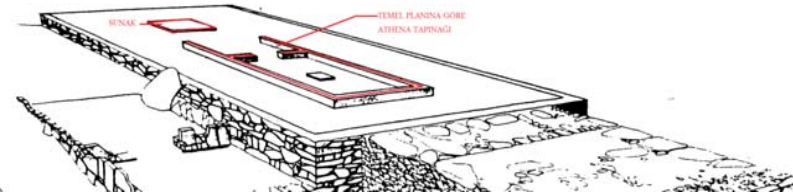
ATHENA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No 7	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
	Eyrthrai	Kentin denize yakın en yüksek tepesinde	Prostylos					

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.319)

(Akurgal, 2007, s.320)

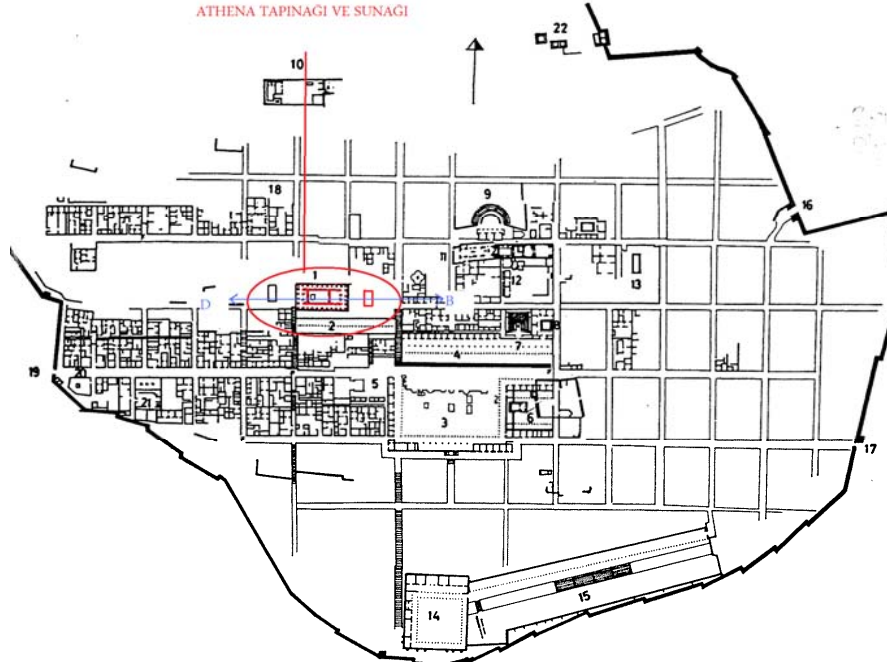
AÇIKLAMALAR

NOT:

ATHENA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
8	Priene	Kente hakim en yüksek tepede, deniz sev. den 96,76m yüksekte.	Peripteros	6X11	-	-	Var	Ion

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.256)

AÇIKLAMALAR

Kentin en eski ve önemli yapısı olan tapınak, Vitruvius'un belirttiği Dor düzeninin kriterlerine uygun olarak inşa edilmiştir*. Dönemin ünlü mimari Phyteos'un eseri olan yapıda küçük bir de opisdodomos bulunması, mimarın opisdodomosu Dor nizamından alarak Ion nizamına başarılı bir şekilde adapte ettiğinin göstergesidir.

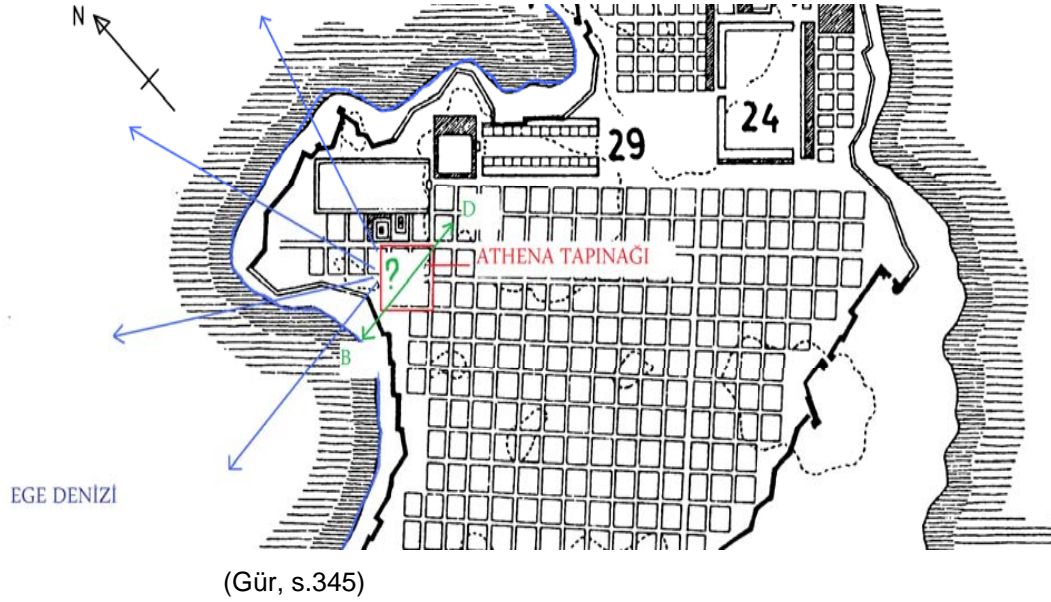
NOT: Vitruvius, (1993), a.g.e., Kitap:IV, Bölüm:IV, s.79.

ATHENA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No 9	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
	Miletos	-	Peripteros	6X10	1,41	1,17	Yok	-

PLAN ŞEMASI

AÇIKLAMALAR

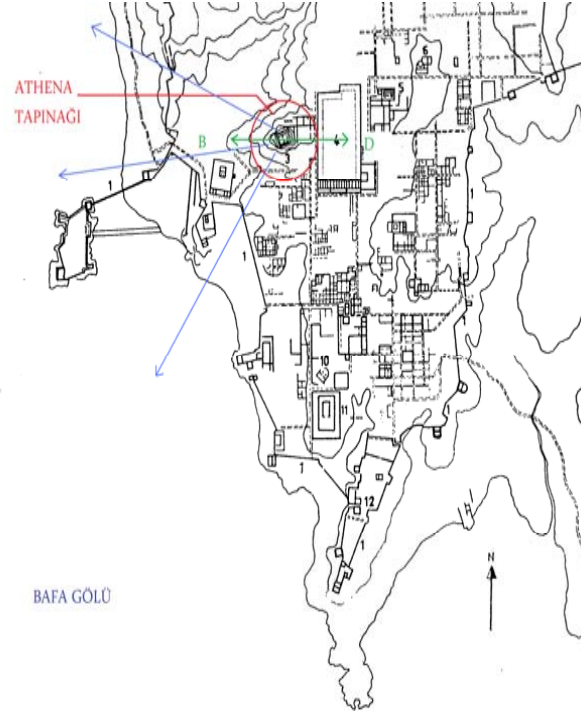

NOT:

ATHENA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No 10	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
	Herakleia	Kente ve Bafa Gölü'ne hakim tepe üzerinde.	Templum In Antis	—	1 . 0	1 . 0	Yok	Dor

PLAN ŞEMASI

AÇIKLAMALAR

Bir deniz kıyısı kenti olmasa da, Herakleia am Latmos kenti Bafa Gölü'ne yaptığı çıkıntı ile Tarihi Yarımada ile benzer nitelikler göstermektedir. Doğu-batı yönelimi ilkesine uyum sağlayan yapının girişi doğudan sağlanmıştır.

NOT:

ATHENA TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
11	Pedesa	Akropolis'in merkezine yakın alanda	Templum In Antis	-	-	-	Yok	?

PLAN ŞEMASI

AÇIKLAMALAR

(Diler A., 2007, s.51)

Günümüzde Prof.Dr. Adnan Diler başkanlığında kazı çalışmalarının sürdüğü Pedesa antik kentinde, Athena kültürünün genel olarak şehirde ön planda olduğu saptanmıştır. Buna bağlı olarak Akropolis'in merkezine yakın alanda tesbir edilen In Antis tapınağının Athena'ya ait olabileceği düşünülmektedir. Araştırmalar devam etmektedir*.

NOT: * Diler A., Çakmaklı Ö.D., (2008), a.g.e., S.52.

ATHENA TAPINAKLARI İÇİN İSTATİSTİKSEL DEĞERLER TABLOSU

	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Düzen	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
1	Troya		-	-	-	-	-	-
2	Symrna	Kentin güneyindeki Athena Caddesi başlangıcında.	Peripteros	6X11	-	-	Yok	İon
3	Assos	Akrapol'un en yüksek düzlüğünde.	Pseudo-dipteros	6X13	-	-	Yok	Dor
4	Bergama	Tiyatro'nun üstündeki terasta.	Peripteros	6X10	3 . 00	-	Yok	Dor
5	Side	Kentin batı yamacında denize hakim konumda	Peripteros	6x11	---	-	Yok	Korenth
6	Notion	Akrapolde denize hakim konumda	In Antis	-	1.00	1.00	Yok	Korenth
7	Eyrthrai	Knetin denize yakın en yüksek tepesin de	Prostylos	-	-	-	-	-
8	Priene	Kente hakim en yüksek tepede	Peripteros	6x11	-	-	Var	İon
9	Miletos	-	Peripteros	6x10	1,41	1,17	Yok	_?
10	Herakleia	Bafa Gölü'ne hakim tepe üzerinde	In Antis	-	1.00	1i00	Yok	Dor
11	Pedesa	Akrapolise yakın alanda	In Antis	?	?	?	Yok	?

ORTALAMA DEĞERLER TABLOSU	PERİSTASİS	In Antis	Prostylos	Peripteros	Dipteros	Pseudo-Dipteros	Monopteros
		3	1	5	-	-	-
	CEPHE DÜZENİ	İYON	DOR	KORİNT			
		2	3	2			
OPİSDODOMOS	YOK	VAR					
	8	1					

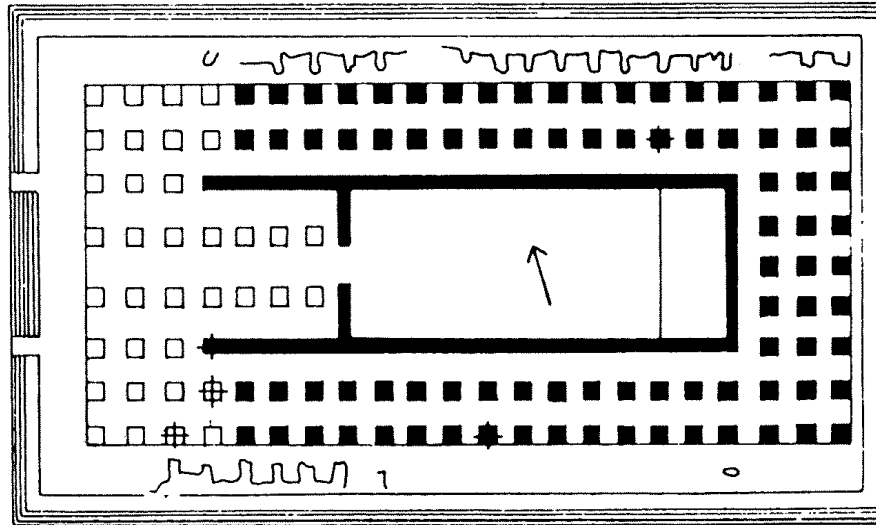
ARTEMİS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No 1	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
	Ephessos I	Antik limanın batısındaki stoanın bitiş kısmında.	Peripteros	6x8	-	-	?	?
PLAN ŞEMASI						AÇIKLAMALAR		
						<p>Ephessos kentindeki Artemis tapınağının temel olarak üç temel yapım evresi geçirdiği görülmektedir. Ephessos I olarak tanımlanan bu en erken yapım evresi M.Ö.8.yy a tarihlenmektedir. Ancak yapının Kimmerler tarafından tahrib edilmesi yeni bir tapınak yapılmasına yol açmıştır.</p>		
NOT:								

ARTEMİS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No 2	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
	Ephessos II	Eski tapınak yapısının konumunda. (Bknz. Ephessos I)	Dipteros	8X21	1 , 12	2 , 10	Yok	İon

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.327)

AÇIKLAMALAR

Samos Hera tapınağına büyük benzerlik gösteren bu ikinci tapınak yapısı M.Ö. 6.yy'a tarihlenmektedir.

Giriş cephesindeki stunların columna celata tarzında süslenmiş oldukları görülür.

Mimarları Chersipron, Metagenes ve Samos Hera tapınağıının mimarlarından Theodoros'dur.

Çatının tüm tapınağı örtmediğı, yalnız peristilleri örttüğü görülür.

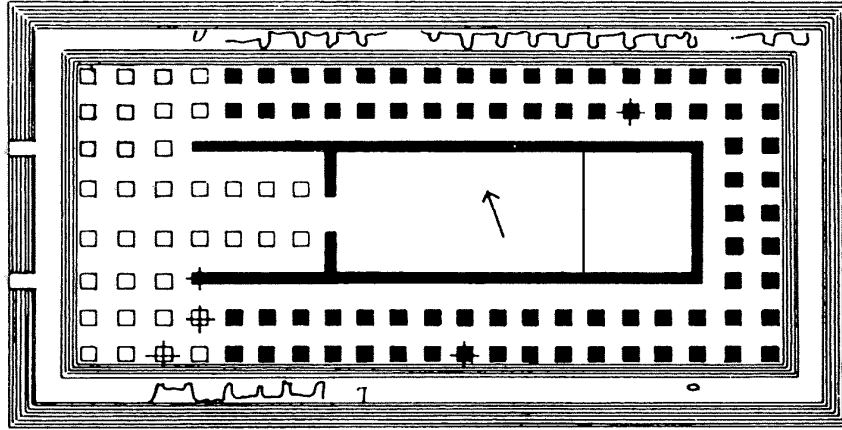
Sekos'un üstü açık ancak kùlt heykelini içinde barındıran naiskosun üstü kapalıdır.

NOT:

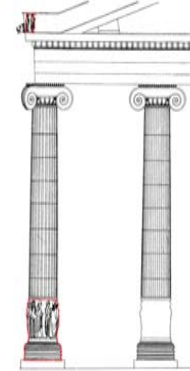
ARTEMIS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
3	Ephessos III	Eski tapınağın bulunduğu konumda. (Bknz., Ephessos I-II)	Dipteros	8X21	1 , 12	2 , 10	Var	Ion

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007,s. 321)

(Akurgal, 2007,s. 322)

AÇIKLAMALAR

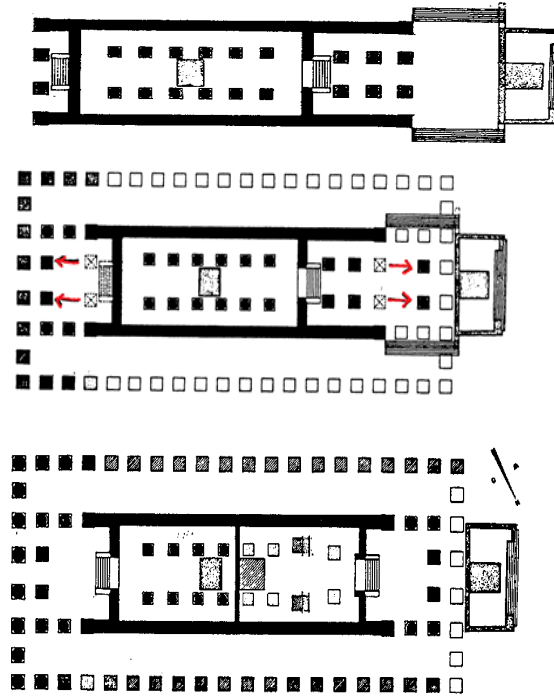
Yeni mimarlar Painoios, Demetrios ve Cheiokrates yapıyı üzerinde bulunduğu bataklık alandaki su basma tehlikesine karşı yükseltmiştir. Bu amaçla yapıya 2.30m lik bir podyum sağlanmıştır. Opisdodomosun eklenmesi de bu döneme rastlar. Bu iki temel değişim dışındaki detaylar bir önceki yapım evresi ile büyük ölçüde aynıdır.

NOT:

ARTEMİS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
4	Sardes I-II-III	Tmoos dağı sırları ile eski Lydia merkezinin akrapolü arasında.	Pssudo-dipteros	8X20	1 , 32	1 , 42	Var (II.Evre)	İon

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s., 366)

AÇIKLAMALAR

Anadolu'daki en büyük dört tapnak tan biri olan yapının üç temel yapıpım evresi geçirmiş olduğu görülür.

1- M.Ö. 4.yy'a tarihlenen evrede tapınağın yalnız naos kısmı inşa Naos doğudaki ir sunağa yönelmiş durumdadır. Bu ilk evrede yapının 4 stunlu bir pronaos, 12 stunlu naos ve opisdodomosa sahip olduğu görülür.

2- M.Ö. 2.yy'a tarihlenen evrede, opisdodomosun iki stunu alınarak pronaosun önüne çekilmiştir. Arka ve ön kısımda birere prostylos tapınak biçimi geliştirilmiştir.

3- Roma Dönemi'nde tapınak ikiye bölünmüş, biri doğuya ve batıya bakan iki tapınak elde edilmiştir. Batı tapınak Artemis'e, Doğu tapınak Antonius Pius'un karısı Faustina'ya adanmıştır.

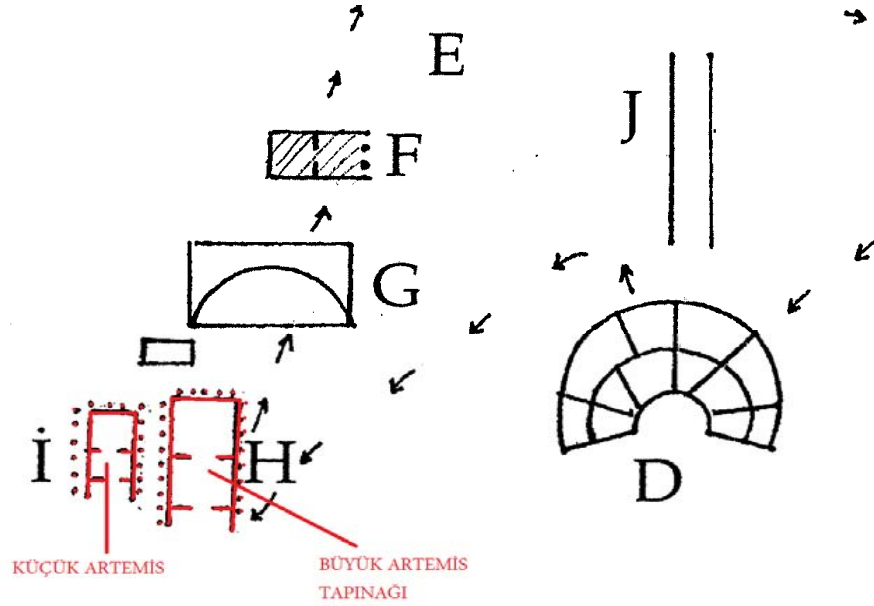
NOT:

ARTEMIS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
5	Termessos I	Odeon'un güneyinde, kayalık bir platform üzerinde.	Peripteros	4X9	-	-	Var	?

PLAN ŞEMASI

AÇIKLAMALAR

Termessos'da yer alan iki Artemis tapınağından küçüğüdür*. Günümüzde araştırmalar devam etmektedir.

(Gür, 2007, s.221)

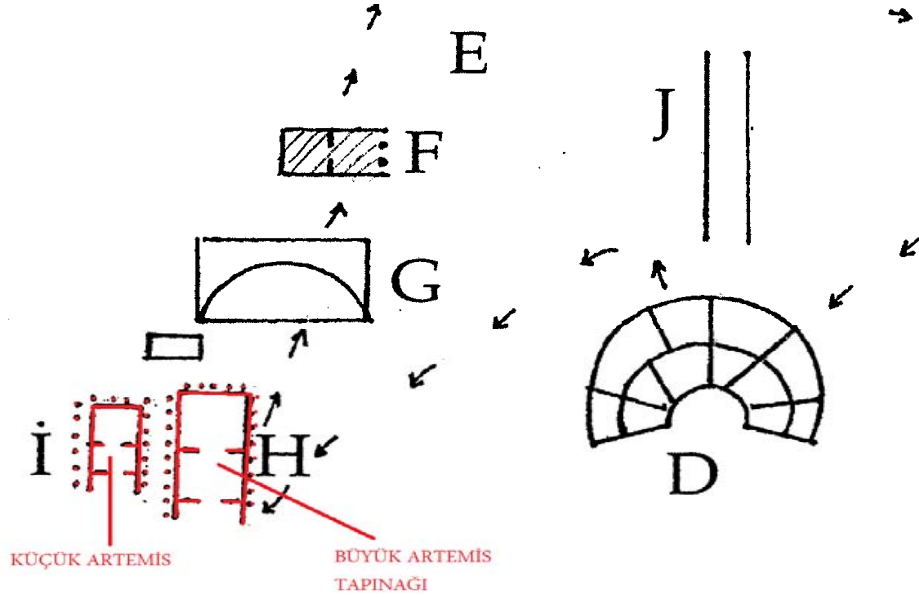
NOT: * Gür S.,(2007), a.g.e., s.302.

ARTEMİS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
6	Termessos II	Odeon'un güneyinde kayalık bir platform üzerinde.	Peripteros	6X11	-	-	Var	Dor

PLAN ŞEMASI

AÇIKLAMALAR

(Gür, 2007, s.221)

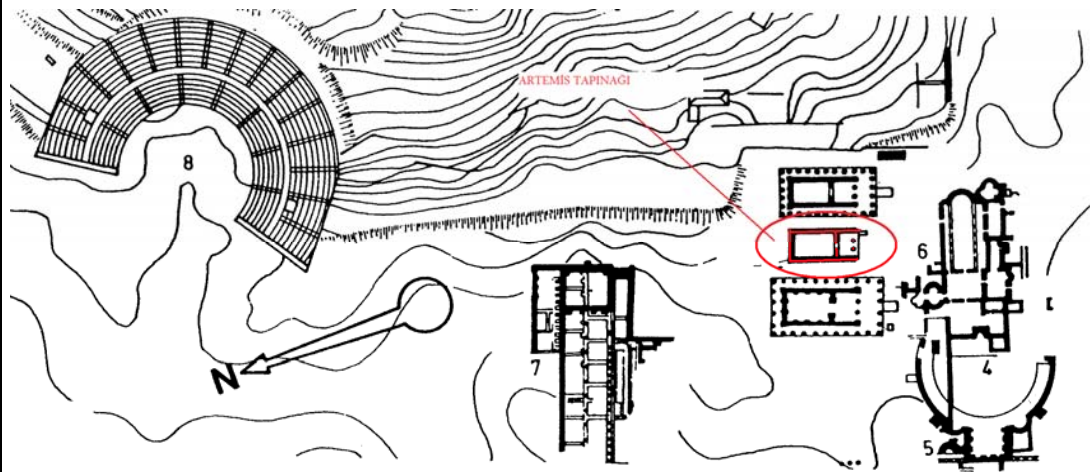
Kentte yar alan iki Artemis tapınağından büyük olanıdır. Antoninler dönemine tarihlenmektedir. Günümüzde çalışmalar devam etmektedir.

NOT:

ARTEMIS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
7	Letoon	Kentin güneyinde Apollon ve Leto tapınaklarının arasında.	Templu In Antis	-	-	-	Yok	İon

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s. 416)

AÇIKLAMALAR

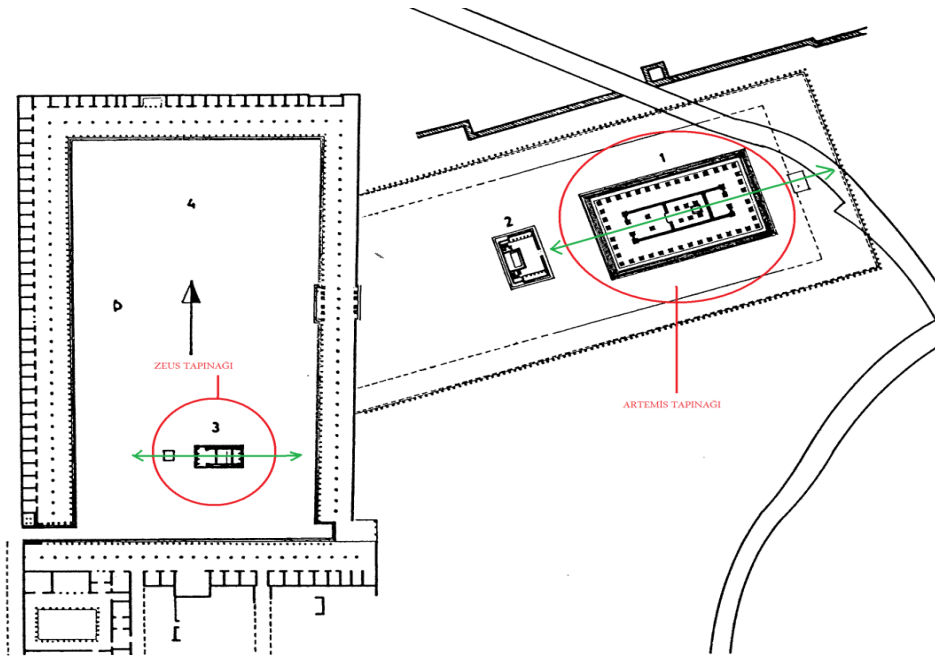
Apollon ve Leto ile birlikte kentin üç baştamrısından biri olan tanrının tapınağı, M.Ö. 4.yy'a tarihlenmektedir. Tapınağın naos bölümünde yer alan kayalık alan, Kybele-Artemis bağlantısını göstermesi açısından önemlidir*. Bu durumda yapının kendisinden önce var olan bir kült alanına inşa edildiği düşünülebilir.

NOT: Gür S., (2007), a.g.e., s.279.

ARTEMIS TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
8	Mag.Meadrum		Pseudo-Dipteros	8X15	0 . 81		Var	İon

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.349)

AÇIKLAMALAR

Kazı verilerine göre tapınağın daha eski bir yapı yerine, büyük olasılıkla ana tanrıça Kybele adına yapılmış yerel bir tapınağın yerine inşa edildiği anlaşılmaktadır*. Sardes e Ephessos Artemis tapınakları gibi doğu-batı yönlenmesine dikkat edilmiş, giriş batıdan sağlanmıştır.

NOT: Gür S., (2007), a.g.e., s.349.

ARTEMİS TAPINAKLARI İÇİN İSTATİSTİKSEL DEĞERLER TABLOSU

	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ		MİMARİ VERİLER					
	Kent	Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Düzen	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
1	Ephessos I	Antik limanın batısındaki stoanın bitiş kısmında.	Peripteros	6x8	-	-	?	?
2	Ephesses II	Eski tapınak yapısının konumunda. (Bknz. Ephessos I)	Dipteros	8X21	1 , 12	2 , 10	Yok	İon
3	Ephessos III	Eski tapınağın bulunduğu konumda. (Bknz., Ephessos I-II)	Dipteros	8X21	1 , 12	2 , 10	Var	İon
4	Sardes I-II-III	Tmoos dağı sırları ile eski Lydia merkezinin akrapolü arasında.	Pssudo-dipteros	8X20	1 , 32	1 , 42	Var (II.Evre)	İon
5	Termessos	Odeon'un güneyinde, kayalık bir platform üzerinde.	Peripteros	4X9	-	-	Var	?
6	Termessos II	Odeon'un güneyinde kayalık bir platform üzerinde.	Peripteros	6X11	-	-	Var	Dor
7	Letoon	Kntin güneyinde Apollon ve Leto tapınaklarının arasında.	Templu In Antis	-	-	-	Yok	İon
8	Mag.Meadnrum		Pseudo-Dipteros	8X15	0 . 81		Var	İon
9								
10								

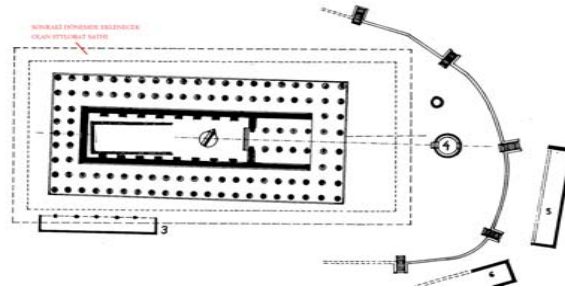
ORTALAMA DEĞERLER TABLOSU	PERİSTASİS	In Antis	Prostylos	Peripteros	Dipteros	udo-Dipteros	Monopteros	
			1	-	3	2	2	-
		CEPHE DÜZENİ	İYON	DOR	KORENTH			
			5	1	-			
		OPİSDODOMOS	YOK	VAR				
		Yok	4					

APOLLON TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

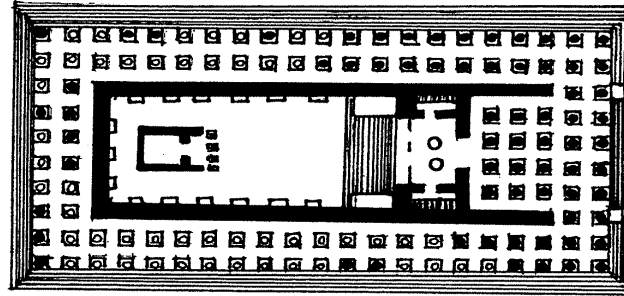
No 1	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
	Dydima	?	Dipteros	21X10-10	1 . 0	-	Yok	Ion

PLAN ŞEMASI

AÇIKLAMALAR

(Akurgal, 2007, s.354)

(Akurgal,2007, s.385)

Tapınağın iki önemli yapım evresi geçirdiği görülür;

1- Arkaik Didymaion: İnşasına M.Ö. 550 yılında başlanmıştır. Apollon kutsal yerinin en eski Ion yerleşmesinden daha eski olması bir kez daha yerel bir kült yerine Apollon kültü yerleştirildiğini gösterir. Üst katlarına ait bilgilerin zayıf olduğu yapının Ion düzeninde dipteral bir yapı olduğu düşünülmektedir*.

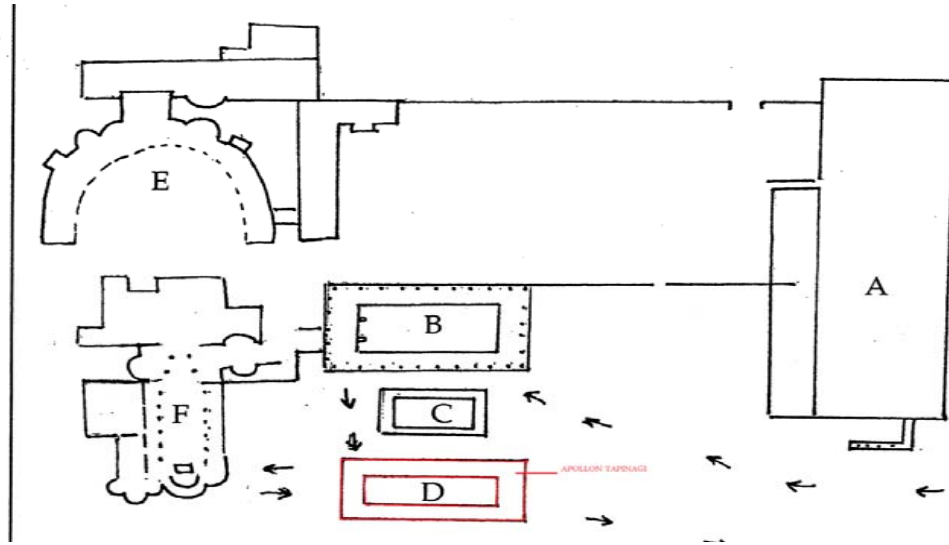
2- Hellenistik Didymaion: Ion düzeninde dipteral bir **decastylos** tur. Roma Döneminde Milet'ten tapınak yapısına kadar yapılan 16,5km lik yol kehanet merkezinin önemini gösterir. Yapı kehanet merkezi ile birlikte Milet'e aittir.

NOT: * Akurgal E., (2007), a.g.e., s.145.

APOLLON TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No 2	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
	Letoon	Kentin batısındaki Artemis ve Leto tapınaklarının yanında.	Peripteros	6X11	-	-	?	Dor

PLAN ŞEMASI

(Gür, 2007, s.234)

AÇIKLAMALAR

Kentte Apollon'un Artemis ile birlikte şehrin baştansısı olduğu görülür. Mevcut parçalara göre yapı M.Ö. 2.yy'a tarihlenmektedir. Ancak yapılan sondajlar, tapınağın kendisinden önce var olan bir 4.yy tapınağının üstüne inşa edildiğine işaret etmektedir. Bu durumda yerli bir kültün üstüne Apollon Tapınağı'nın inşa edildiği düşünülebilir*.

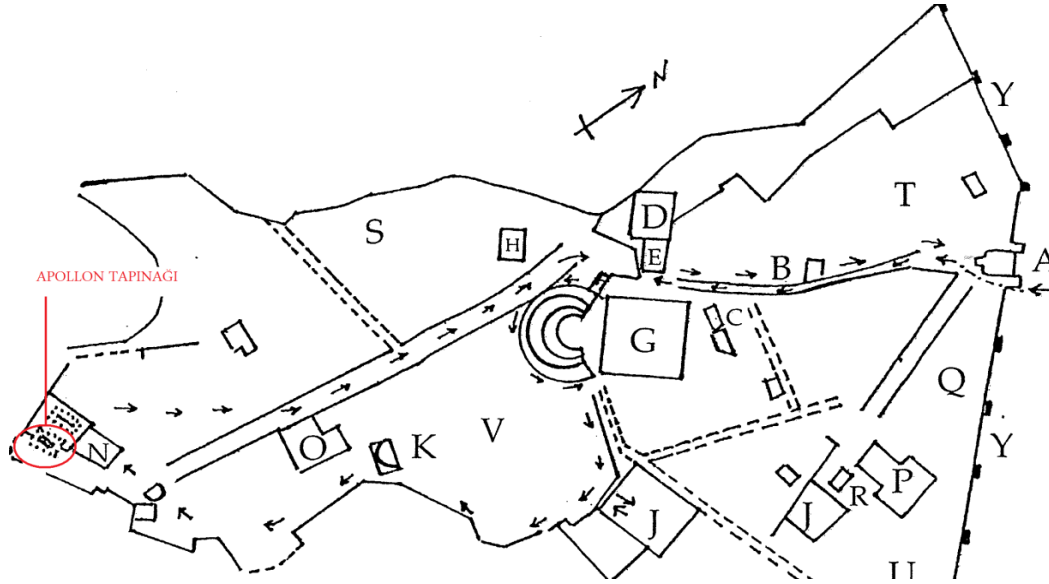
NOT: * Gür S., (2007), a.g.e., s.279.

APOLLON TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
3	Side	Şehrin güneyindeki Athena Tapınağı'nın yanında.	Peripteros	6X11	-	-	Yok	Korinth

PLAN ŞEMASI

AÇIKLAMALAR

(Gür, 2007, s.332)

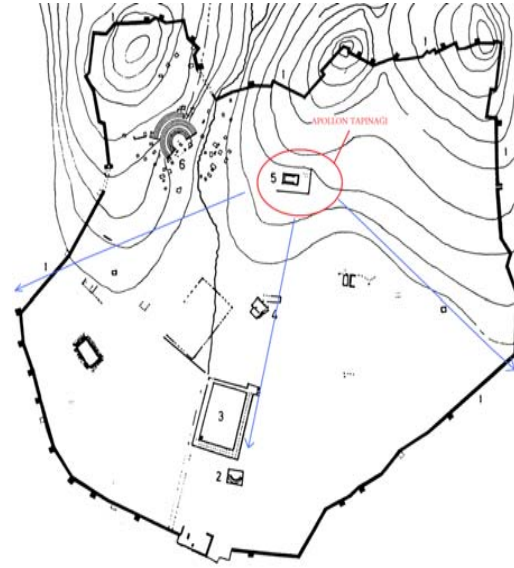
M.S. 2.yy.'a tarihlene yapıda, doğu-batı yönelimine uyulmuştur.

NOT:

APOLLON TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
4	Alabanda	Tiyatronun karşısında kente hakim yamaçta.	Peripteros	8X13	-	-	Yok	İon

PLAN ŞEMASI

(Akurgal, 2007, s.401)

AÇIKLAMALAR

Yapı Vitruvius'un bildirdiğine göre mimar Menesthes'in çizdiği bir pseudo-diptorostur*. Ancak yapılan kazılar neticesinde yapının 8x11 düzeninde bir peripteros olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yapının 8x13 düzeninde olabileceğine dair görüşler de mevcuttur**.

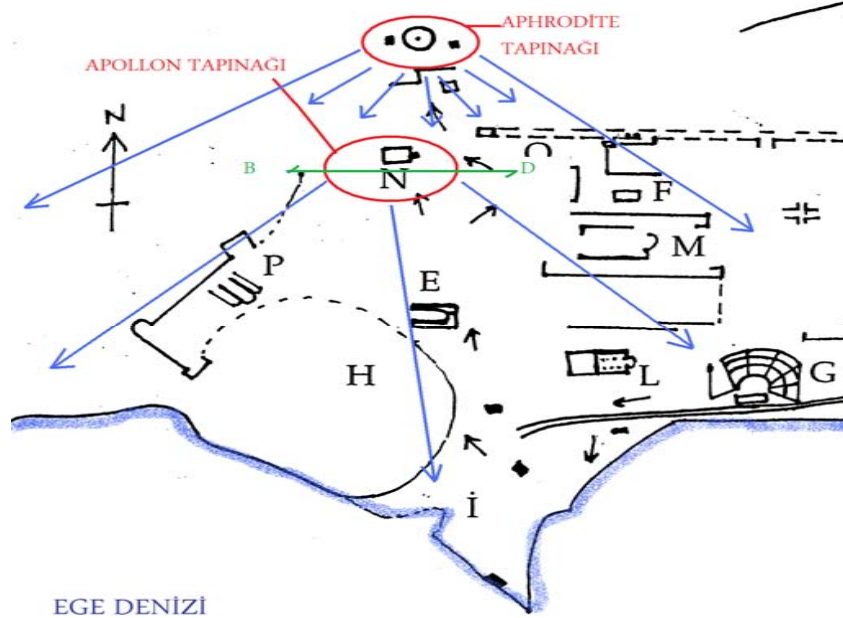
NOT: * Vitruvius, (1993), a.g.e., Kitap III, Böl.2-6.

APOLLON TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
5	Knidos	Agoranın kuzeyindeki yükseltide.	?	?	?	?	?	Dor

PLAN ŞEMASI

AÇIKLAMALAR

EGE DENİZİ

(Gür, 2007, s.216)

Dor nizamındaki tapınağa ait parçalar bir Byzans yapısının duvarları arasında bulunmuş, bir mimari parça üzerindeki yazıttan parçanın Apollon Tapınağı'na ait olduğu anlaşılmıştır*. Günümüzde araştırmalar devam ederken yapının Dor düzeninde olduğundan başka bir bilgi henüz sağlanamamıştır. Bunun yanında tapınak yapısında doğu-batı yönlenmesine uyulmuş olması dikkati çeker.

NOT: * Gür S., (2007), a.g.e., s.261.

APOLLON TAPINAKLARI İÇİN İSTATİSTİKSEL DEĞERLER TABLOSU

		ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
	Kent	Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Düzen	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
1	Dydima	?	Dipteros	21X10-10	1.0	–	Yok	İon
2	Letoon	Kentin batısındaki Artemis ve Leto tapınaklarının yanında.	Peripteros	6X11	–	–	?	Dor
3	Side	Şehrin güneyindeki Athena Tapınağı'nın yanında.	Peripteros	6X11	–	–	Yok	Korinth
4	Alabanda	Tiyatronun karşısında kente hakim yamaçta.	Peripteros	8X13	–	–	Yok	İon
5	Knidos	Agoranın kuzeyindeki yükseltide.	?	?	?	?	?	Dor
6								

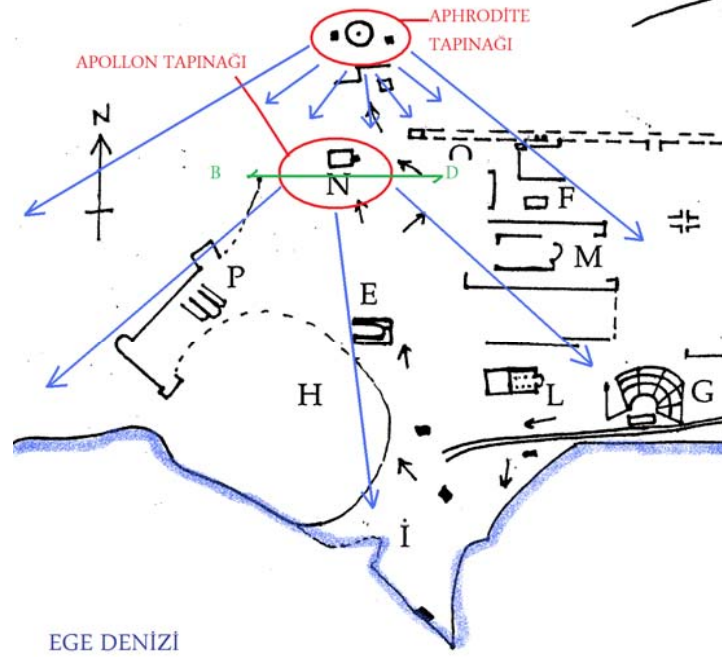
YUZDESEL ORTALAMA DEĞERLER TABLOSU	PERİSTASİS	In Antis	Prostylos	Peripteros	Dipteros	Pseudo-Dipteros	Monopteros
		–	–	3	1	–	–
	CEPHE DÜZENİ	İYON	DOR	KORENT			
		2	2	1			
	OPİSDODOMOS	YOK	VAR				
		3	–				

APHRODITE TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Stun Düzeni	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
1	Knidos	Kentin güneyindeki iki limana hakim 40m yükseklikteki tepelik alan üstünde.	Monopteros	-	-	-	-	Korinth

PLAN ŞEMASI

AÇIKLAMALAR

(Gür, 2007, s.216)

Kentin batı terasında yer alan tapınak hem askeri hem de ticari limanlara hakim konumuyla dikkati çeker. Her iki limana da eşit açı ile konlandırılması istenmiş, bu nedenle yapı 18 stun tarafından çevrelenen bir monopteros olarak düzenlenmiştir. Son derece benzer nitelikler taşıyan Tarihi Yarımada Aphrodite tapınağı için Batı Anadolu'daki en önemli veridir.

NOT:

APHRODİTE TAPINAKLARI İÇİN İSTATİSTİKSEL DEĞERLER TABLOSU

		ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
	Kent	Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Düzen	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
1	Knidos	Kentin güneyindeki iki limana hakim 40m yükseklikteki tepelik alan üstünde.	Monopteros	-	-	-	-	Korinth
2								

YÜZDESEL ORTALAMA DEĞERLER TABLOSU	PERİSTASİS	In Antis	Prostylos	Peripteros	Dipteros	Pseudo-Dipteros	Monopteros	
		-	-	-	-	-	1	
	CEPHE DÜZENİ	İYON	DÖR	KÖRENTH				
		-	-	1				
OPİSDODOMOS	YOK	VAR						
	-	-						

POSEIDON TAPINAKLARI ARAŞTIRMA ÇİZELGESİ

No 1	Kent	ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
		Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Düzen	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
	Sunion	Denize hakim kayalıklı terasta.	Peripteros	6x13				Dor
İl-İlçe								

PLAN ŞEMASI

AÇIKLAMALAR

(Semple, 1927, s.354)

NOT:

POSEIDON TAPINAKLARI İÇİN İSTATİSTİKSEL DEĞERLER TABLOSU

		ŞEHİRCİLİK VERİLERİ	MİMARİ VERİLER					
	Kent	Tapınağın Kent içindeki Konumu	Peristasis	Düzen	Pronaos Oranı	Naos Oranı	Opisd.	Cephe Düzeni
1	Sunion	Denize hakim kayalık terasta.	Peripteros	6x13				Dor
2								

YUZDESEL ORTALAMA DEĞERLER TABLOSU	PERİSTASİS	In Antis	Prostylos	Peripteros	Dipteros	Pseudo-Dipteros	Monopteros	
		-	-	1	-	-	-	
	CEPHE DÜZENİ	İYON	DÖR	KÖRENTH				
		-	1	-				
	OPİSDODOMOS	YOK	VAR					
		-	-					

Çizelge 40

KAYNAKLAR

- Akşit İ. , (1980), Batı Anadolu Uygarlığı, Sandoz İlaç Kültür Yay., İstanbul.
- Akşit İ., (2003), Mitoloji; Ege'nin İki Yakasının Öyküsü, Akşit Kültür ve Turizm Yay., İstanbul.
- Akurgal E., (2003), Anadolu Kültür Tarihi, Vol:15, Tubitak Yay., İstanbul.
- Akurgal E., (1962), 'The Early Period and The Golden Age Of Ionai', A.J.A., Vol.60, No.4, P.p. 369-379.
- Akurgal E., (2002) Anadolu Uygarlıkları., İstanbul.
- Aristoteles, (1993), Politika, Remzi Kitabevi İstanbul.
- Arsebük G., (1996) , 'The Cave Of Yarımburgaz(The Oldest Stratified Site Yet Known In Turkey)', VomHays Zum Euphort, Münster.
- Bammer A.-Muss U., (1996), Das Artemision von Ephessos, Werlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Başak Z.Ç., (1950 a), En Geç M.S. III.yy. Der; İst.Ark.Müz Yıllıkları,S.s.52, IV ve V, İstanbul.
- Başak Z.Ç., (1950 b), İst. Ark.Müz. Yıllıkları, S.s.44, İstanbul.
- Bean G.E., (1997), Eski Çağda Ege Bölgesi, Çev: İnci Delemen, Vol.2, Arion Yayınları, İstanbul.
- Belli O., (1997), Anadolu Tanrıçaları, Promete yayınları, İstanbul.
- Berndt-Ersöz S., (1998), 'Phrygian Rock-Cut Cult Fcades: A Study of the Function of the So-Called shaft Mounuments', A.S., 48:87-112.
- Bookidis N.-Stroud S.R., (2004), 'Apollo and the Archaic Temple at Corinth', A.S.C.S.A., Vol.73, No.3, P.p. 401-426.
- Bruid Zaidman L.B.- Schimitt Pontel P., (1999), Religion in Ancient Greek City, Cambridge University Press, Cambridge.
- Buxton R.G.A., (1992), Imaginary Greek Mauntains, J.H.S., Vol.XII, 1-15.
- Can Ş., (1998), Klasik Yunan Mitolojisi,Vol.8, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Casoon St, (1930), 'Les Fouilles a L'hippodrome de Constantinapole', gazete des Beaux Arts, 6/3, Paris.
- Ceram C.W., (1979), Tanrıların Vatanı Anadolu, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Chrisp P., (2006), Antik Yunan, Çev: E. Çakır Yücesoy, Tudem Yayınları, İzmir.

Coldstream J.N., (1985), '*Greek Temples: Why and Where*', In Ed. Eastherling P.E. and Muir J.V., Greek Religion and Society, Cambridge Univ. Press, P.p. 67-97, Cambridge.

Cook A.B., (1940), Zeus: A Study in Ancient Religion, Cambridge Press.

De Polignac F., (1995), Cults, Territory and The Origins Of The Greek City-State, University Of Chicago Press, Chicago.

Dietrich B.C., (1983), '*Tradition in Greek Religion*', Proccedigs of the 2nd International Symposium at the Sweedish Institue at Athens, 1-5 June, S.s.85-89, Stockholm.

Dönmez Ş., (2003), 'Protohistorik çağ'da Haliç ve Tarihi Yarımada', Dünü ve Bugünü ile Haliç Sempozyumu Bildirileri Kitabı, S.s.41-55, İstanbul.

Erdem S.E., (26.08.2006), 'İstanbul'un Dünya Mirası Listesinde Kalma Sınavı', Radikal.

Erhat A., (2006), Mitoloji Sözlüğü, Vol.14., Remzi Kitabevi, İstanbul.

Erzen A., (1954), İstanbul Şehri'nin Kuruluşu ve İsimleri, Belleten XVIII/70, s.s.131-158, Ankara.

Eyice S., (1975), Tarihte Haliç, İTÜ Su ve Çev. Müh. Sorunları Sempozyum Bildirileri Kitabı, İstanbul.

Eyüboğlu İ.Z., (1998), Anadolu Mitolojisi, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

Eyüboğlu İ.Z., (2007), Tanrı Yaratan Toprak Anadolu, Derin Yay., İstanbul.

Fantenrode J.E., (1932), '*Zeus Didymaeus*', T.P.A.P., Vol.63, P.p. 245-255.

Freely J., (2004), İstanbul'un Bizans Anıtları, Çev:Gürlü Talaman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Freeman C., (2005), Mısır, Yunan ve Roma:Antik Akdeniz Uygarlıkları, Çev: Suat Kemal Angı, Vol.2, Dost Kitabevi, Ankara.

Fıratlı N., (1958), 'Çarşıkapı'da Bulunan Prehistorik Keramik', İst Ark. Müz. Yıllığı, No:8, s.30-31, İstanbul.

Fıratlı N., (1978) , 'New Discoveries Concerning the First Settlement of Ancient İstanbul-Byzantion', The Proccedings of the Xth Int. Congress of Classical Archeology, Ankara.

Fyfe T., (1936), *Hellenistic Architecture: An Introductory Study*, Cambridge University Press, Cambridge.

Güngör Y., (Şubat 2007), '*Şehrin En Eski Sakinleri*', İstanbul Şehir Dergisi, Sayı 2.

Gür Ö.Ş., (1991), *Antik Dünya'da Günlük Yaşam*, Turizm Yayınları, İzmir.

Gür S., (2007), *Anadolu Uygarlıkları ve Antik Şehirler*, Alfa Yay., İstanbul.

Graves R., (2007), *Yunan Mitleri*, Çev: Uğur Akbul, Say Yay., İstanbul.

Guilles P., (2002), *De BosphoroThracio*, Çev: E.Özabayoğlu, Eren Yay., İstanbul.

Gür S., (2007), *Anadolu Uygarlıkları Ve Antik Şehirler*, Alfa Yay., İstanbul.

Groud J., (1985), '*On Making Sense of Greek Religion*', In Ed. Easterling P.E. and Muir J.V., *Greek Religion and Society*, P.p., 1-33, Cambridge University Press, Cambridge.

Gruben G., (1961), "Beobachtungen zum Artemis Tempel von Sardis.", *A.J.A.*, 76:155-96.

Hesiodos, (1991), *Eseri ve Kaynakları*, Çev.: Sebahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat, T.T.K., Ankara.

Herodotos, (1991), *Herodot Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Homeros, (1984), *Oddiseia*, Can Yayınları, İstanbul.

Homeros, (2004), *İlyada*, Çev: Fulya Koçak, Vol.2, Arkadaş Yay., Ankara.

Johnson P., (2003), *Art: A New History*, Harper Collins Publishers, New York.

Jones M.W., (October-2001), '*Doric Measure and Architectural Design: Modular Reading of the Classical Temple*', *A.J.A.*, Vol.105, No.4, P.p. 675-713.

Jost M., (1992), *Aspects de la Vie religieuse en Greece*, Sades, Paris.

Kansu Ş.A., (1947), '*The Stone Age Cultures in Turkey*', *American Journal Of Archeology*, 51/3, New York.

Kızıltan Z., (2007), *Gün Işığında İstanbul'un 8000 Yılı*, Ed., Zeynep Kızıltan, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul.

Koç İ., (2006), *Hititler*, O.D.T.Ü. Yayınları, Ankara.

Ksenophon, (1994), *Sokrates'den Anılar*, T.T.K., Ankara.

- Kulaçođlu B., (1992), Tanrılar ve Tanrıçalar, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Anıtlar Ve Müzeler Genel Müd. Yay., İstanbul.
- Landers J.G., (1996), Antik Yunan ve Roma'da Mühendislik, Tübitak Yay., İstanbul.
- Lehman P.W., (1954), *'The Setting Of Hellenistic Temples'*, J.S.A.H., Vol.13, No.14, P.p.15-20.
- Lloyd S., (1989), Türkiye'nin Tarihi; Bir Gözlemcinin Gözüyle Anadolu Uygarlığı, Tübitak Yay., İstanbul.
- Macqueen J.G, (1986), *The Hittities and Their Contemporaries in Asia Minor*, Thames And Hudson Press, London.
- Magalhaes, R.C., (2006), Antik Çağ'dan Günümüze Mitoloji, Çev: Yiğit Değer Bengi, Alfa Yay., İstanbul.
- Malkin I., (1987), *Religion And Colonization In Ancient Greece*, E.J. Brill, Leiden.
- Mansel A.M., (1947), Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yay., İstanbul.
- Martin R., (1987), *Architecture et Urbanisme*, Ecole Francaise de Rome, Rome.
- Marrinatos M., (1993), *'What Were Greek Sanctuaries: A Synesis'*, In Ed. Marrinatos N. and Hagg R., *Greek Sanctuaries New Approaches*, P.p. 228-233, Routledge, London.
- Mazarakis A.J., (1988), *'Early Greek Temples: Their Origin and Function'*, In Ed. Hagg R. , Marrinatos N., Northquist G.C., *Early Greek Cult Practise*, Proceedings of the 5th International Symposium at the Sweedish Institue at Athens, 26-29 June 1986, P.p., 105-119, Stockholm.
- Mongeri G., (1887), *Gli Stili Architettonici Dimostrati In Ordire Storico*, Editore; Libraio Della Real Casa Ulrico Hopeli, Milano.
- Morris I., (2000), *'Kent ve Devlet Olarak Erken Polis'*, Der. Rich J. Ve Wallace Hadrill A., *Antik Dünyada Kırsal ve Kent*, Homer Kitabevi, S.s. 25-58, İstanbul.
- Nilsson M.P., (1961), *Greek Folk Religion*, Harper Torchbooks, New York.
- Nilsson M.P., (1951), *Cults, Myths, Oracles And Politics In Ancient Greece*, C.W.K. Gleerup, Lund.

Norberg-Schulz C., (1993), *Meaning In Western Architecture*, Milano Rizolli, New York.

Özdoğan M., (1986), *Marmara Bölgesi'nde Kültür Tarihi İle İlgili Bazı Sorunlar ve Bunların Çözümüne Jeomorfoloji Araştırmalarının Katkısı*, I.Arkeometri sonuçları Toplantısı,s.139-162, Ankara.

Özdoğan M., (1992), *Tarih Öncesi Dönemde İstanbul*, S.Eyice Armağanı, T.T.O.K. Yay., İstanbul.

Özdoğan M., (May/Haz. 1999), *Anadolu'dan Avrupa'ya Açılan Kapı;Trakya'*, Arkeoloji ve sanat dergisi, Sayı:90.

Özdoğan M., (1985), '1983 Yılı Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları', II.Araştırma Sonuçları Topantısı, s.,221-232, Ankara.

Pekdemir N., (Ocak 2007) *Karajaya Y.*, 'Antik Çağ'da Yürüyüş, İstanbul Dergisi, Sayı 1.

Pevsner N., (1970), *Avrupa Mimarisinin Ana Hatları*, Çev: selçuk Batur, İ.T.Ü. Matbbası, İstanbul.

Price S.R.F., (1984), *The Roman Imperial Cult In Asia Minor*, Cambridge University Press, Cambridge.

Platon, (2001), *Sokrates'in Savunması ve Şölen*, Gün Yayıncılık, İstanbul.

Platon, (1998), *Yasalar*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Planton, (2000), *Devlet, Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Yayınları*, İstanbul.

Popko M., (1995), *Religions of Asia Minor*, Academic Publitions, Varşova.

Roth L.M., (2006), *Mimarlığın Öyküsü*, Çev: Ergün Akça, Vol.3, Kabalcı Yay., İstanbul.

Sanders N.K, (1991), 'From Bronze Age To Iron Age:A Seguel To A Seguel', *The European Community in Later Prehistory*, P.p.1-29, *Studies in Honor of C.F.C. Hawkes*, London.

Schnapp A., (1996), *The Discovery of The Past*, British Museum Press, London.

Scully V., (1963), *The Earth, The Temple and The Gods*, Yale University Press, New Haven.

Semple E.C., (1908), '*Geographical Location As A Factor In History*' , B.A.G.S., Vol:XI, No.2, P.p. 65-81.

Semple E.C., (1927), *'The Templed promontories of The Ancient Mediterranean'*, G.R., Vol.17, No:3, P.p. 353-386.

Sevin V., (1997), *Başlangıçtan Perslere Kadar Anadolu Arkeolojisi*, Prof.Veli Sevin Der. Yay., İstanbul.

Sevin V., (2003), *Başlangıçtan Perslere Kadar Eski Anadolu ve Trakya*, İletişim Yay., İstanbul.

Sourvinou Inwood C., (1993), *'Early Sanctuaries, The Eighth Century and Ritual Space Fragments of A Discourse'*, In Ed. Marrinatos N. And Hagg R., *Greek Sanctuaries New Approaches*, Routledge, P.p. 1-15, London.

Sorvinou I. C., (2000 a), *'What is Polis Religion'*, In Ed., Buxton R., *Oxford Readings in Greek Religion*, Oxford University Press, P.p. 13-37, Oxford.

Sorvinou I. C.,(2000 b), *'Further Aspects of Police Religion'*, In Ed. Buxton R., *Oxford Readings in Greek Religion*, Oxford University Press, P.p. 38-55, Oxford,.

Strabon, (1987), *Coğrafya*, Kit: II-III-IV, Çev:Adnan Pekman, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul.

Sungur N., (Mart 2007), *'Zaman Tünelinde Haliç'*, *National Geographics*, S.s.:64-79.

Şahin N., (2001), *Zeus'un Anadolu Kültleri, Akdeniz Medeniyetleri Ens.* Yay., İzmir.

Tuna C., (2002), *Mağaradan Kente Anadolu'nun Eski Yerleşim Yerleri*, İletişim Yay., İstanbul.

Turani A., (1992), *Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitabevi*, İstanbul.

Turnalı B., (2003), *'Eski Haliç Öyküleri ve Byzantion'un Kökenindeki Thark Damgası'*, *Dünü ve Bugünü ile Haliç Sempozyumu Bild. Kitabı*, s.s.57-85, İstanbul.

The Homeric Hymns, (2002), *Oxford World's Classics*, Tans. by Michael Crudden, Oxford Press, Oxford.

Umar B., (2003), *Trakya Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması, İnkılap Kitabevi*, İstanbul.

Vitruvius, (1998), *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Çev:Suna Güven, Yem Yay., İstanbul.

Weickert C., (1929), *Typen der arcaishen architektur in Griechland und Kleeinasien*, Augsburg,.

Wycherley R.E., (1986), Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul,.

Yakar J., (1982), The Religious Architecture And Art Of Early Anatolia, Univ. Microfilms International, Ann Arbor, Michigan.

TABLO KAYNAKLARI

Tablo 1- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivi.

Tablo 2- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivi.

Tablo 3- Dönmez Ş, s. 55.

Tablo 4- Dönmez Ş, s. 55.

Tablo 5- Dönmez Ş, s. 55.

Tablo 6- Dönmez Ş, s. 55.

Tablo 7- Dönmez Ş, s. 55.

Tablo 8- Dönmez Ş, s. 55.

Tablo 9- Wiener-Müller W., s.17.

Tablo 10- Magalhaes R.C., s.123.

Tablo 11- Magalhaes R.C., s.197.

Tablo 12- Magalhaes R.C., s.253.

Tablo 13- Magalhaes R.C., s.Tablo 13-

Tablo 14- Magalhaes R.C., s.

Tablo 15- Magalhaes R.C., s.

Tablo 16- Magalhaes R.C., s.

Tablo 17- Akurgal, 2007, s.256.

Tablo 18- Akurgal, 2007, s.269.

Tablo 19 - Akurgal, 2007, s.269.

Tablo 20- Gür, s.302.

Tablo 21- Akurgal, 2007, s.353.

Tablo 22- Akurgal, 2007,s. 359.

Tablo 23- Akurgal, 2007, s.355.

Tablo 24 – Akurgal, 2007, s.360.

Tablo 25- Gür, s.117.

- Tablo 26- Akurgal S., 271.
- Tablo 27- Akurgal, s.269.
- Tablo 28 –Gür, 154.
- Tablo 29- Akurgal, 2007, s.296.
- Tablo 30- Akurgal, s.299.
- Tablo 31- Akurgal, s.251.
- Tablo 32- Akurgal, s.249.
- Tablo 33- Akurgal, s.252.
- Tablo 34- Akurgal, s.472.
- Tablo 35- Gür, s.345.
- Tablo 36 – Akurgal, s.312.
- Tablo 37- Akurgal, s.319
- Tablo 38- Akurgal, s.320.
- Tablo 39- Gül, s.255.
- Tablo 40- Akurgal, s.256.
- Tablo 41- Vitruvius, 1998, Kit.III, Böl.V, s.69
- Tablo 42- Gür, s.345.
- Tablo 43- Akurgal, s.399.
- Tablo 44- Diler A., s.51.
- Tablo 45- Akurgal, s.327ç
- Tablo 46- Akurgal, s. 321.
- Tablo 47- Akurgal, s.321.
- Tablo 48-Akurgal s., 366.
- Tablo 49- Akurgal s., 366.
- Tablo 50- Akurgal s., 366.
- Tablo 51- Gür, s.221.
- Tablo 52- Akurgal, s. 416.
- Tablo 53- Akurgal, s.349.
- Tablo 54- Gür, s.256.

- Tablo 55- Lawrance, s.203.
- Tablo 56- Akurgal, s.354.
- Tablo 57- Akurgal, s.385.
- Tablo 58- Akurgal, s.367.
- Tablo 59- Gür, s.234.
- Tablo 60- Gül, s.332.
- Tablo 61- Akurgal, s.401.
- Tablo 62- Gür, s.216.
- Tablo 63- Semple, 1927, s.354.
- Tablo 64- Jones, s.685.
- Tablo 65- Mongeri, IV:I.
- Tablo 66- Mongeri, IV:II
- Tablo 67- Mongeri, IV:III
- Tablo 68- Umar B., s.3
- Tablo 69- Freely-Çakmak, s.6.
- Tablo 70- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivi.
- Tablo 71- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivi
- Tablo 72- Freely, s.8.
- Tablo 73- Wiener-Müller W., s.17.
- Tablo 74- Tuğba ERDİL Arşivi
- Tablo 75- Tuğba ERDİL Arşivi
- Tablo 76- Tuğba ERDİL Arşivi
- Tablo 77- Tuğba ERDİL Arşivi
- Tablo 78- Tuğba ERDİL Arşivi
- Tablo 79- Tuğba EDİL Tarafından Çizilmiştir
- Tablo 80- Tuğba EDİL Tarafından Çizilmiştir
- Tablo 81- Tuğba EDİL Tarafından Çizilmiştir
- Tablo 82- Tuğba EDİL Tarafından Çizilmiştir
- Tablo 83- Tuğba EDİL Tarafından Çizilmiştir

Tablo 84- Tuğba EDİL Tarafından Çizilmiştir

Tablo 85- Tuğba EDİL Tarafından Çizilmiştir

Tablo 86- Tuğba EDİL Tarafından Çizilmiştir

ÖZGEÇMİŞ

26.10.1984 tarihinde Ankara’da doğdu. 2002 yılında Sivas Cumhuriyet Anadolu Lisesi’nden mezun oldu. Aynı yıl T.C. Haliç Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nde üniversite eğitimine başladı. 2006 yılında T.C. Haliç Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nden mezun olarak, aynı yıl T.C. Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Programında Yüksek Lisans Eğitimine Başladı. Bir yıl Yüce İnşaat’ta proje sorumlusu olarak görev yaptı. 2007 yılında T.C. Haliç Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’ne Araştırma Görevlisi olarak atandı. Halen T.C. Haliç Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.